

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Továrna Františka Wiesnera v Chrudimi ve třicátých letech 20. století

Factory of František Wiesner in Chrudim in 1930'

Markéta Blehová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Hnilica, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ-D

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Továrna Františka Wiesnera v Chrudimi ve třicátých letech 20. století* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

podpis

Mé srdečné poděkování patří doc. PhDr. Jiřímu Hnilicovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky, za shovívavost a čas strávený konzultacemi mé práce. Dále děkuji za ochotu všem zaměstnancům knihoven a odborných institucí, se kterými jsem přišla do styku během sběru pramenného materiálu. Děkuji i paní Libuši Remsové za podporu a její názory.

ANOTACE

Bakalářská práce se věnuje historii nejvýznamnější chrudimské továrny Františka Wiesnera během 30. let 20. století. Práce se ve svých třech částech zaměřuje především na provoz chrudimské strojírný a slévárny během této periody. První část se zabývá změnami ve vedením továrny a vztahem továrny ke městu Chrudim. Druhá část se zaměřuje na samotný chod firmy a výrobní provoz s ohledem na vliv hospodářské krize v Československu a politickou situaci ve 2. polovině 30. let. Práce neopomíjí ani zaměstnaneckou otázku firmy, které se věnuje ve své třetí části.

KLÍČOVÁ SLOVA

Chrudim, továrna, Wiesner, výroba, zaměstnanci

ANNOTATION

The bachelor thesis dealing with the history of the most important factory in Chrudim - factory of Mr. František Wiesner - during the 30' of the 20th century. This thesis contains three section and is focused mainly on management and challenges of this Engineering plant and Foundry during this period. The first part covers the changes in the management level of the company and also describes changes in relations between company and Chrudim city. The second part focuses on the daily operations of the factory and production process with regard to the impact of the economic crisis in Czechoslovakia and political situation in the second half of the 30'. The thesis of course not neglect the employment aspects of this company, which is in depth described in the last part.

KEYWORDS

Chrudim, factory, Wiesner, production, employees

Obsah

Úvod	6
1 Dějiny firmy Wiesner z pohledu vedení	17
1.1 Wiesnerovi, továrna Wiesner a Chrudim	19
1.1.1 Vedlejší podnikatelské aktivity rodiny Wiesnerových v Chrudimi	22
1.2 Rozpory ve vedení firmy	23
1.2.1 Vystoupení Jaroslava Wiesnera z vedení	24
1.2.2 Vystoupení Karla Wiesnera z vedení	26
2 Výrobní strategie továrny ve 30. letech	30
2.1 Hospodářská krize a její vliv na provoz firmy	32
2.1.1 Dluhy a zápůjčky	36
2.1.2 Uzavření kartelové smlouvy a její důsledky	40
2.2 Vliv války na provoz firmy	46
3 Zaměstnanecká politika firmy Wiesner	52
3.1 Zaměstnanci a provoz továrny	53
3.1.1 Mzdová úprava	56
3.1.2 Benefity	60
3.2 Stav počtu zaměstnanců	62
3.3 Učni a praktické vzdělávání ve Wiesnerově továrně	67
Závěr	70
Seznam pramenů a použité literatury	75
Seznam příloh	80

Úvod

Východočeské město Chrudim se nachází uprostřed tzv. Chrudimské tabule, kterou protéká množství toků, z nichž je nemohutnější řeka Chrudimka. Na toku Chrudimky leží samo město Chrudim a jeho historické jádro.¹ Poloha na vodním toku a poměrně příznivé klima a vegetační podmínky přispěly k tomu, aby oblast Chrudimi a okolí byla od pravěku téměř nepřetržitě osidlována.² K tomu napomohla i skutečnost, že se město nacházelo na tzv. Trstenické stezce, která spojovala Čechy s Moravou. Archeologické nálezy dokázaly, že na území dnešní Chrudimi se rozkládalo již na konci 9. století hradiště, v jehož okolí v průběhu 9. a 10. století začala vznikat síť sídlišť.³ Chrudim se již v této době stávala důležitým centrem východních Čech.

V raném středověku Chrudim spadala do sféry Přemyslovců jakožto součást budované státní správy, s čímž souvisí i fakt, že je poprvé zmiňována v roce 1055 ve spojitosti s úmrtím knížete Břetislava. Rozvoj Chrudimi nastal ve 13. století s přeměnou ve středověké královské město (asi v 60. letech 13. století). Na počátku 14. století se stala jedním z věnných měst českých královen.⁴ Ve 14. století však město vyhořelo a obnova města po požáru zasáhla do urbanistického plánu města, jehož rysy si Chrudim uchovává dodnes (především byl vyměřen nový půdorys).⁵ Odhaduje se, že na přelomu 14. a 15. století v Chrudimi pobývalo okolo 3 tisíc osob.⁶

Chrudim nepochybně byla důležitým řemeslnickým a obchodním centrem celé oblasti, s čímž souvisí, že se v polovině 14. století začaly objevovat pokusy o založení cechů. V této době se dominantním odvětvím chrudimského hospodářského života stalo textilnictví a potravinářství. Jako nejvýznamnější řemeslná odvětví se v Chrudimi uplatnilo koželužství a soukenictví (například v roce 1400 pobývalo a pracovalo v Chrudimi 150 soukeníků⁷ a tzv. chrudimské sukno bylo samostatným druhem). Právě soukeníci byli první, kteří se

¹ SEMOTÁNOVÁ, Eva: *Historický atlas Měst. Chrudim*. Sv. 13. Praha 2003, s. 1.

² Archeologické výzkumy prokázaly, že nejstarší stopy osídlení Chrudimska datujeme již 40 000 – 8 př. n. l. (Tamtéž, s. 1).

³ Tamtéž, s. 1.

⁴ Tamtéž, s. 2.

⁵ Tamtéž, s. 3.

⁶ KOBETIČ, Pavel: *Chrudim: Vlastivědná encyklopedie*. Praha 2005, s. v. demografie.

⁷ BOROVS, Petr: *Historie a současnost podnikání na Chrudimsku*. Žehušice 2004, s. 19.

pokusili o založení cechu, avšak nejstarším chrudimským cechem se stal až cech řeznický v roce 1455.⁸

V souvislosti s husitskými válkami a obsazením města husity se Chrudim počestila. Avšak i v pohusitském období docházelo k rozvoji několika chrudimských lokalit, ve kterých se začali usazovat příslušníci dalších řemesel (např. na předměstí Puš se usídlili kováři a zámečníci⁹). Již v roce 1440 začala skupovat Chrudim okolní pozemky a tento trend pokračoval i v 16. století, čímž se město dále rozrůstalo a bylo na novém ekonomickém vzestupu. Na důležitosti získávalo vedle vaření piva i vinařství. Hospodářský vzestup města byl však zasažen výsledkem Šmalkaldské války, kdy Ferdinand I. potrestal města a část šlechty za odpor vedený proti němu. Chrudimi byly odebrány veškeré statky a na jistou dobu přišla i o veškerá práva, byla jí vyměřena pokuta a povinnost platit zvláštní daň z vaření piva atd.¹⁰ Avšak již v roce 1549 docházelo k obnově pozemkového majetku a ve 2. polovině 16. století začala renesanční městská přestavba.¹¹ Počet obyvatel Chrudimi v 16. století rostl, k roku 1567 bylo obýváno v Chrudimi 482 domů.¹²

Hospodářská, ale i kulturní prosperita města pokračovala až do bitvy na Bílé hoře a do třicetileté války, kdy byl rozvoj města vystřídán hospodářským úpadkem. Chrudim za účast na povstání proti Habsburkům opět ztratila své statky a dostala se do obrovského zadlužení. Situaci zhoršil i pobyt švédských vojsk ve městě v letech 1639, 1643, 1645 a 1648¹³ – loupežící a drancující vojáci způsobili městu obrovské hospodářské ztráty. V roce 1651 v Chrudim žilo pouze 1120 osob starších 12 let věku.¹⁴ Po skončení třicetileté války byla v Chrudimi dokončena rekatolizace a město se mohlo začít vypořádávat s následky války. V této době vynikal především kulturní význam města spjatý s barokní katolickou zbožností – Chrudim se stala jedním z poutních míst¹⁵ a poutní procesí se osvědčila jako dobrý zdroj příjmů. To, že se Chrudim stala poutním místem, napomohlo k urychlení obnovy města po třicetileté válce.

⁸ Kobetič, 2005, s. v. demografie.

⁹ Semotánová, 2003, s. 3.

¹⁰ Tamtéž, s. 4.

¹¹ V této době byla postavena i nejznámější chrudimská renesanční stavba – Mydlářovský dům.

¹² Kobetič, 2005, s. v. demografie.

¹³ Semotánová, 2003, s. 5.

¹⁴ Kobetič, 2005, s. v. demografie.

¹⁵ Poutě k zázračnému obrazu sv. Salvátora.

Důležitost Chrudimi však vzrostla až v roce 1751 po reformě krajského zřízení, kdy se Chrudim stala místem, kde sídlil krajský úřad. Jelikož se Chrudim nacházela na důležitých dopravních spojnících, význam Chrudimi jako důležitého komunikačního uzlu byl umocněn rekonstrukcí státních silnic, která probíhala od konce 18. století do 30. let 19. století.¹⁶ Teprve ve 2. polovině 18. století počet obyvatel překročil hranici 3 tisíc.¹⁷

I ve 2. polovině 18. století a na začátku 19. století přetrvával význam textilnictví a potravinářství jako nejdůležitějších odvětví chrudimského hospodářství. Avšak přetrvávající organizace řemesel do cechů začala být brzdou hospodářského a sociálního rozvoje a stát začal od 18. století do cechovních záležitostí zasahovat a regulovat je. Zároveň se ve 2. pol. 18. století objevila i nová forma výroby v manufakturách. V důsledku technického pokroku nastaly další změny ve způsobu výroby, a to především zavádění strojů do výrobního procesu po vzoru Anglie. Moderní tovární průmyslová výroba se zcela odlišovala od organizace středověkých řemesel – cechy byly nakonec zrušeny živnostenským řádem v roce 1859.¹⁸ Tímto se již dostáváme k tématu samotné práce.

Přechod k tovární výrobě byl v Chrudimi pomalý – první manufaktury a továrny vznikající v Chrudimi se opět zaměřovaly na textilnictví a potravinářství. Prvním větším textilním podnikem byla barvírna textilií Jana Čížka, kterou založil již v roce 1785. Nejvýznamnější chrudimskou textilní továrnou se později stala tzv. Popprovka, která zahájila svou výrobu v roce 1879. Popprovka byla firma specializující se nejenom na výrobu textilií, ale i na výrobu obuvi. Zakladateli továrny byli Moric a Barbora Beckovi a v roce 1890 vstoupil do firmy jako společník Bedřich Leopold Popper, který se následně stal jediným vlastníkem podniku. Firma vystřídala za dobu své existence několik názvů. Dnes stále existuje a vystupuje pod názvem Evona a.s. vyrábí především punčochové zboží, avšak její význam zásadně poklesl.¹⁹

Co se týče potravinářství, k nejstarším zařízením patřily mlýny, kterých se na toku Chrudimky nacházelo hned jedenáct. Většina z nich je poprvé doložena již v 15. a 16. století, ovšem do 21. století zůstal v provozu pouze jediný z nich, a to mlýn Janderov.²⁰ Velké potravinářské podniky začaly v Chrudimi vznikat právě až ve 2. polovině 19. století. Úplně

¹⁶ Semotánová, 2003, s. 7.

¹⁷ Kobetič, 2005, s. v. demografie.

¹⁸ Kobetič, 2005, s. v. cech.

¹⁹ Boroves, 2004, s. 19–21.

²⁰ Tamtéž, s. 16.

prvním takovýmto podnikem byla Akciová továrna na cukr v Chrudimi. Chrudimský cukrovar byl založen roku 1867 jako akciová společnost a o čtyři roky později, v roce 1871, byl rozšířen. Téhož roku vznikl i chrudimský lihovar, který byl též veden jako akciová společnost. V chrudimském cukrovaru se však již v roce 1886, to znamená devatenáct let od zahájení provozu, výroba cukru jako taková neprováděla a cukrovar sloužil pouze jako sklad surovin. Výroba cukru se pak přesunula do cukrovaru vybudovaném v nedalekém Hrochově Týnci.²¹

Jak můžeme vidět na přiložené mapě z Třetího vojenského mapování, která zobrazuje Chrudim a její okolí v 80. letech 19. století, město leželo nepochybně v oblasti, jež měla především zemědělský a rolnický charakter. Oblast tvořily malé vesničky a osady, které byly z hlediska průmyslu a jeho výrobků zcela závislé na Chrudimi, avšak na druhou stranu vesnice sloužily Chrudimi jakožto zemědělské zázemí. Větším sídlem byl právě zmíněný Hrochův Týnec ležící východně od města, v jehož okolí se hojně pěstovala cukrová řepa, a proto byla výroba cukru přesunuta právě sem.

Mapa 1: Chrudim a okolí, Třetí vojenské mapování, 1880–1882²²

V 60. letech 19. století začal další rozkvět města související s výstavbou nových průmyslových továren, ale i s výstavbou železnice.²³ V 19. století se však kromě potravinářství a textilní výroby začal prosazovat i těžký průmysl, a to především kovovýroba a další obory související se zpracováním kovů. Na následujících dvou mapách můžeme pozorovat, jak se město Chrudim v průběhu 19. století proměnilo v souvislosti s rozvojem hospodářství a průmyslu. Porovnáním dvou plánů města (první zobrazuje situaci z roku 1826

²¹ CHARVÁT, Jiří: *Stará Chrudim*. Chrudim 1991, s. 199–200.

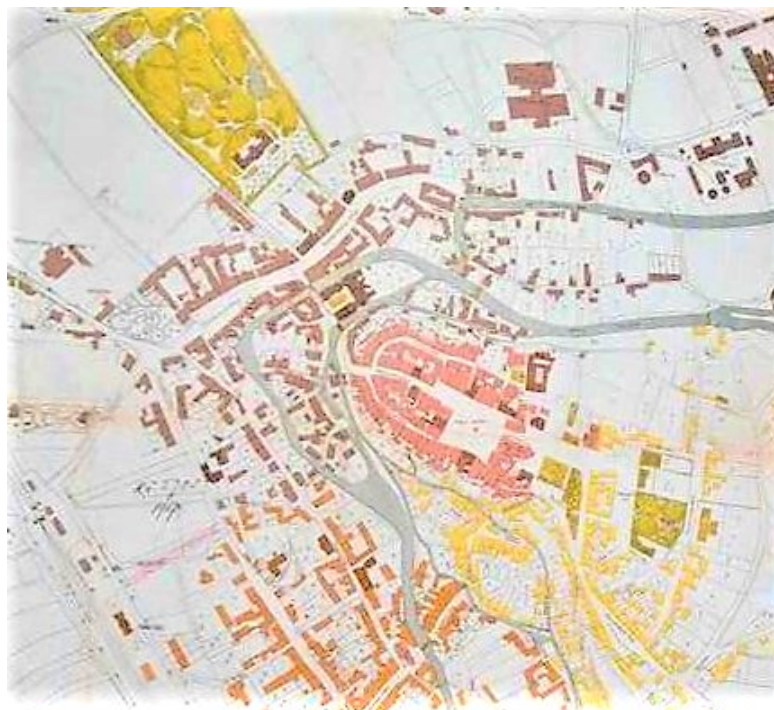
²² Semotánová, 2003, mapový list č. 1, mapa č. 3, nestr.

²³ První vlak přijel do Chrudimi 1. června 1871. (Semotánová, 2003, s. 8)

a druhý mezi léty 1901 a 1907) můžeme vidět poměrně rozsáhlý růst městské zástavby – Chrudim rostla především severním a jihozápadním směrem. Především druhá mapka ukazuje mohutnou výstavbu z 2. pol. a konce 19. století, kdy se město oproti stavu na první mapce zásadně proměnilo.

Mapa 2: Plán města z roku 1826²⁴

Mapa 3: Plán Chrudimi mezi léty 1901 a 1907²⁵

²⁴ Semotánová, 2003, mapový list č. 6, mapa č. 9, nestr.

²⁵ Tamtéž, mapový list č. 12, mapa č. 16, nestr.

S městskou výstavbou souvisel i růst počtu obyvatelstva – zatímco v roce 1869 Chrudim čítala okolo 9,5 tisíc obyvatel, v roce 1900 počet obyvatel přesáhl 13 tisíc (v roce 1850 počet obyvatel nedosahoval ani celých 6 tisíc).²⁶ Na přelomu 19. a 20. století Chrudim v regionálním kontextu nabývala průmyslově zemědělského charakteru a stala se moderním centrem regionu, zároveň v této době však začala hospodářsky zaostávat za rychle se rozvíjejícími Pardubicemi, což souvisí i s tím, že Chrudim už nadále neplnila roli krajského města. Chrudimi se tento rozdíl už nikdy nepodařilo dohnat.

Jednou z firem, která byla založena právě ve 2. pol. 19. století, byla strojírna Františka Wiesnera. Wiesnerova továrna založena Františkem Wiesnerem v roce 1856 se jako jedna z mála chrudimských firem specializovala v těžkém průmyslu, a to v oblasti zpracování kovů. Strojírna stejně jako většina chrudimských podniků překonala nejenom hospodářskou krizi v 70. letech 19. století, ale přečkala i pro celé hospodářství těžké období první světové války. Po první světové válce náležel Wiesnerově továrně status nejvíce prosperující chrudimské firmy – továrna se stala patrně největším a nejvýznamnějším chrudimským průmyslovým podnikem, který plnil roli nejdůležitějšího zaměstnavatele lidí Chrudimi a jejího okolí. Z těchto důvodů se továrna stala předmětem této bakalářské práce.

Důležitý mezník ve vývoji hospodářství i v historii firmy nastal až ve 30. letech 20. století, kdy ve světě i v Československu plně udeřila hospodářská krize. Krize ovlivnila hospodářství ve státě a její důsledky způsobily existenční potíže mnohým firmám. V průběhu 30. let však působila změny v hospodářství i politická situace (především odtržení pohraničních oblastí, které měly pro Československo významný hospodářský potenciál, a následující vznik Protektorátu Čechy a Morava a začátek druhé světové války, kdy byly podniky nuceny přejít na válečnou výrobu – na druhou stranu tato opatření mnohým firmám pomohla udržet svou existenci). 30. léta jsou pro továrnu Wiesner desetiletím plným změn, a proto se práce zaměří na továrnu právě v tomto období.

Co se týče metody práce, nabízí se několik přístupů, kterými lze téma práce uchopit. Jelikož Wiesnerovi byli jedněmi z nejvýznamnějších chrudimských podnikatelů, bylo by možné zpracovat dějiny jejich firmy jako dějiny elit. Takto přistupuje k dějinám podniků a průmyslníků např. Milan Myška v publikaci *Rytíři průmyslové revoluce: šest studií*

²⁶ Kobetič, 2005, s. v. demografie.

*k dějinám podnikatelů v českých zemích.*²⁷ Studie v publikaci však sledují vždy větší časový úsek než pouhé jedno desetiletí a propojují život podnikatelů chronologicky s provozem firmy. Základna pramenů osobní povahy vztahujících se k rodině Wiesnerových není natolik rozsáhlá, aby toto bylo možné, a zároveň bylo pro práci zvoleno pouze období třicátých let minulého století, a proto tento přístup není příliš vhodný.

Další metodou, kterou by se mohla práce ubírat, by mohla být cesta historické sociologie, ovšem tento přístup neumožňuje opět rozsah pramenné základny. Historie firmy Wiesner nebyla doposud téměř zpracována, a tak je nejprve zapotřebí zpracovat dějiny továrny jako celku. Do budoucnosti se metoda historické sociologie jeví jako inspirativní přístup k tomuto tématu.²⁸ Totéž můžeme říci i o přístupu z hlediska nové historie.

Pravděpodobně nejvhodnější metodou se jeví hospodářské a podnikové dějiny, které se v této práci budou nevyhnutelně prolínat. Práce zaměřené na hospodářské a sociální dějiny vznikají především v prostředí Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK. Dějinami hospodářství první republiky se zabývá např. Jakub Rákosník, na jehož publikace, se tato bakalářská práce často odkazuje v obecných dobových úvodech. Co se týče tématu hospodářské krize v Československu, jednou z významných a velmi přehledných publikací je *Velká hospodářská krize 1929–1934* od Vlastislava Laciny,²⁹ na niž odkazuje i Jakub Rákosník.

Podnikové dějiny jsou mnohokrát zpracovány především u velkých a významných firem jako jsou Škodovy závody či ČKD. Hovoříme-li o dějinách Škodových závodů, byla např. v roce 1962 vydána publikace Václava Jíši a Aloise Vaňka *Škodovy závody 1918–1938: Příspěvek k dějinám závodů V. I. Lenina v Plzni.*³⁰ Dějinám ČKD se věnuje publikace *Fenomén ČKD* či *Příběh rodiny Kolbenů – Historie ČKD.*³¹ V těchto publikacích je však pozornost věnována především rodinné historii a nejdůležitějším výrobkům vznikajícím

²⁷ MYŠKA, Milan: *Rytíři průmyslové revoluce: šest studií k dějinám podnikatelů v českých zemích*. Ostrava 1997.

²⁸ Historickou sociologií se zabývá například Jiří Šubrt, pod jehož vedením vznikla publikace s názvem *Historická sociologie: teorie dlouhodobých vývojových procesů* (ŠUBRT, Jiří: *Historická sociologie: teorie dlouhodobých vývojových procesů*. Plzeň 2007.).

²⁹ LACINA, Vlastislav: *Velká hospodářská krize v Československu 1929–1934*. Praha 1984.

³⁰ JÍŠA, Václav – VANĚK, Alois: *Škodovy závody 1918–1938: Příspěvek k dějinám závodů V. I. Lenina v Plzni*. Praha 1962.

³¹ STRÍTESKÝ, Hynek (ed.): *Fenomén ČKD – Příspěvek k dějinám pražského strojírenského průmyslového koncernu Českomoravská-Kolben-Daněk*. Praha 2014.

KOLBEN, Jindřich: *Příběh rodiny Kolbenů – Historie ČKD*. Praha 2000.

v dílnách továrny, druhá z publikací pracuje především s fotografickým materiálem a má spíše propagační charakter.

Co se týče odborné literatury vztahující se přímo k historii továrny Františka Wiesnera, nevzniklo jí na toto téma příliš. I když firma Wiesner byla jednou z nejvýznamnějších a zároveň jednou z největších firem v Chrudimi s dlouholetou existencí, nedostala se do středu zájmů historiků. O firmě a její historii nebylo mnoho napsáno. Odborná historická monografie o firmě Wiesner nebyla napsána vůbec.

Historie strojírný je vždy pouze zmiňována jako stručná kapitola v publikacích zabývajících se regionální historií, což znamená historií Chrudimska. V těchto publikacích je Wiesnerova továrna uváděna v souvislosti s historií hospodářství a průmyslu na Chrudimsku. Takovou publikací je například kniha regionální historie s názvem *Stará Chrudim*,³² jejímž autorem je Jiří Charvát. Charvát ve své knize zmiňuje přehled historie Wiesnerovy továrny v šesté kapitole, jež se věnuje průmyslu, a Wiesnerovu továrnu dává do souvislosti s počátky průmyslu v Chrudimi. Charvát zde odkazuje na osobní vzpomínkovou výpověď Františka Wiesnera uveřejněnou v almanachu Kytice, která se zde v úpravě v tomto objevila v roce 1889.³³

Historii chrudimského průmyslu se věnuje i kniha Petra Borovse *Historie a současnost podnikání na Chrudimsku*.³⁴ V této publikaci Boroves zařadil Wiesnerovu továrnu do kapitoly o kovovýrobě v Chrudimi a sám ji považuje za nejdůležitější podnik tohoto průmyslového odvětví.

Společným rysem těchto dvou publikací je, že u obou lze vypozařovat, že autoři použili několikrát zmiňovaný Wiesnerův životopis, a že pro příspěvky týkající se firmy Wiesner vybrali nejvýznamnější momenty z historie firmy Wiesner.³⁵

Na druhou stranu, oproti odborným monografiím a publikacím, ve kterých firmě není věnována přílišná pozornost, se stala továrna Františka Wiesnera častým tématem článků v chrudimském regionálním historickém periodiku, v Chrudimských vlastivědných listech. Do Chrudimských vlastivědných listů přispíval vzpomínkovými články i další potomek

³² CHARVÁT, Jiří: *Stará Chrudim*. Chrudim 1991.

³³ KREDBA, Václav: *František Wiesner, český továrník*. IN: WEINFURT, Martin – ZEMAN, František Antonín: *Kytice. Almanach pro mládež československou*, roč. 7, Praha 1889.

³⁴ BOROVS, Petr: *Historie a současnost podnikání na Chrudimsku*. Žehušice 2004.

³⁵ Z vlastní zkušenosti můžu říci, že s historií továrny právě v tomto podání (především s pojetím Charváta) se seznamují chrudimští žáci a studenti při hodinách dějepisu a při volitelných dějepisných seminářích.

rodiny Wiesnerů, a to nejprve vzpomínkou na život svého otce Františka Wiesnera III. (1893–1970),³⁶ ve kterém přibližuje nejenom osobní život patrně nejvýznamnějšího Wiesnera, ale i jeho podnikatelskou činnost. Druhým článkem byl článek uveřejněný k stopadesátému výročí založení firmy Wiesner v roce 2005.³⁷ V Chrudimských vlastivědných listech se též objevily články spjaté s dílčími tématy týkajícími se firmy Wiesner a to články tematicky spojeny především s výrobou a výrobky. Autorem většiny těchto článků je Vlastislav Smutný. Jedná se především o dvě studie: studie s názvem *Práškové kotle Františka Wiesnera*,³⁸ se zabývá jedním z nejvýznamnějších výrobních artiklů firmy Wiesner a popisuje jak princip výroby a fungování mechanismu, tak osud produktů na trhu. Jako druhý je třeba uvést článek týkající se výstavby lanovky v Jánských Lázních, což byla první visutá lanová dráha v Československu.³⁹ Smutného články se zabývají nejenom historií produktů z dílny Wiesner, ale zajímají se i o technickou stránku věci.

Pro úplnost je třeba zmínit další typ publikací, do značné míry již primárních pramenů, ve kterých se objevuje stručná historie firmy Wiesner. Jedná se o propagační publikace vydané ku příležitosti oslav výročí založení firmy. Je však nutno zmínit, že většina těchto publikací byla vydána za bývalého režimu, a tak pohled na firmu Wiesner a na její historii je poněkud tendenční. Například v publikaci vzniklé k stodvacátému výročí „Transporty“ se o zakladateli továrny Františku Wiesnerovi I. hovoří jakožto o kapitalistovi a vykořisťovateli: „František Wiesner byl typickým soukromým podnikatelem, kapitalistou. Vykořisťování dělníků mu umožňovalo soustavně rozšiřovat provozovny a přecházet na nové druhy výroby.“⁴⁰ Stejně je Wiesner prezentován v publikacích věnujících se osudům továrny po válce, a to prvním patnácti poválečným létům, 1945 až 1960, a druhým patnácti poválečným létům, 1961 až 1975.⁴¹ Spisy jsou opět velmi tendenční a poválečnou prosperitu

³⁶ WIESNER, František: *Život mého otce Dr. Ing. Františka Wiesnera*. Chrudimské vlastivědné listy, 2015/4, č. 5, s. 1-5.

³⁷ WIESNER, František: *Sto padesát let od založení firmy Wiesner v Chrudimi*. Chrudimské vlastivědné listy, 2005/14, č. 3

³⁸ SMUTNÝ, Vlastislav: *Práškové kotle Františka Wiesnera*. Chrudimské vlastivědné listy, 2014/23, č. 3, s. 8–13.

³⁹ SMUTNÝ, Vlastislav: *Lanová dráha Janské Lázně - první visutá osobní lanová dráha v Československu*. Chrudimské vlastivědné listy, 2005/14, č. 2, s. 15–18.

⁴⁰ MATYS, Jan – FEJFAR, Libor: *Transporta, národní podnik, závod Chrudim, nositel Řádu práce a vyznamenání za zásluhy o výstavbu: 1855, 1945, 1975 : 120 let závodu, 30 let budování socialismu*. Chrudim 1974, s. 15.

⁴¹ KMONÍČEK, Josef: *Prvních patnáct poválečných let z dějin n. p. Transporta Chrudim 1945–1960*. Hradec Králové 1980.

DOLEŽAL, Jan: *Druhých patnáct poválečných let: z dějin n. p. Transporta Chrudim 1961–1975*. Hradec Králové 1984.

připisují především socialistickému režimu a plánovanému hospodářství. Avšak i v těchto výročních publikacích lze znovu vystopovat využití vlastního životopisu Františka Wiesnera I.

Jelikož k historii firmy Wiesner, jak již bylo zmíněno, existuje minimum odborné literatury, práce vychází především z primárních pramenů. Nejcennějším a nejbohatším zdrojem informací a pramenů je podnikový archivní fond Wiesnerovy továrny. Fond s názvem *František Wiesner, Chrudim 1869 – 1947*⁴², je uložen v Státním oblastním archivu v Zámrsku. Jedná se o částečně uspořádaný fond, který obsahuje prameny institucionální povahy, a to smlouvy, úřední nařízení, oficiální úřední korespondenci a soudní rozhodnutí. Fond ale i zahrnuje obrazové prameny – technickou dokumentaci, propagační materiály a fotografie. V průběhu výzkumu však došlo k dočasnému zneprístupnění fondu z důvodu reinventarizace a ke změně dosavadního označení archiválií.⁴³ Práce však bude citovat a odkazovat ke starému způsobu uložení.

Ve Státním oblastním archivu v Zámrsku je též uložen i soukromý archiv rodiny Wiesnerů *Karel a František Wiesnerovi*, který kromě pramenů osobní povahy obsahuje též prameny institucionální povahy, především osobní a úřední korespondenci a záznamy ze soudních jednání. Další prameny institucionální povahy jsou uloženy v Okresním archivu v Chrudimi, ve fondu *Okresního úřadu Chrudim I*. Právě zde nalezneme informace ke vztahu firmy Wiesner a rodiny Wiesnerů k městu Chrudimi a stavební plány pro rozšiřování továrenského areálu a s výstavbou související stavební povolení Okresního úřadu v Chrudimi, ale i další povolení různého typu.⁴⁴

Jak již bylo zmíněno, práce vychází především z písemných pramenů institucionální (úřední) povahy. Většina pramenů je psána česky, ale ve fondech se objevují i prameny psané německy, či jiným jazykem, jako je například angličtina. Práce též čerpá z dobové literatury převážně s regionální tematikou. Pro potřeby práce byla provedena i rešerše dobového tisku, a to v první řadě regionálních periodik *Východ* a *Východočeský republikán*.⁴⁵

⁴² SOA Zámorsk, Inventář: FRANTIŠEK WIESNER, CHRUDIM 1869-1947, inv. č. 624.

⁴³ Více informací na: <http://vychodoceskearchivy.cz/zamorsk/>.

⁴⁴ Prameny budou citovány dle čísla kartonu, jedinou výjimkou budou prameny z fondu OKÚ Chrudim, kde je nutno citovat dle inventárního čísla, jelikož archiválie jsou ukládány právě podle inventárních jednotek, a ne pomocí kartonů.

⁴⁵ Rešerše se soustředila i na periodika Lidové noviny, Národní listy, Národní politika, Stavitelské listy a Technický obzor.

Bakalářská práce se zaměřuje na dějiny podniku ve 30. letech 20. století. Svým obsahem se nechce zabývat tím, jak politické a ekonomické změny ovlivnily objem výroby ve firmě Františka Wiesnera, i když tato problematika bude jistě též často zmiňována. Práce nechce být ani dalším životopisem příslušníků rodiny Wiesnerových, kterých již bylo napsáno několik a které se stále opakují.

Práce si klade za cíl zjistit, jak nejenom hospodářská a politická situace, ale i přístup majitelů ovlivnil chod firmy, jaké změny způsobila hospodářská krize v provozu firmy a v sociální politice firmy, zdali přetrvával význam továrny pro město Chrudim a jeho obyvatele.

Práce se chce zaměřit především na chod a provoz firmy v tomto rušném období. První kapitola se zaměří na vedení firmy a na změny v něm, ale bude zde i věnován prostor vztahu nejenom firmy, ale též i rodiny Wiesnerových k Chrudimi. Druhá kapitola se bude zabývat výrobní strategií, a to především konkrétními důsledky hospodářské krize a opatřeními, jež firma Františka Wiesnera učinila k zastavení stagnace výroby. Dále však nebude opominut ani vliv politické situace na provoz podniku. Třetí a též poslední kapitola se soustředí na zaměstnance továrny a zaměstnaneckou a sociální politiku Wiesnerových.⁴⁶

Bakalářská práce se tedy pokusí přiblížit dění ve firmě František Wiesner Chrudim ve 30. letech 20. století, a to nejenom s ohledem na vliv ekonomické a politické situace, ale i se zaměřením na otázku zaměstnavatelů a zaměstnanců a svým zpracováním se řadí mezi hospodářské a podnikové dějiny.

⁴⁶ Aby bylo uvedeno na pravou míru, proč bylo v práci rozhodnuto opustit od tématu výroby a výrobků produkováných firmou Wiesner, je nutno zmínit, že ve třicátých letech byl výrobní program firmy natolik široký a různorodý, že by toto téma vystačilo na zpracování celé práce. Jako téma pro celou práci by postačilo dokonce i jedno výrobní odvětví Wiesnerových dílen, ke kterému jsou prameny a dokumentace velmi rozsáhlé, a to jsou lanovky z továrny Wiesner. Z těchto důvodů jsem považovala za vhodné se zaměřit spíše na výrobní strategii a prezentaci na trhu, než podávat zkrácené a kusé informace o výrobě jako takové.

1 Dějiny firmy Wiesner z pohledu vedení

U zrodu chrudimské slévárny stál, jak napovídá samotný její název, František Wiesner (1803–1880). František Wiesner pocházel z početné rodiny ovčáka v Mladé Vožici. Wiesner byl vzat do učení u zámečnického mistra Sauera v Liběchově u Mělníka a pro zámečnické řemeslo měl talent. Po pětileté době učení se jako tovaryš vydal na povinný „vandr“, který nařizovaly v té době ještě existující cechy a jejich pravidla. Po vandru mělo následovat zhotovení tzv. mistrovského kusu.⁴⁷ Nejprve sháněl obživu a pracovní zkušenosti v Praze a nakonec se v roce 1850 během své cesty uchýlil do Chrudimi, kde získal zaměstnání jako zámečník v dílně Josefa Kallese. V Kallesově dílně byl zaměstnán pouze rok a poté pracoval v dílně u mosazníka Josefa Solfingera. Po dalších pracovních zkušenostech v Pardubicích a v Čáslavi se znovu vrátil do Chrudimi, kde si založil svou vlastní dílnu, která byla zaměřena na řemeslo, v kterém byl Wiesner nejvíce zkušený, na zámečnictví.⁴⁸

Malá dílna byla založena v roce 1856 a sídlila naproti kostelu sv. Kateřiny, v domě číslo popisné 8/III. Strojírna, můžeme-li Wiesnerovu dílnu už tak nazývat, se nejprve specializovala na zámečnické práce a opravy zemědělských strojů. Objem výroby rostl, Wiesner přijímal další zaměstnance, a tak bylo třeba shánět pro firmu větší prostory. Nejprve to byl domek číslo popisné 91/III, kam byla dílna přemístěna v roce 1861, ale již v roce 1869 se Wiesnerova firma znovu stěhovala do domu čp. 41/IV na dnešním Masarykově náměstí. Sortiment výroby se rozšířil o mosaznické práce, o výrobu čerpadel, zařízení pro lihovary a pivovary. Na přelomu 60. a 70. let 19. století se Wiesner přizpůsobil trendu hojného zakládání cukrovarů a znovu rozšířil výrobu, tentokrát o zařízení pro cukrovary. Sám spolu s několika chrudimskými měšťany po hospodářské krizi v roce 1875 zakoupil dva cukrovary – první z nich v Močovicích (nedaleko od Čáslavi) a druhý v Libici nad Cidlinou.⁴⁹ Na tomto místě je vhodné zmínit, že František nebyl jediným úspěšným podnikatelem ze synů ovčáka Wiesnera. Například jeho mladší bratr Karel (1845–1921) se usadil v Kolíně, kde založil svou vlastní strojírnu. Ta ale nebyla tak

⁴⁷ JANÁČEK, Josef: *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha 1963, s. 84–89.

⁴⁸ Kredba, 1898, s. 9–23.

⁴⁹ WIESNER, František: *Sto padesát let od založení firmy Wiesner v Chrudimi*. Chrudimské vlastivědné listy. 2005/14, č. 3, s. 1–2.

Těmito vedlejšími podnikatelskými aktivitami firmy Wiesner se ovšem tato bakalářská práce nebude detailněji zabývat, na druhou stranu je bude nutno místy zmínit.

úspěšná jako firma Františka Wiesnera v Chrudimi. Existence kolínské továrny byla vymezena léty 1868 a 1934, kdy byl na firmu vypsan konkurz.⁵⁰

Po smrti zakladatele firmy Wiesner v roce 1880, převzal firmu jeho syn František (toho jména druhý). Firma se během let 1880 až 1885 znovu stěhovala, tentokrát do Čáslavské ulice, kde byl vybudován závod firmy František Wiesner (dnes je závod znám jako tzv. Stará Transporta). František Wiesner II zemřel v roce 1905 a podnik převzal jeho mladší bratr Karel. Největší rozmach zažila firma až za působení Karlových synů a právě tomuto období se bakalářská práce věnuje. Pod vedením Karla Wiesnera byl výrobní program strojírný znovu rozšířen, a to o odvětví slévárenského průmyslu, přesněji o výrobu šedé slitiny a výrobu vah. Po první světové válce, kdy už firma nemusela plnit dodávky pro armádu, se areál závodu rozšířil o další dílny a výrobní haly, ve kterých firma začala vyrábět ocelolitinu a později kvalitní ocel. S výrobou oceli souviselo i rozhodnutí vyrábět ocelové příbory a nádoby. Tímto se firma zaměřila na anonymního zákazníka a nebyla už jen výrobcem a dodavatelem pro jiné velké firmy (o výrobě nádobí však později). Nicméně největší věhlas získala firma Wiesner díky výrobě práškových kotlů a transportních zařízení, to znamená především lanovek pro osobní i nákladní přepravu. Wiesner stavěl lanovky nejenom v Československu, ale i za hranicemi. Lanovka vyrobená v dílnách firmy Wiesner byla vystavěna např. v Rumunsku či dokonce i v Indii.⁵¹ V Chrudimi továrna Františka Wiesnera neměla téměř žádnou konkurenci – jediný chrudimský podnik, který měl podobnou specializaci (strojínictví, kovovýroba), byl *Chráska a Jelínek*.⁵² Jeho produkty se však na trhu neuplatnily v takové míře jako výrobky z firmy Wiesner.

Po smrti Karla Wiesnera, ve 30. letech, na která se práce zaměřuje, ve vedení společně působili všichni tři jeho synové, kdy se především prostřední z nich zasloužil o další rozvoj firmy. Též upevnil postavení a význam továrny a rodiny Wiesnerových pro město a chrudimský region.

⁵⁰ JOUZA Ladislav – JOUZOVÁ Miroslava: *Wiesnerové a cukrovarnictví ve středních a východních Čechách*. Listy cukrovarnické a řepařské, 2010/126, č. 9/1, s. 304–308.

⁵¹ Wiesner, 2005, s. 2.

⁵² *Adresář obchodu, živnosti a průmyslu soudního okresu chrudimského*. Chrudim 1934, s. 45.

1.1 Wiesnerovi, továrna Wiesner a Chrudim

Již po založení firmy v roce 1856 Františkem Wiesnerem I., se nejenom rodina Wiesnerových, ale též samotná továrna, jakožto právnická osoba v zastoupení členů rodiny, stává důležitým činitelem a organizátorem na poli kulturního a sociálního života v Chrudimi a v okolí. O důležitosti a významu továrny pro město svědčí i to, že zmínka o továrně a Wiesnerových se objevuje už v dobových regionálních publikacích o historii města a průvodcích po městě. Zmínka o založení továrny se objevuje v publikaci *Stará Chrudim* od Ferdinanda Pochobradského z roku 1930⁵³, ale též v průvodci po Chrudimi a Chrudimsku Jana Zítka⁵⁴, který vznikl o pět let dříve. V obou publikacích se hovoří o Wiesnerově továrně jako o předním průmyslovém podniku.

Sám František Wiesner I. se zapojoval do veřejného života Chrudimi. Stal se členem chrudimského okresního zastupitelstva v období od roku 1872 do roku 1876 a dokonce obsadil místo v okresním výboru.⁵⁵ V okresním zastupitelstvu zasedal i během následujícího politického období od 1878 do 1880.⁵⁶ V jeho šlépějích pokračoval syn Karel, který byl členem okresního zastupitelstva během let 1906 až 1910, avšak místo v okresním výboru již nezískal.⁵⁷ František Wiesner byl od 70. let 19. století též členem a později předsedou rady chrudimské spořitelny a zasloužil se o její stabilizaci a rozkvět, též vystupoval jako místostarosta chrudimské občanské záložny, a to v letech 1874 – 1877.⁵⁸ František Wiesner I. se prezentoval jako mecenáš mnoha chrudimských kulturních spolků a sám byl členem Stolní společnosti Kosů Chrudimských.⁵⁹

Ve stopách Františka Wiesnera se snažily pokračovat nejenom jeho syni, ale i vnuci, avšak veřejného života se v takové míře jako zakladatel firmy neúčastnili. Odkazu zakladatele firmy Wiesner se přiblížil až jeho vnuk František Wiesner III, a to právě ve 30. letech 20. století. Ten se zasloužil o rozvoj a zvýšení věhlasu chrudimského tenisu – tenis pro něj nebyl pouze koníčkem. František Wiesner hrál tenis závodně za sportovní klub AFK

⁵³ POCHOBRADSKÝ, Ferdinand: *Stará Chrudim*. Chrudim 1930, s. 10.

⁵⁴ ZÍTEK, Jan: *Průvodce po Chrudimi a okolí*. Chrudim 1901, s. 11.

⁵⁵ VEPŘEK, Petr: *Chrudimsko a Nasavrcko. II. Poměry zemědělské a národohospodářské*. Chrudim 1909, s. 515.

⁵⁶ Tamtéž, s. 515–516.

⁵⁷ Tamtéž, s. 520.

⁵⁸ Tamtéž, s. 448.

⁵⁹ Kobetič, 2005, s. v. Wiesner František.

Chrudim. Továrník František Wiesner III. plánoval finančně podpořit i zbudování projektu lázní v Chrudimi, ovšem k zbudování těchto lázní v Chrudimi nedošlo.

Na čem se Wiesnerovi a jejich továrna bez pochyby podíleli, byla ve 30. letech stavba nového chrudimského divadla, které dodnes nese jméno advokáta a organizátora kulturního života v Chrudimi Karla Pippicha. Město zahájilo stavbu v roce 1931 a slavnostní otevření proběhlo v roce 1934. Wiesnerovi zhotovili ocelovou konstrukci a budova byla vytápěny kotly též z dílny Wiesnerových.⁶⁰

Wiesnerovi se také snažili o zvelebení města, a to především její jihozápadní části (městské části Chrudim IV), kde se nacházelo sídlo továrny. Ve třicátých letech sídlila Wiesnerova továrna v Čáslavské ulici, kam se přestěhovala v 80. letech 19. století. Jak již bylo uvedeno, dílna v Čáslavské ulici byla třetím místem v Chrudimi, kde firma od svého založení působila. Firma zvolila toto místo z čistě praktických důvodů. Sídlo firmy se totiž nacházelo v blízkosti rodinné vily Wiesnerových. Wiesnerovi již od roku 1871 pobývali v tzv. *Neuperském dvoře*, v budoucnu známém jako Wiesnerova vila, který byl poprvé zmíněn již v roce 1599 a speciálně na objednávku Wiesnerových byl tento dům s číslem popisným 55/IV přestaven chrudimským architektem Františkem Schmoranzem.⁶¹

Mapa 4: Pohled na jihozápadní část Chrudimi⁶²

⁶⁰ Zprávy z kraje. Východočeský republikán, 1933/15, č. 14, 31. 3. 1933, s. 7.

⁶¹ Charvát, 1991, s. 198.

⁶² SOKA Chrudim, Okresní úřad Chrudim I, inv. č. IX-9, *Plán Chrudimi, stará čísla popisná*, 1930. (dále citováno jako: SOKA Chrudim, OKÚ Cr)

Na přiložené mapě lze vidět místo továrního komplexu s budovami s čp. 328/IV a 408/IV a zároveň i dům čp. 55/IV, který náležel do vlastnictví Wiesnerových. Je však třeba zmínit, že v majetkové sféře rodiny Wiesnerových byla oblast vymezená ulicemi Čáslavskou, Pardubickou a Masarykovým náměstím. Na mapě můžeme vidět i přiléhající městský park, který se nachází v blízkosti rezidence Wiesnerových. Právě i na vytvoření městského parku v 70. letech 19. století se podílela rodina Wiesnerových, a to především finančním příspěvím. V blízkosti parku město nechalo zbudovat budovu gymnázia, jejíž stavbu Wiesnerovi též finančně podpořili. Jako hold za finanční pomoc při vybudování parku a gymnázia nesl park po jistou dobu název *Wiesnerovy sady*. Wiesnerovi též vlastnili pozemek přiléhající k městskému parku, který měl v roce 1931 celkovou rozlohu 864 m².⁶³ Park zapadal do konceptu zástavby v západní části Chrudimi. Zároveň park byl zvelebením jihozápadní části Chrudimi obývané rodinou Wiesnerových.

Samotný továrenský komplex zahrnoval několik budov a k továrnímu majetku náležely i další přiléhající pozemky s funkcí hospodářské půdy (pole, louky). Továrna zabírala zastavěnou plochu o výměře 1300 m².⁶⁴ V průběhu třicátých let však byly v továrně zřizovány nové dílny, a tak se rozloha firmy ještě zvětšovala. Na továrenský areál zezadu přímo navazovaly pozemky hospodářského dvora, který byl součástí rodinné vily. Pozemky, které byly součástí Neuperského dvora, přesahovaly výměru 16 ha.⁶⁵ Nemovitý majetek Wiesnerových tak v západní části Chrudimi tvořil ucelený komplex.

Kromě nemovitostí a pozemků v západní části Chrudimi, vlastnili Wiesnerovi ve třicátých letech ještě několik nemovitostí rozptýlených po celé Chrudimi, avšak největší pozornost věnovali nemovitostem v jihozápadní části města. S tím souvisí i fakt, že zde ve 30. letech založil František Wiesner se svým bratrem Karlem další podnik.

⁶³ SOA Zámorsk, František Wiesner Chrudim 1869–1947, *Pozemnostní arch*, 5. 8. 1932. (dále citováno jako: SOA Zámorsk, Wiesner – podnik.)

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

1.1.1 Vedlejší podnikatelské aktivity rodiny Wiesnerových v Chrudimi

Jak již víme, Wiesnerovi se nevěnovali jenom správě a řízení provozu chrudimské strojírny. Ve středních Čechách Wiesnerovi vlastnili dva cukrovary v Močovicích a v Libici nad Cidlinou. Co se týče vedlejších podnikatelských aktivit v Chrudimi, již bylo zmíněno, že Wiesnerovi vlastnili majetkový podíl v Chrudimském lihovaru, ale též v cukrovaru v blízkém Hrochově Týnci.

Ve 30. letech se okruh podnikatelských aktivit ještě rozšířil. V roce 1931 Karel a František Wiesnerovi založili firmu *Leguma společnost s r.o.* Tato společnost se zaměřovala na pěstování ovoce, zeleniny a květin. Z těchto důvodů bylo zažádáno u Okresního úřadu v Chrudimi o rozšíření živnosti o prodej a pěstování ovoce a zeleniny. Jako zastupující osoba byl zvolen opět František Wiesner.⁶⁶ Na parcelách ležících mezi Čáslavkou a Pardubickou ulicí byly pro potřeby firmy, to znamená pro pěstování plodin, vystavěny skleníky. Skleníky opět vyrostly nedaleko rodinné rezidence Wiesnerových a tím Wiesnerovi dotvořili uzavřený komplex nemovitého majetku v západní části Chrudimi.⁶⁷ (Dnes je zde vystavěno bytové sídliště, ovšem název sídliště Leguma stále připomíná historii spjatou s působením rodiny Wiesnerových.)

Realizaci stavby skleníků a jejich uvedení do provozu musel schválit opět chrudimský okresní úřad. Povolení mohl František Wiesner získat až po ukončení kontroly, kterou provedla vyslaná komise z okresního úřadu. Ustanovená komise vznesla námitky k drobným nedostatkům, například byl problém s nedostatečným odvětráváním a způsobem vytápění. Jelikož skleník byl vytápěn starším typem kotle, jehož provoz nebyl příliš bezpečný, navrhl inženýr Wiesner sestavit pro vytápění speciální parní turbínu, která byla zhotovena právě v továrně Wiesner.⁶⁸ Jelikož podnik Leguma neměl žádné jiné sousedy než strojírnu Wiesner, a tak nebyly vzneseny žádné námitky a zároveň komise neshledala žádnou větší závadu, získal podnik živnostensko-policejní oprávnění a zahájení provozu nic nebránilo. Firma začala nejprve pěstovat rajčata a okurky a později teprve rozšiřovala sortiment, s čímž souviselo a přistavování dalších skleníků a zázemí na uchovávání zeleniny (např. chladírna, sklepy atd.) v průběhu třicátých let.

⁶⁶ SOKA Chrudim, OKÚ Cr, inv. č. 15/6/W/55, *Opověď svobodné živnosti*, 3. 11. 1931.

⁶⁷ Na výše přiložené mapě lze vidět ještě nezastavěné prostory přiléhající zezadu k továrně.

⁶⁸ SOKA Chrudim, OKÚ Cr, inv. č. 15/6/W/55, Protokol kontroly, 10. 11. 1931.

Existence vedlejšího podniku rodiny Wiesnerových však neměla dlouhé trvání. Podnik Wiesnerových Leguma zanikl v roce 1945.

I když se Wiesnerovi snažili na veřejnosti působit jako velmi solidní rodina, projevil se mezi nimi ve 30. letech 20. století rozpory, které se jim nepodařilo překonat.

1.2 Rozpory ve vedení firmy

Ve 30. letech ve vedení firmy František Wiesner, strojírna v Chrudimi vystupovala již třetí generace rodiny Wiesnerových. Bratři Karel (1892–1980), František (1893–1970) a Jaroslav (1898–1943) stanuli v čele továrny již v roce 1926, kdy zemřel jejich otec Karel Wiesner, mladší syn zakladatele továrny Františka Wiesnera I.⁶⁹ Právě 30. léta znamenala pro vedení firmy zvrát a v rodinných vztazích došlo mezi bratry k ořesu.

To, že ve vedení stanou všichni tři bratři, vycházelo z poslední vůle Karla Wiesnera (1859–1926) sepsané 5. dubna 1924 v Chrudimi. V závěti projevil přání, aby jeho tři synové, jakožto dědici všech průmyslových podniků a hospodářství, udrželi majetek pohromadě a společně ho spravovali. Dále důsledně nařizoval, že majetek nesmí přijít do cizích rukou. I přes přání zachovat firmu výhradně ve vlastnictví rodiny Wiesnerových, počítalo se v závěti s myšlenkou, že by některý ze synů chtěl z vedení firmy odstoupit a svůj vlastnický podíl prodat. Pro takovouto situaci stanovala závěť postup prodeje. Odstupující člen vedení byl nejprve povinen nabídnout svůj podíl k prodeji spolumajitelům, to znamená svým bratrům. Ti pak mohli odkoupit podíl, každý by odkoupil polovinu z podílu odcházejícího bratra, nebo mohl podíl odkoupit pouze jeden z nich. Dědic, který by chtěl prodat svůj podíl na majetku, musel svůj úmysl ostatním dědicům oznámit a dát jim osmi týdenní lhůtu na rozhodnutí o využití svého přednostního práva na odkoupení podílu. Teprve tehdy pokud by toto právo nebylo využito, mohl dotčený dědic s podílem volně nakládat dle svého uvážení. Karel Wiesner st. předpokládal, že v případě, kdyby skutečně došlo k prodeji podílu firmy, nemusela by se situace obejít bez rozporů mezi syny. Z těchto důvodů ve své poslední vůli apeloval na syny, aby spory týkající se podílů ve firmě mezi sebou řešili smírem a nikdy nepřistupovali k soudnímu jednáním, chtěl zachovat rodinnou spolupráci a zároveň bral ohled na prezentaci rodiny ve společnosti.⁷⁰

⁶⁹Wiesner, 1995, s. 2.

⁷⁰ SOA Zámorsk, Wiesner Karel a František 1866 – 1945, kart. 1, *Opis posledního pořízení Františka Wiesnera*, 5. 4. 1924. (dále citováno jako: SOA Zámorsk, Wiesner – osob.)

1.2.1 Vystoupení Jaroslava Wiesnera z vedení

Po smrti Karla Wiesnera st. připadla každému z bratrů jedna třetina z majetku firmy – cenový odhad továrny ke dni 25. května 1925 činil 11 513 888 Kč (do této částky byla započítána cena všech budov, zařízení, zásob, tedy úplný obsah včetně obchodních pohledávek) a z této částky patřilo Karlu Wiesnerovi st. sedm desetin, které zdědili jeho synové.⁷¹ Avšak ve vedení firmy setrvali bratři společně pouze pět let. Na počátku 30. let, v roce 1930 vystoupil z firmy nejmladší z bratrů, Jaroslav.

Vystoupení Jaroslava z továrny však neproběhlo dohodou, jak si přál jejich otec v závěti, spíše naopak, nastala situace, před kterou Karel Wiesner st. varoval. Důvodem pro vystoupení z firmy byly dluhy Jaroslava Wiesnera, kvůli kterým na něj byla vypsána exekuce, a tak mohl být nejen osobní majetek Jaroslava Wiesnera, ale i majetek továrny Wiesner úředně zabaven. Tomu se snažili zabránit Karel a František. Nejvyšší pohledávku činil dluh u Rudolfa Klepetáře, obchodníka v Praze XII., který se vyšplhal po prominutí 30 tisíc do výše 252 232, 35 Kč. Karel a František za svého bratra tuto pohledávku zaplatili 25. února 1930.⁷²

Dluh u obchodníka Klepetáře nebyl jediný a ozývali se další věřitelé, kteří chtěli uhradit pohledávky. Karel a František za něj pohledávky postupně spláceli, avšak Jaroslav činil další dluhy, a tak se pohledávky neustále navyšovaly. Z těchto důvodů podali Karel s Františkem k soudu návrh o zbavení bratra Jaroslava svéprávnosti. Po rozhodnutí Krajského soudu v Chrudimi ze dne 25. června 1930 byl Jaroslav částečně svéprávnosti zbaven. Jako důvod pro toto rozhodnutí byla uvedena marnotratnost.⁷³

V řízení týkajícím se zbavení svéprávnosti Jaroslava Wiesnera se pokračovalo u Okresního soudu v Kolíně, kde se především jednalo i o samotném vyloučení Jaroslava z firmy František Wiesner Chrudim. Jednání o tomto soudním sporu proběhlo 4. července 1930 a vycházelo ze smíru uzavřeném dne 25. června téhož roku u chrudimského krajského soudu. Z dohody vyplývalo, že Jaroslavovi bude vyplacen jeho podíl ve firmě v hodnotě 1 730 336, 25 Kč, ovšem tyto peníze nepřijdou do rukou Jaroslava, ale případnou na úhradu

⁷¹ SOA Zámorsk, Wiesner – osob., kart. 1, *Ocenění továrny*, 1925.

⁷² SOA Zámorsk, Wiesner – osob., kart. 1, *Svěddecký zápis*, 25. 2. 1930.

⁷³ SOA Zámorsk, Wiesner – osob., kart. 1, *Usnesení Okresního soudu v Kolíně*, 4. 7. 1930.

jeho dluhů ve stejné výši. Nutno podotknout, že to, jestli Jaroslav bude vyloučen z firmy, záleželo na uznání již zmíněného smíru.⁷⁴

Končené rozhodnutí Okresního soudu v Kolíně bylo vyneseno 20. srpna 1930. Byl schválen smír z 25. června za souhlasu Jaroslava Wiesnera a jeho právního zástupce. Bylo uznáno i vyloučení Jaroslava z firmy a vymazání Jaroslava z obchodního rejstříku jako veřejného společníka firmy u Krajského soudu v Chrudimi. Jaroslav i bez výhrad souhlasil s vyplacením podílu ze společného jmění bratrů ve firmě na pokrytí dluhů (ona částka 1 730 336, 25 Kč). 20. srpnem 1930 tedy skončilo působení Jaroslava Wiesnera jako veřejného společníka firmy Wiesner Chrudim.⁷⁵

Třetina Jaroslava Wiesnera ze všech majetků a pozemků firmy připadla dle tržové smlouvy uzavřené v Chrudimi dne 18. prosince 1930 a dle usnesení Okresního soudu v Kolíně ze dne 23. února 1931 starším bratrům, Karlovi a Františkovi. Rozdělení podílu po Jaroslavovi proběhlo dle pokynů v závěti. Každý získal jednu polovinu z Jaroslavova podílu, to znamená jednu šestinu z celkového majetku. Povolení zápisu těchto změn do pozemkových knih vydal Krajský soud v Chrudimi oddělení IV. dne 19. března 1931.⁷⁶

Jistá část soukromého majetku rodiny Wiesnerů byla odepsána ve prospěch továrny. Jednalo se o obytný dům číslo popisné 266/IV Chrudim spolu se stavební parcelou, zahradou, o tovární budovu (č. p. 328/IV) se stavební parcelou, o dům č. p. 523/IV se stavební parcelou, s vlečnou dráhou a o tovární nádvoří. Dále s tím byly přeneseny i stávající dluhy a závady. Jaroslav Wiesner v těchto usneseních stále vystupuje jako soukromník ve firmě František Wiesner.⁷⁷

Spory o majetkové vyrovnání trvaly mezi Jaroslavem Wiesnerem a bratry až do roku 1936. Nejednalo se však už o majetkové spory týkající se přímo firmy, ale o spory ohledně dalších investic továrny a bratří Wiesnerů, to znamená o podíly v cukrovarech v Močovicích, v Libici nad Cidlinou a v Hrochově Týnci, dále pak v lihovaru v Chrudimi atd.

Po vystoupení z vedení podniku se Jaroslav věnoval svému zájmu, kterým vždy bylo letectví a stavba letadel. Jaroslav byl žákem Jana Kašpara a členem *Východočeského*

⁷⁴ SOA Zámorsk, Wiesner – osob., kart. 1, *Usnesení Okresního soudu v Kolíně*, 4. 7. 1930.

⁷⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – osob., kart. 1, *Usnesení Okresního soudu v Kolíně*, 20. 8. 1930.

⁷⁶ SOA Zámorsk, Wiesner – osob., kart. 1, *Usnesení Krajského soudu v Chrudimi*, 19. 3. 1931.

⁷⁷ Tamtéž.

aeroklubu. Za okupace působil jako člen odboje a po obvinění ze špionáže byl 28. května 1943 v Berlíně popraven.⁷⁸

1.2.2 Vystoupení Karla Wiesnera z vedení

Po vystoupení Jaroslava Wiesnera z firmy František Wiesner Chrudim, spravovali firmu společně Karel a František. Tento stav ve vedení firmy ovšem opět netrval dlouho. V roce 1936 se rozhodl vystoupit z firmy nejstarší z bratrů – Karel.

Odchod Karla z vedení továrny nebyl tolik dramatický jako v případě vystoupení Jaroslava. Důvodem k odchodu Karla Wiesnera z továrny byl rozdílný názor bratrů na otázku prodeje firmy Škodovým závodům, kdy jim byla za prodej nabídnuta vysoká finanční částka. Karel s prodejem továrny Škodovým závodům souhlasil, ale František byl opačného názoru, a tak z prodeje sešlo. Karel proto opustil firmu.

Vystoupení z firmy se zakládalo na ústní dohodě uzavřené mezi bratry 9. října 1936. Při uzavření této ústní dohody byli přítomní svědkové vrchní účetní firmy Wiesner Karel Tichý a advokát Vilém Sýkora. Dle dohody měl František Wiesner převzít veškerá aktiva i pasiva firmy, to znamená veškeré jmění firmy, a bratrovi vyplatit ke dni 1. července 1937 odstupné ve výši 536 846, 17 Kč.⁷⁹

Jmění Karla Wiesnera převzal František se všemi právy a povinnostmi. Do jeho vlastnictví přešly i veškeré nemovitosti patřící továrně, všechna zařízení a příslušenství i veškeré zásoby. To se týkalo i všech cenných papírů, které byly ve vlastnictví firmy kde dni 9. října 1936. Ujednání se týkalo pouze továrny jako takové. Podíly ve vedlejších aktivitách Wiesnerů (v cukrovaru v Hrochově Týnci, v lihovaru v Chrudimi) zůstaly nadále jak v rukou Františka, tak Karla.⁸⁰

Jelikož František Wiesner převzal továrnu se všemi právy, zavázal se i splatit veškeré dluhy firmy Wiesner. Rovněž bylo určeno, že František zaplatí ke dni 9. října veškeré neuhrazené daně, poplatky a dávky jako součást převzatých pasiv. Mezi převzatými pasivy byl i dluh manželce Karla Wiesnera, Evženie Wiesnerové v obnosu 282 005, 13 Kč a dluh továrníku Františku Stöhrovi ve výši 30 000 Kč. Obě tyto pohledávky byl František Wiesner

⁷⁸ Wiesner, 1995, s. 4.

⁷⁹ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Opis dohody o vystoupení Karla Wiesnera z firmy*, 9. 10. 1936. (dále citováno jako: SOA Zámorsk: Wiesner – podnik.)

⁸⁰ Tamtéž.

povinen bezúročně zaplatit též v lhůtě stanovené dnem 7. července 1937.⁸¹ František Wiesner uhradil i veškeré poplatky a výlohy související s jednáním o vystoupení bratra z firmy bez nároku na náhradu vůči bratrovi. Jednalo se především o úhrady konzultací s advokátem, notářských ověření a poplatků za převod majetku. Bratrovi slíbil doplatit zbylou část z dědictví po zesnulém otci.⁸²

Dohoda řešila nejenom finanční otázky týkající se vyplacení Karlova firemního podílu, ale i další dosud společné výlohy spjaté s výživným pro matku Marii Wiesnerovou, jež bylo vypláceno každý měsíc. Do 1. července 1937 František Wiesner matce každý měsíc vyplácel 2 500 Kč bez nároků na náhradu vůči svému bratrovi, avšak od tohoto data počínaje byl povinen podílet se na platbě výživného i Karel Wiesner, a to polovinou z celkové částky, to znamená 1 250 Kč. Matka do 1. září 1938 obývala bezplatně byt, v němž již bydlela, ovšem od 2. září 1938 byla nucena se přestěhovat do náhradního bytu, který jí opět bezplatně zařídil František Wiesner. František hradil pro matčin byt všechny náklady na energie. V dohodě se dále kromě firemních záležitostí řešily i otázky ohledně bytu, který Karel zdědil po otci, hrobky rodiny Wiesnerů, podílu v honitbě ve společném vlastnictví Wiesnerů. Ošetřeno bylo i další splácení finančních závazků vůči nejmladšímu bratru Jaroslavovi.⁸³

Pokud by František některou ze stanovených podmínek dohody nesplnil, nemusel by Karel z firmy vystoupit.

Dne 9. října 1936 byla uzavřena další dohoda za přítomnosti stejných svědků. Pokud by František Wiesner do určeného data 1. července 1937 splnil všechny podmínky, byl mu povinen Karel prodat svou polovinu z hospodářského dvora čp. 55/IV v Chrudimi s přílehlými pozemky a to za stanovenou částku 500 000 Kč, splatnost této částky byla též k 1. červenci 1937. Kupující strana musela dodržet pachtovní smlouvu uzavřenou se Zemským výborem jakožto pronajímatelem těchto realit. Při prodeji se kupující strana (František Wiesner) dohodl se Zemským výborem o vyjmutí Karla Wiesnera z pachtovní smlouvy. Pokud by František Wiesner nesplnil své finanční závazky vůči Karlu Wiesnerovi k 1. červenci 1937, byl by povinen platit 6 % úroku z prodlení. Na druhou stranu mohl František Wiesner finanční závazky splatit kdykoli před daným termínem.⁸⁴

⁸¹ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Opis dohody o vystoupení Karla Wiesnera z firmy*, 9. 10. 1936.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

Když došlo ke skutečnému prodeji, byla kupní cena vyšší než cenový odhad. František Wiesner zaplatil za nemovitosti, ve vložce číslo 599 katastrálního území Chrudim se všemi závadami a břemeny, 863 500 Kč.⁸⁵

František se dále zavázal zařídit bratrovi prohlášení o propuštění od všech věřitelů firmy Wiesner. Jednalo se o největší věřitele, mezi něž patřila Všeobecná družstevní banka, Zemská banka, Ferra a Škodovy závody.⁸⁶

Karel si vyzvedl ze společného jmění firmy obnos ve výši 2 milionů korun československých. Částku obdržel ve dvou splátkách. Ke dni 1. října 1936 byl Karlovi vyplacen 1 milion korun československých a ke dni 1. listopadu téhož roku druhou polovinu (to znamená 1 milion korun československých.). Mimo tento dvoumilionový obnos, měl Karel na svůj vlastní příkaz obdržet ještě 40 040 Kč, které mu měly být spláceny postupně nejdéle do 1. července 1937.⁸⁷ První polovinu částky převedla firma Wiesner prostřednictvím Všeobecné družstevní banky v Praze na účet Karla Wiesnera vedený u Občanské záložny v Bubenci spol. s r.o. (Dokonce je známo, co Karel Wiesner s tímto obnosem podnikl – většinu z peněz nechal jménem své manželky Eugénie Wiesnerové zaslat architektu Antonínu Plíhalovi – za přestavbu bytu – a zbytek z onoho milionu byl připsán manželce samotné na její soukromý účet. Jednalo se o částku 4 870 Kč.)⁸⁸

Za podíl strojírný Wiesner a za vedlejší investice firmy (za podíl firmy Leguma) byla Karlu Wiesnerovi ve výsledku zaplácena pohledávka v součtu 2,5 milionu korun československých.⁸⁹

Jelikož ne vše z ústních dohod ze dne 9. října 1936 mezi bratry bylo možno ke dni 1. července 1937 splnit, sešli se znovu bratři u svého advokáta dr. Sýkory 9. června 1937 a dohody upravili. Jednalo se především o platbu částky odstupného. Úprava dohody stanovovala, že odstupné bude zapláceno 1. října 1937, a to s úrokem 8 % ode dne 1. července 1937. Nová dohoda se zabývala i výživným placeným matce. Poněvadž výživné obnášelo vyšší částku, než se při uzavírání předešlých dohod předpokládalo, a to

⁸⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – osob., kart. 1, *Smlouva o vystoupení Karla Wiesnera z firmy*, 9. 10. 1936.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Opis dohody o vystoupení Karla Wiesnera z firmy*, 9. 10. 1936.

⁸⁸ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Platební příkaz*, 6. 10. 1936.

⁸⁹ SOA Zámorsk, Wiesner – osob., kart. 1, *Smlouva o vystoupení Karla Wiesnera z firmy*, 9. 10. 1936.

částku 3 tisíce korun československých měsíčně, dohodli se bratři, že Karel bude nadále splácet částku 1 250 Kč, kdežto František doplatí zbylých 1 750 Kč.⁹⁰

Ke dni 1. července dle zmíněných uzavřených dohod vystoupil Karel Wiesner z firmy a jediným majitelem a ředitelem továrny František Wiesner Chrudim se stal Ing. František Wiesner III.

František Wiesner III. byl patrně po zakladateli firmy druhým nejvýznamnějším a nejuspěšnějším ředitelem továrny, čemuž rozhodně napomohlo jeho odborné vzdělání. Po maturitě na reálním gymnáziu v Praze, studoval techniku na univerzitě ve Vídni a v roce 1914 konal státní zkoušku ze strojního inženýrství a téhož roku složil státní zkoušku i v Praze na Českém vysokém učení technickém. Za první světové války pobýval v Chrudimi, kde se kvůli špatnému zdraví svého otce začal angažovat v továrně. Právě on zefektivnil a rozšířil výrobu parních kotlů s práškovým topením a o lanové dráhy (o výrobě kotlů dokonce i přednášel v zahraničí například v Itálii a v Polsku). Dále pak přistoupil k výrobě výrobků z nerezavějící oceli, čímž se snažil obstát před konkurencí. Firmu řídil i během druhé světové války, kdy se snažil podporovat rodiny, jejichž živitelé byli ve vězení. Po konci války, v říjnu 1945, byl Wiesnerův podnik bez finanční náhrady znárodněn. František Wiesner setrval v továrně, v té době už s názvem Transporta, až do konce roku a od roku 1946 se věnoval svému nově vznikajícímu podniku Chromotav. Ten byl však zlikvidován právě konkurenční Transportou. V roce 1950 získal zaměstnání ve Spojených ocelárnách, kde vedl konstrukci tří válcových tratí pro válcování ocelových pásů, které byly umístěny ve Vítkovických železárnách. František Wiesner nebyl oblíben u vládnoucí komunistické strany, postupně mu byly vyvlastněny všechny soukromé nemovitosti (nejprve v Chrudimi a poté v nedaleké Seči) a Wiesnerovi se museli stěhovat do bytu v Heřmanově Městci. Po odchodu z Chrudimi začal Wiesner pracovat pro Slovenské povereníctvo pre potravinový priemysel, v roce 1963 tuto spolupráci ukončil a šel na odpočinek. Zemřel v roce 1970.⁹¹

I když František Wiesner nejprve spravoval továrnu se svými bratry, měl právě on v podniku hlavní slovo, a to především díky svým odborným znalostem. Role bratrů byla oproti jeho významu pro firmu zanedbatelná. Poté, co stanul samostatně ve vedení firmy, dokázal ji vyvézt z potíží způsobených hospodářskou krizí a zachovat existenci firmy.

⁹⁰ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Opis dohody o vystoupení Karla Wiesnera z firmy*, 9. 6. 1937.

⁹¹ Wiesner, 1995, s. 1–5.

2 Výrobní strategie továrny ve 30. letech

Jak již bylo zmíněno v úvodu, firma Františka Wiesnera v Chrudimi se specializovala na odvětví zabývající se zpracováním kovu. I když firma začínala jakožto malá zámečnická dílna, výrobní program se záhy rozšířil. Ve 30. letech 20. století mezi dominantní produkty, které vznikaly v továrně, patřily především práškové kotle a lanové dráhy, díky nimž získala firma Wiesner jméno nejenom v Československu, ale i v zahraničí. Ovšem i firmu Wiesner zasáhla hospodářská krize, která ovlivnila chod firmy, a opatření zavedená se snahou vypořádat se s důsledky krize, změnila i výrobní program. O důsledcích, které způsobila hospodářská krize ve firmě Wiesner, se detailněji zmíním až později.

O tom, že firma především ve 2. polovině 30. let získala věhlas i v zahraničí svědčí časté zakázky směřující právě za hranice Československa, ale též patentní listiny a licenční smlouvy. Větší význam než zakázky směřující do zahraničí měly vynálezy vznikající v podniku, jelikož ve 30. letech většina států přešla v hospodářství spíše k protekcionismu. Nejenom firma, ale i jednotliví zaměstnanci, technici a konstruktéři zaměstnaní v továrně podávali žádosti o patentování nových výrobků a tyto patenty byly uznávány celosvětově. Firma patentovala v Čechách, ale i v Polsku a Itálii. Všechny žádosti o podání nového patentu byly korespondenčně projednávány nejprve s patentovým zástupcem inženýrem Bohdanem Jarchovským, jehož kancelář sídlila v Praze ve Spálené ulici. Inženýr Jarchovský podával odborné rady při podávání žádosti o uznání patentu a zároveň i řešil za firmu Wiesner administrativu spjatou se zavedením nového patentu, například vedl úřední korespondenci s patentním úřadem či polským patentním zástupcem.⁹²

Autory vynálezů, na které byla podávána přihláška k patentování jménem firmy Wiesner, byli nejčastěji dva inženýři působící v chrudimské továrně, a to Ing. Antonín Hloušek a Ing. Vratislav Malík. Patenty pak byly přihlašovány pod jménem Wiesner – Ing. Malík (Wiesner – Ing. Hloušek) a vynálezce se dohodl s firmou Wiesner na finanční kompenzaci a odměně. Firma Wiesner se zároveň zavázala uhradit všechny poplatky spjaté s přihlášením patentu. Jedním z produktů, který byl patentován pod jménem Wiesner – Malík, bylo například zařízení sušení ve mlýně, na které byla podaná patentová přihláška v roce 1931. Co se týče tohoto zařízení, dohodla se firma Wiesner s inženýrem Malíkem, že Malík postoupí všechna svá práva pocházející z přihlášeného patentu,

⁹² SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 3, *Korespondence s patentovým zástupcem*, 1938–1939.

a to případně i ze zahraničních patentů, do držení firmy Wiesner a ing. Malík obdrží po uznání patentu z každého vyrobeného mlýna podíl ve výši 1 % z fakturovaného obnosu. Všechny náklady spojené s administrativou při přihlašování patentu opět zaplatil Fr. Wiesner. Wiesner si vyhradil, že veškerá práva a dispozice spjaté s vlastnictvím patentu spočinou výhradně v jeho rukou. Výjimkou bylo pouze právo na rušení patentu, které bylo ponecháno jak Wiesnerovi, tak Malíkovi z důvodu kontroly, která zajišťovala, aby osoby do práv patentu nemohly libovolně zasahovat.⁹³ Další dohody mezi firmou Wiesner a konstruktéry ohledně přihlašování ostatních patentů a z nich vycházejících práv měly v drobných obměnách téměř totožnou podobu.

Ne vždy však proběhlo přihlášení patentu bez potíží. Často od patentového úřadu docházely výtky ohledně formálních detailů zpracování podané přihlášky, ale také ohledně patentů pod jménem firmy Wiesner byly vznášeny námítky ze strany jednotlivců. Například v roce 1938 podal brněnský technický úředník Rudolf Latus odpor proti udělení patentu, na který firma Wiesner podala přihlášku.⁹⁴ Některé spory musely být vyřešeny soudně. Ovšem nebyly podávány žaloby nejenom na firmu Wiesner. Sama firma Františka Wiesnera podala v roce 1933 žalobu na firmu *International Combustion Engineering Corporation* sídlící v New Yorku na zrušení československého patentu s názvem Vodotrubnatý kotel. Důvodem k podání žaloby bylo, že kotel v Československu nepřinášel žádný nový a neočekávaný technický účinek a že se jednalo spíše o úpravu již existujícího trubnatého kotle tzv. Strilingova typu a zároveň docházelo při provozu zařízení k poruchám. Lze však soudit, že pravým důvodem pro podání žaloby byla snaha o zbavení se konkurence. Ústní líčení proběhlo dne 20. listopadu 1934⁹⁵ a jednání skončilo vyhověním žaloby, a tak patent americké firmy byl zrušen a též musela uhradit všechny poplatky za soudní řízení.

Firma Františka Wiesnera nevyráběla pouze výrobky náležející pouze do jejího sortimentu, ale pronajímala si i licence na výrobu od zahraničních firem, za které pak platila roční poplatky. Zároveň pro tyto firmy plnila i zakázky, což mělo vliv na výši licenčních poplatků. Licenční smlouvu měla chrudimská továrna uzavřenou s polskou firmou *Spółkę Akcyjną Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich* sídlící ve Varšavě, dále pak se stockholmským podnikem s názvem *Aktiebolaget Ljungström* a s firmou *Franco Tosci* se sídlem v Legnanu. S touto italskou firmou byla uzavřena licenční smlouva

⁹³ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 3, *Ujednání mezi firmou Wiesner a Ing. Malíkem*, 12. 12. 1931.

⁹⁴ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 4, *Odpor proti udělení patentu*, 13. 4. 1938.

⁹⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 4, *Spor o zrušení patentu*, 20. 11. 1934.

20. ledna 1937. O rok dříve, přesně dne 15. prosince 1936, byla uzavřena další licenční smlouva s americkou firmou *The Strong Scott Manufacturing Company*, která sídlila v Minneapolis v Minnesotě.⁹⁶

Většina těchto licencí se týkala výroby práškových kotlů a dalších zařízení pro tyto kotle, na které se továrna Františka Wiesnera specializovala a od zahraničních firem odkupovala právo na výrobu vynálezů, které tyto zahraniční firmy patentovaly. Vztahy mezi firmou Wiesner a prodejcem licence byl přesně daný. Například smlouva s minnesotskou firmou se odvolávala na skutečnost, že americká firma na straně jedné vlastní cenné vynálezy, přístroje a metody pro výrobu kotlů na spalování práškového topiva a zároveň řídí kontrolu nad patenty a jejich využívání v několika evropských zemích. Na druhou stranu československá firma Wiesner provozuje závod na výrobu kotlů, spalovacích zařízení, a je způsobilá nejenom vyrábět, ale i instalovat a prodávat tato zařízení, která zahrnují veškerá příslušenství. Z těchto důvodů poskytla firma chrudimské továrně výhradní právo vyrábět a prodávat zařízení v Československu, Polsku, Německu, Rakousku, Maďarsku, Bulharsku a tehdejší Jugoslávii po dobu následujících pěti let od uzavření licenční smlouvy. Zároveň americká firma navrhovala, že by smlouva po uplynutí pěti let mohla být prodloužena, pokud budou bez problémů splněny všechny podmínky licenční smlouvy.⁹⁷

Důvodem, proč Wiesner zvýšil zájem o spolupráci se zahraničními podniky a začal usilovat o získání licencí na výrobu v zahraničí patentovaných vynálezů, byla hospodářská krize, která značně omezovala vystupování Wiesnera na tuzemském trhu. Ovšem v souvislosti s politickým vývojem druhé poloviny třicátých let, po odtržení území „Sudet“ se obchod a vztahy se zahraničními firmami značně zkomplikovaly a omezily.

2.1 Hospodářská krize a její vliv na provoz firmy

Hospodářství většiny států během třicátých let bylo poznamenáno především velkou hospodářskou krizí. Velkou hospodářskou krizi odstartoval krach na newyorské burze 24. října 1929, kdy bylo na burze převedeno 12,89 milionů akcií, o které nikdo nejevil zájem. O den později, 25. října, newyorská burza ohlásila krach a tento den vstoupil do historie jako Černý pátek.⁹⁸ Avšak v Československu byly informace zaznamenány až později –

⁹⁶ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 4, *Licenční smlouvy a poplatky, 1935–1938.*

⁹⁷ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 4, *Licenční smlouva s The Strong Scott Manufacturing Company, 15. 12. 1936.*

⁹⁸ RÁKOSNÍK, Jakub – NOHA, Jiří: *Kapitalismus na kolenou. Dopad velké hospodářské krize na evropskou společnost v letech 1929–1934.* Praha, 2012, s. 34.

událostem, které ovlivnily hospodářství následujících let, se československá periodika téměř nevěnovala. Větší pozornost tisk obracel na aktuální politické dění v Československu – v Československu právě vrcholilo parlamentní volební klání (tisk se situaci ve světové ekonomice začal věnovat až po volbách). Trvání velké hospodářské krize bývá tradičně vymezeno lety 1929–1934,⁹⁹ avšak s důsledky se ekonomiky jednotlivých států vypořádávaly déle. V jednotlivých odvětvích však dosáhla svého vrcholu různě. Burza dosáhla minima již v roce 1932, nejvyšší počet nezaměstnaných byl v roce 1933, kdy v únoru bylo hlášeno okolo 920 tisíc lidí hledajících práci.¹⁰⁰ V průmyslové výrobě krize vyvrcholila též v roce 1933.¹⁰¹ Od poloviny roku 1933 přešla hospodářská krize v depresi a oživení nastalo až v druhé polovině roku 1935 přípravami na válku. V Československu však krize do deprese nepřešla.

Hospodářská krize v Československu propukla v důsledku poválečného politického a hospodářského vývoje. V Československu v polovině roku 1929 vrcholila konjunktura v ekonomice a zároveň rostla investiční činnost a stavební ruch, avšak již v roce 1928 nastaly problémy v exportu textilu, cukru a sladu a následujícího roku se přidaly potíže při vývozu dřeva, keramiky a skla. V roce 1928 též propukla řepařská a obilní krize, která ohrožovala Československou ekonomiku nejvíce.¹⁰² Krize československého zemědělství byla součástí světové agrární krize. V létě 1929 ustala i konjunktura průmyslu, jelikož obyvatelstvo zaměstnané v zemědělství nemohlo nakupovat průmyslové výrobky. Další příčinou byly potíže průmyslu při exportu – v roce 1929 nedosáhl export úrovně předešlého roku. Krize v Československu nebyla přímo způsobena burzovním krachem v USA, ale spíše výsledkem vlastního ekonomického vývoje.¹⁰³

Důsledky hospodářské krize se promítly do všech sfér hospodářského života – během roku 1930 postihla krize v Československu všechna průmyslová odvětví a vývoz se snížil o 14,7%.¹⁰⁴ Nejvíce však zasáhla právě průmysl a s problémy v průmyslu byla spjata nezaměstnanost. Hospodářská krize se prohloubila vypuknutím úvěrové a měnové krize v polovině roku 1931, která zasáhla především střední Evropu (především Německo). Vrcholu dosáhla krize roku 1932, kdy průmyslová výroba zaznamenala nejnižší úroveň a též

⁹⁹ Lacina, 1984, s. 71.

¹⁰⁰ *Statistická ročenka, RČS 1936*, s. 141.

¹⁰¹ Rákosník – Noha, 2012, s. 84.

¹⁰² Lacina, 1984, s. 68.

¹⁰³ Tamtéž, s. 69.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 79.

poklesnutí zahraničního obchodu na 74 %.¹⁰⁵ V letech 1929–1930 nastala kontrakce úvěru a stagnace průmyslové výroby, vlády uplatnily protekcionismus, jež zamezoval přílivu lacinější zahraniční konkurence a posilování domácí poptávky a prosazovalo se hledání odbytišť na domácím trhu, čímž byl omezen export.¹⁰⁶ Pro Československo a jeho ekonomiku, které bylo závislé na exportu do zahraničí, byl pokles průmyslové výroby mnohem závažnější než pro ostatní státy. Co se týče cen v průmyslu, jejich pokles nebyl tak zásadní jako pokles cen v zemědělství. To způsobilo napětí mezi těmito sektory a vyvolalo tlak na cenové přizpůsobení.¹⁰⁷

Ke stabilizaci situace v průmyslu napomohly především různé formy kartelů a syndikátů, jelikož usnadňovaly regulaci nabídky a poptávky, též byly kontrolovány ceny (kartely se snažily zachovat výši cen průmyslových výrobků). Oproti tomu kartely omezovaly „vliv tržního mechanismus a možnost spontánní restrukturalizace výroby v důsledku úpadků nerentabilních podniků v krizi.“¹⁰⁸ V roce 1933 bylo uzavřeno 538 kartelových domluv, což znamená, že bylo v odhadu kartelizováno 70 % průmyslové výroby, a v roce 1938 to bylo již 1152 dohod.¹⁰⁹ Uzavření kartelové smlouvy se nevyhnulo ani továrně Františka Wiesnera.

Kartely měly též napomoci při redukci nezaměstnanosti. V době krize se kombinovala jak cyklická, tak strukturální nezaměstnanost. V roce 1929 byla v Československu nezaměstnanost v průmyslu 2,2 %, o rok později to bylo 4,5 % a nejvyšší nezaměstnanost byla zaznamenána v roce 1934, a to 17,4 %. Během dalšího roku se nezaměstnanost začala snižovat a v roce 1937 klesla na 8,8 %. Stálou nezaměstnanost způsobilo v Československu především zaměření na export, jelikož většina států zaváděla ochranu domácího trhu. Nezaměstnanost začala klesat teprve tehdy, kdy se přešlo k rozsáhlému zbrojení.¹¹⁰

Chrudimský okres, kde významnou součástí hospodářské struktury bylo zemědělství, citelně zasáhla již krize v zemědělství z let 1928 a 1929 a situace se zhoršila s nástupem hospodářské krize. Další významnou složkou chrudimského hospodářství byl lehký průmysl. Jelikož krize zasáhla nejvýrazněji lehký průmysl, byla Chrudim a její okolí citelně

¹⁰⁵ Lacina, 1984, s. 71.

¹⁰⁶ Rákosník – Noha, 2012, s. 127.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 127

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 128.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 128.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 138–139.

zasažena.¹¹¹ Sociální podmínky lidí žijících v chrudimském okrese se zhoršily, a tak rostly obavy, aby problémy obyvatel nezasáhly do výsledku voleb v roce 1929 (avšak lidé v okrese nejevily o volby přílišný zájem). Problémy působilo i nevhodné počasí, které ovlivnilo úrodu v oblasti Chrudimi, ale též komplikovalo dopravu, byly přerušeny práce v dolech v okolí Hlinska a Nasavrku (dělníci zůstali několik dní bez práce) – právě kamenoprůmysl byl nepříznivými klimatickými podmínkami na Chrudimsku nejvíce zasažen. Avšak mráz a nedostatek paliva pozastavil i provoz některých průmyslových továren na Chrudimsku. Situace se zhoršovala i v textilním průmyslu a propuštění lidí zaměstnaných v tomto odvětví vyvolalo první nepokoje a stávkové akce. Obce i město Chrudim se snažily poskytnutím financí zlepšit sociální situaci lidí, též se konaly i různé podpůrné akce. S příchodem jara se očekávalo, že počet nezaměstnaných v chrudimském okrese bude klesat, avšak nastala zcela opačná situace. Začínající krize a pokles výroby se na Chrudimsku nejprve projevila v obuvnickém průmyslu, s čímž souviselo další propouštění a vyhlášení konkursů. Nespokojenost obyvatel dále vzrůstala a obce se snažily vyřešit situaci nouzovými pracemi. V roce 1930 byla již Chrudim a její okolí zasažena krizí v plném rozsahu.¹¹²

Firmu Wiesner by patrně hospodářská krize příliš nezasáhla, jelikož firma stále pracovala na objednaných zakázkách a dokonce přibývaly i některé nové zakázky, a tak firma nezaznamenala výrobní stagnaci. Ačkoliv na základě přijatých zakázek firma nepředpokládala, že by jí nastaly nějaké větší finanční potíže, nastala zcela opačná situace. S následky krize se potýkali zákazníci, kteří nemohli uhradit částky za splněné a již dodané zakázky. Největší finanční újmu způsobila firmě nezaplacená zakázka pro cukrovar v tehdejší Jugoslávii, kde na montáž objednaných zařízení byli vysláni přímo zaměstnanci podniku. Cukrovar sídlící ve Starém Sivaci (v dnešním Srbsku) dlužil strojírně Wiesner dluh převyšující částku dvou milionů korun. Spor o uhrazení zakázky musel být dokonce řešen soudně. Avšak cukrovar ve Starém Sivaci nebyl jediný dlužník, který neuhradil firmě Wiesner splněnou objednávku.

V důsledku hospodářské krize hrozil firmě zánik, čemuž se firma snažila předejít. Nejprve se firma Wiesner snažila vypořádat s finančními problémy za pomoci finančních a bankovních institucí, avšak tyto pokusy ji přivedly ještě do tíživější situace.

¹¹¹ NESEJT, František: *K situaci na Chrudimsku v době nástupu světové hospodářské krize*. Listy katedry historie a kabinetu regionálních dějin, Hradec Králové, 1991, č. 2., s. 49-50.

¹¹²Tamtéž, s. 49-60.

2.1.1 Dluhy a zápůjčky

Hospodářská krize a s ní spojené finanční potíže firmy vedly Františka Wiesnera k rozhodnutí získat finanční prostředky peněžními výpůjčkami, i když toto rozhodnutí vedlo k poměrně značnému zadlužení u několika finančních institucí. Československé banky, které poskytovaly firmě Wiesner úvěr, rozšířily řady věřitelů, kterým Wiesnerovi jako zástupci firmy dlužili. Nesmíme totiž zapomenout na již zmiňované osobní dluhy Jaroslava Wiesnera, kvůli kterým byl nucen Jaroslav vedení firmy opustit. Tyto dluh převzali za bratra František a Karel, které se připočetly k úvěrům u oficiálních bankovních institucí, a tak byli zadluženi jak bratři Wiesnerovi, tak jejich továrna Wiesner jako právnická osoba.

Ačkoli, jak bylo zmiňováno výše, největší finanční problémy přišly až v roce 1932, kdy firmě nebyla zaplacená zakázka na cukrovar v Srbsku, firma se zadlužovala již dříve. Již v roce 1928 byla firma zadlužena u Banky pro obchod a průmysl (dříve Länderbank) a již v tomto roce měla firma potíže se splacením salda, a proto žádala ředitelství banky o prodloužení lhůty na splacení částky. Banka žádosti Františka Wiesnera a jeho bratrů vyhověla a prodloužila lhůtu pro splacení o další dva měsíce.¹¹³ Pokud měla firma finanční starosti, které vedly k přijímání půjček od finančních podniků a institucí, již před propuknutím velké hospodářské krize, je téměř jisté, že v následujících letech musel počet půjček a jejich výše narůstat, ačkoli objem zakázek téměř nepoklesl.

O další půjčky začala firma žádat již následujícího roku 1929. Nejprve se obrátila na Moravskou banku, na její pobočku v Praze II, která Wiesnerově strojárně poskytla částku ve výši 4 milionů korun československých s ročním úrokem 8,75 %. Jako jistina pro tuto půjčku bylo poskytnuto 4 miliony korun československých blancoakceptů firmy. V pozemkových knihách byla poznamenána plná moc na disponování s pozemky v případě, kdyby firma Wiesner úvěr nesplácela. Firma bance přislíbila i přednost při prodeji akcií cukrovaru v Libici nad Cidlinou a také při zacházení s akciemi samotné firmy Wiesner. Jako další podmínku pro udělení půjčky se musela firma zaručit, že uvolní pro zástupce odbočky banky určitý počet míst ve správní radě a dozorčí radě pro dohled nad akciemi v chrudimské firmě, ale též dle možností v cukrovaru v Libici.¹¹⁴

Téhož roku sjednala firma Wiesner další půjčku od Banky pro obchod a průmysl v hodnotě 2 milionů korun československých. Wiesner odevzdal podepsanou směnku spolu

¹¹³ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Zpráva o prodloužení lhůty pro splacení salda*, 29. 12. 1928.

¹¹⁴ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Korespondence s Moravskou bankou*, 12. 12. 1929.

s věnovací listinou do rukou banky a ta se zavázala nevyužít práv pramenících z darovací jistiny a vrátit směnku Wiesnerovým po přičtení akcií ve výši 51 % akciového kapitálu.¹¹⁵ Tyto dluhy přešly do dalších let a ovlivnily finanční situaci a práva firmy Wiesner.

Další finanční institucí, která firmě poskytla zápůjčku ve výši 3,5 milionů korun československých s pololetním úrokem 6,25 %, byla Zemská banka (dříve vystupující pod názvem Zemská banka království českého). Touto zápůjčkou se firmě rozšířily dlužní povinnosti. Splátky začala firma splácet od 1. července 1931. Splácení zápůjčky bylo naplánované na dalších deset let, vždy dvakrát ročně, 1. července a 1. ledna, a firma Wiesner měla lhůtu čtrnáct dní od určeného data na dodání splátky. Pokud by strojírna lhůtu promeškala, musela zaplatit navíc 1,5% úrok z pololetní splátky a celkový úrok pro pololetní splátku mohl vzrůst až na 10 %. Jelikož firemní pozemky a pozemky rodiny Wiesnerových sloužily již jako jistina pro půjčky od Moravské banky od Banky pro obchod a průmysl, pro tuto zápůjčku se firma zaručila budovami, stroji a zásobami ve firmě. (Při uzavírání smlouvy o půjčce se firma zavázala všechny tyto objekty a předměty pojistit pro případ výbuchu a požáru. Kdyby skutečně došlo k této situaci, byla by částka z pojištění vyplacená přímo bance.)¹¹⁶ Oproti závazkům u jiných bank neměla Wiesnerova továrna žádnou povinnost přenechat Zemské bance ani akcie, ani volná místa ve správních radách firmy a vedlejších podniků Wiesnerových.

Wiesnerovi však téhož roku zažádali u Zemské banky o další půjčku ve výši 2 milionů.¹¹⁷ Podmínky smlouvy o půjčce byly téměř totožné s podmínkami předešlé zápůjčky. Zemská banka se stala největším věřitelem firmy Wiesner. Právě na tuto banku se Wiesnerovi obraceli, aby v rámci zápůjček u této finanční instituce, uhradila část pohledávek u ostatních bank.

Avšak na druhou stranu musíme zmínit, že firma nebyla pouze dlužníkem, ale též ona sama měla pohledávky, které vznikaly nezaplacením splněných výrobních zakázek. Právě tyto pohledávky, jež zákazníci neuhradili, způsobovaly továrně další finanční potíže. Ke dni 3. dubna 1931 firma Wiesner vyžadovala zaplatit přes šedesát pohledávek. Výše částky těchto pohledávek se vyšplhala na cifru 9 223 300 Kč. Mezi dlužníky byly například Škodovy závody se sídlem v Praze, drobnou pohledávku měl u firmy Wiesner i Obecní úřad

¹¹⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Korespondence s bankou pro obchod a průmysl*, 19. 12. 1929.

¹¹⁶ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Dlužní úpis*, 15. 4. 1931.

¹¹⁷ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Dlužní úpis*, 27. 10. 1931.

Chrudim. Jeden z nejvyšších dluhů na neuhrazených zakázkách u firmy Wiesner měl již několikrát zmiňovaný cukrovar ve Starém Sivaci. Srbský cukrovar dlužil Wiesnerově strojírně na zakázce přesnou částku 2 607 866, 91 Kč.¹¹⁸

Nezaplacené zakázky, a to především dluh srbského cukrovaru, působily firmě další finanční nesnáze, kvůli kterým nebyla firma schopna uhradit pravidelné splátky k termínům stanoveným ve smlouvách, a tak žádala banky o odložení termínu splátky. Situace byla již natolik tíživá, že firmě hrozily existenční potíže. Aby byla zachována existence firmy a zároveň aby se firma vypořádala s dluhy, nezbývalo ji nic jiného, než získat nové finanční prostředky prodejem vedlejších podnikatelských počínů rodiny Wiesnerových. V roce 1933 Wiesnerovi přistoupili k prodeji cukrovaru v Libici nad Cidlinou, který byl taktéž zadlužen. Na prodeji získali Wiesnerovi částku, která přesahovala 14 milionů,¹¹⁹ a tuto částku využili na pokrytí dluhu u Banky pro obchod a průmysl. Převedením této částky se továrna zbavila závazků u této banky a jediným zatížením tedy zůstal jen úvěr u Zemské banky.

Před prodejem samotného cukrovaru se však firma snažila svou pohledávku u Banky pro obchod a průmysl uhradit jinak. Firma Wiesner nejprve vyhradila opční právo na akcie libického cukrovaru. Tyto akcie měly nominální hodnotu 1 000 Kč za kus, avšak jejich prodejní cena byla ve výši 1 500 Kč za jednu akcií. Továrna se zavázala na požádání a vyzvání banky akcie cukrovaru odevzdat bance do vlastnictví se všemi právy náležejícími k držení akcií. Wiesner se též zavázal zařídit převod akcií u správní rady a zajistit její souhlas.

V roce 1933 měl cukrovar v Libici nad Cidlinou třicet šest akcionářů, mezi něž bylo rozděleno šest tisíc kusů akcií. Nejvíce akcií samozřejmě vlastnili samotní příslušníci rodiny Wiesnerových. Akcie firmy byly v držení jak všech tří bratrů, Karla, Františka a Jaroslava, tak i jejich manželek – Wiesnerovi dohromady vlastnili 3 443 kusů akcií. I když Jaroslav Wiesner v roce 1933 byl již vyloučen z vedení firmy, byl majitelem nejvyššího počtu akcií nejen ze všech tří bratrů, ale i ze všech dalších akcionářů. Jaroslav vlastnil 1 148 kusů akcií (Karel 1 144 kusů a František 1 145 kusů).¹²⁰

Mezi akcionáři byli i další příbuzní rodiny Wiesnerových, a to především bratranec Jan Pour, v jehož držení bylo 265 kusů akcií. Dalším akcionářem byl i již zmíněný rodinný

¹¹⁸ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Seznam věřitelů*, 3. 4. 1931.

¹¹⁹ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Korespondence Zemské bance*, 11. 12. 1933.

¹²⁰ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Seznam držitelů akcií*, 24. 6. 1933.

advokát JUDr. Vilém Sýkora (ten, pouze pro představu, vlastnil 265 kusů akcií). Na seznamu akcionářů se objevil i majitel jiné významné chrudimské firmy, se specializací na výrobu obuvi, tzv. „Popprovky“. Bedřich Leopold Popper však nevlastnil nijak veliký objem akcií, ale pouhých dvacet kusů akcií Wiesner.¹²¹

Významnými akcionáři byla i rodina Jírkova, což byla rodina průmyslníků a velkostatkářů v Chrudimi. Spojení a spolupráce Jírků s rodinou Wiesnerových začalo již v roce 1876, kdy se Jan Jírek (1837–1918) stal spolujednatel cukrovaru Františka Wiesnera I. v Močovicích a o rok později i cukrovaru v Libici nad Cidlinou.¹²² Ve firmě Wiesner vlastnilo akcie pět členů této rodiny. Akcie ve vlastnictví Jírkových činily v součtu 635 kusů.

Není nijak překvapivé, že většina z akcionářů firmy Wiesner pocházela právě z Chrudimi. Ze třiceti šesti akcionářů mělo jich dvacet jedna bydliště v Chrudimi. Na druhou stranu akcionáři bydleli i na vzdálenějších místech, než je Chrudim a okolí. Akcie byly ve vlastnictví akcionářů z Prahy, Jaroměře, Staré Boleslavi či z Kyjova.¹²³

Akcie byly poskytnuty Bance pro obchod a průmysl na úkor dvanácti akcionářů. Největší počet akcií bylo převedeno z vlastnictví právě rodiny Jírkových, spolujednatelů cukrovaru. Akcie pro banku postoupilo pět členů rodiny.¹²⁴ Banka souhlasila, že po obdržení 3 245 kusů akcií, budou pohledávky, které u ní měla továrna Wiesner až do nejvyššího obnosu 7,5 milionů korun československých.¹²⁵ Avšak ani tento typ zástavy situaci nevyřešil a firma přistoupila k prodeji.

Ačkoli firma uhradila dluh u Banky pro obchod a průmysl, následně zažádala o další úvěr u Všeobecné družstevní banky. Tento úvěr se pohyboval ve výši 3,9 milionů korun československých.¹²⁶

Firma stále měla problém platit finančním institucím, u kterých byla zadlužena, pravidelné splátky, a tak se snažila vyřešit finanční problémy prodejem dalších majetků. Prodejem pozemků pro Mlékařské a hospodářské družstvo s. r. o. chtěla firma splatit část dluhu u Zemské banky, ovšem tento pozemek sloužil pro banku jako zástava, a tak

¹²¹ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Seznam držitelů akcií*, 24. 6. 1933.

¹²² KOBETIČ, Pavel: *Osobnosti Chrudimska*. Chrudim 2002, s. 93.

¹²³ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Seznam držitelů akcií*, 24. 6. 1933.

¹²⁴ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Opční právo na koupi akcií*, 27. 9. 1933.

¹²⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Korespondence s Bankou pro obchod a průmysl*, 23. 6. 1933.

¹²⁶ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Knihovní žádost*, 2. 8. 1933.

Wiesnerovi museli zažádat o propuštění pozemku ze zástavy. Peníze z prodeje byly rovnou poskytnuty Zemské bance. Firma Wiesner též dodávala Mlékařskému a hospodářskému družstvu páru a elektrickou energii a též příjmy za dodávky byly rovnou převedeny na splacení dluhu u Zemské banky.¹²⁷

Finančního zadlužení se firma nezbavila ani těmito kroky. V korespondenci s finančními institucemi Wiesnerovi stále žádali o odložení data splátek. Odvolávali se především na množství neuhrazených zakázek. Dalším častým argumentem bylo, že firmě hrozící zánik by připravil o práci současné zaměstnance. I přes vysoké procento nezaměstnanosti v průmyslu, měla firma poměrně stálý počet zaměstnanců (s mírně kolísavou tendencí). Obtíže přivedly firmu k dalším opatřením, které by zajistilo nový zaručený příjem.

2.1.2 Uzavření kartelové smlouvy a její důsledky

Jako v případě jiných firem, nevyhnulo se v důsledku hospodářské krize ani Wiesnerově továrně uzavření kartelové dohody.

Kartelovou smlouvu uzavřela firma se *Škodovými závody* a podnikem *Českomoravská-Kolben-Daněk a.s.* (dále jako ŠZ a ČKD). Podniky o uzavření kartelu začaly jednat již v roce 1935. Konečná verze kartelové smlouvy byla uzavřena 18. července 1936.¹²⁸ Dohoda však vstoupila v platnost už 1. prosince 1935 a doba platnosti byla sjednána až do 31. prosince 1950.¹²⁹ Po dobu platnosti neexistovala možnost od smlouvy odstoupit. Veškerá ustanovení, která obsahovala kartelová smlouva, se týkala pouze dodávek na domácím trhu. Co se týče exportu za hranice Československa, nebyl nijak omezen, ale dodávka musela prokazatelně překročit hranice a za hranicemi i zůstat.

Z podmínek, které obsahovala smlouva, firmě Wiesner pramenily nejenom práva, ale především povinnosti. Jednalo se především o snahu rozdělit odvětví výrobních programů podniků takovým způsobem, aby si firmy vstupující do kartelu nekonkurovaly. V praxi to znamenalo, že si každá ze stran uzavírající kartelovou smlouvu vyhradila zaměření výroby a ostatní dva podniky pak musely výrobu pro tuzemský trh v tomto odvětví omezit. A tak se firma Wiesner zavázala, že pokud firmě přijde poptávka na výrobu, kterou si ŠZ a ČKD vyhradí, musela nejpozději do sedmi dnů podat oznámení o této poptávce

¹²⁷ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Korespondence se Zemskou bankou*, 27. 7. 1935.

¹²⁸ ŠZ tuto smlouvu uzavíraly i za firmu *Novák & Jahn a.s.*

¹²⁹ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 5, *Kartelová smlouva*, 18. 7. 1936.

oběma podnikům. Firma Wiesner se po dobu platnosti vzdala práva na výrobu pěti skupin výrobků – železných nádrží, plynojemů, plovoucích střech apod.; železničních mostů, silničních a železných konstrukcí; sušáren a pneumatických rychlosušičů; strojních zařízení pro cukrovary a lihovary; veškerých kotlů se vším příslušenstvím a pomocným zařízením včetně topenišť, práškových mlýnů a úpraven uhelného prášku. Poslední dvě skupiny výrobků, jak bylo několikrát zmíněno, byly hlavními produkty vznikajícími v dílnách Wiesnerovy továrny.

I když Wiesnerova firma nemohla nadále produkovat výrobky, mohla, pokud si to ŠZ a ČKD budou přát, dále tyto výrobky na trhu nabízet, avšak potencionální objednávky měla povinnost přenechat svým smluvním partnerům. Zároveň firma musela poskytnout oběma smluvním stranám veškeré výkresy a patenty týkající se těchto výrobků, a to všechny patenty, které již byly firmě v minulosti uděleny, ale i ty, o které během působnosti smlouvy zažádá. Firma mohla s těmito patenty v Československu disponovat jen se souhlasem smluvních stran, ovšem ČKD i ŠZ mohly podle těchto patentů vyrábět i do ciziny, pokud to dovolila již uzavřená licenční smlouva. Smlouva řešila i působení firmy Wiesner v zahraničí. Wiesner byl povinen informovat obě strany o stavu svých patentních práv v cizině a při uzavírání dalších smluv v zahraničí brát ohled na smluvní podmínky kartelové smlouvy. Dále se Wiesner zavázal podporovat své smluvní partnery při obchodování v těchto oborech za hranicemi Československa.

Kromě již zmíněných odvětví přenechal Wiesnerův podnik smluvním partnerům výrobu ocelolitin, jejíhož práva na výrobu se vzdal. I poptávky v této výrobní oblasti musela přenechat ČKD, či ŠZ. Poptávky měla firma předávat skrze evidenční kancelář elektrotechnického, strojního a hutního průmyslu nejpozději do tří dnů od vzniku poptávky. Evidenční kancelář vznikla na základě kartelové smlouvy mezi ČKD a ŠZ, která byla uzavřena již o dva roky dříve, 29. prosince 1934.¹³⁰ Cílem evidenční kanceláře bylo udržovat styk smluvních stran při předávání poptávek a po uzavření cenových dohod dohlížet na řádné plnění. Firma Wiesner pak přispívala na chod kanceláře 1 % z fakturované částky z obchodu s transportními zařízení na krátkou vzdálenost.

Pro Československo musela firma přestat vyrábět i transportní zařízení pro dálkovou dopravu (elektrodrah, pozemních drah) a především lokomotiv. Jediným povoleným produktem z této oblasti byly visuté dráhy a lanové jeřáby. Omezení se netýkalo pouze

¹³⁰ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 5, *Kartelová smlouva*, 18. 7. 1936.

transportních zařízení pro dálkovou dopravu, ale také firma Wiesner na základě smlouvy omezila výrobu transportních zařízení pro tzv. blízkou dopravu. Avšak výroba nebyla omezena úplně. Roční zakázky na výrobu transportních zařízení na blízkou dopravu nesměly přesáhnout roční obrat ve výši 1,5 milionů korun československých – do této částky se započítávalo nejenom zařízení s veškerým příslušenstvím, ale částka zahrnovala i montáž, dovoz, obal a rezervní součástky. Zároveň se Wiesner musel zaměřit jen na výrobky, které ostatní dva podniky neměly ve svém výrobním programu. Pro firmu Wiesner platilo i omezení na výrobu drobných zámečnických prací a odlitků šedé slitiny – od podpisu kartelové smlouvy mohla firma plnit zakázky tohoto druhu jen na území, které jí bylo vymezeno a v rozsahu těchto území měla firma Wiesner přednost před ŠZ a ČKD. Jednalo se o území vymezena tehdejšími soudními okresy Hlinsko, Holice, Chrudim, Polička, Kostelec nad Orlicí, Litomyšl, Pardubice, Nasavrky, Přelouč a další.¹³¹

Z toho, co bylo zatím uvedeno, se může zdát, že z uzavřené kartelové smlouvy firmě Wiesner pramenily pouze povinnosti a omezení výroby. Na druhou stranu firma nadále mohla vyrábět ventilátory, cyklony a zařízení pro odlučování popílku z kouřových plynů a smluvní strany přislíbily, že budou odkupovat tato zařízení pro své účely. Dále pak Wiesnerova továrna měla právo na produkci vah všeho druhu mimo vah krámských a vah na automatické rozvažování hmot (tabáku, čaje, atd.). Stejně jako v případě ventilátorů ŠZ a ČKD odebíraly váhy vyrobené ve firmě Wiesner. Všem třem podnikům zůstalo právo na výrobu automatických ledniček a parních vozidel (kromě lokomotiv) s podmínkou dohody se smluvními partnery na ceně prodeje těchto mechanismů. Vedle ponechaných práv na určenou oblast výroby, smluvní partneři přislíbili firmě Wiesner každoročně vyplácet 750 tisíc korun československých, jako kompenzaci za omezení práv a závazky plynoucí z kartelové smlouvy. Nastal-li případ, že Wiesnerova strojírna nezískala na zakázkách transportních zařízení na krátkou vzdálenost již zmíněný výdělek 1,5 milionu korun československých, doplatily ŠZ a ČKD Wiesnerovi 10 % z nedosaženého obratu.¹³² Po uzavření této smlouvy byla provedena ve firmě Wiesner revize písemností týkajících se obchodů v oborech výroby, kterých se firma podpisem smlouvy vzdala.

Omezení a změny, které přinesla kartelová smlouva, bylo potřeba zanést do pozemkových knih u Krajského soudu v Chrudimi. Do pozemkových knih katastrálního

¹³¹ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 5, *Kartelová smlouva*, 18. 7. 1936.

¹³² Tamtéž.

území Chrudim byl vložen zákaz na pozemcích náležejících továrně nevyužívat tovární objekty a zařízení k výrobě těch produktů, které byly zmíněny právě v kartelové smlouvě, a zároveň právo vyrábět výrobky bylo připsáno ve prospěch pozemků ve vlastnictví ŠZ a ČKD (tyto změny byly též zaznamenány do příslušných pozemkových knih).¹³³

I když kartelová smlouva byla uzavřena 18. července 1936, i nadále trvala korespondence mezi Fr. Wiesnerem a smluvními stranami, ve které se řešily drobné nejasnosti a upravovaly poslední detaily znění smlouvy.

Aby firmy vyřešily drobné nesrovnalosti uzavřeného kartelu, bylo třeba uskutečnit schůzi všech smluvních stran a výsledkem této schůze bylo podepsání dodatku ke kartelové smlouvě. Schůze výkonného výboru kartelu se konala dne 28. ledna 1937 v prostorách Škodových závodů. Za ČKD ztvrdil smlouvu svým podpisem ředitel Ing. Juliš, za ŠZ vrchní ředitel Ing. Pokorný. Hlavním bodem jednání byl především prodej rezervních zařízení dosud nevyráběných firmou Wiesner (ocelových pásů Sandweeken, gumových pásů pro transportéry, kuličkových ložisek, lan, řetězů a ložisek). Dále pak Wiesner požádal o povolení ucházet se o získání zakázky na zařízení pro rafinerii cukru v Krásném Březně, jelikož měl se zákazníkem dobrý vztah a ze zakázky by proto pramenil mnohem vyšší zisk. ČKD, která měla podle uzavřené kartelové smlouvy na tuto zakázku nárok, s Wiesnerovou žádostí souhlasila pod hlavní podmínkou, že Wiesner zákazníkovi nabídne zařízení výroby ČKD a že tento obchod přijde k tíži kvóty blízké dopravy. Wiesner též požádal o přenechání zakázky na výrobu transportéru cukru pro cukrovar v Bedihošti a této žádosti bylo vyhověno opět pod podmínkou připsání této zakázky k tíži kvóty blízké dopravy.¹³⁴

Uzavřený dodatek smlouvy povoloval firmě Wiesner volně dodávat až do odvolání rezervní zařízení a součástky, které doposud nevyráběla žádná ze zúčastněných firem. Pokud by si měly firmy při plnění zakázek na rezervní součástky konkurovat a obnos zakázky by překročil částku 10 tisíc korun československých, byl Wiesner povinen se na plnění zakázky dohodnout. Také bylo odsouhlaseno, že Wiesner nebude muset hlásit zakázky na zámečnické práce, bude-li se jednat o zakázky na území, které bylo vyhrazené kartelovou smlouvou, nepřesáhnou-li zakázky částku 15 tisíc korun československých. Tento krok měl podpořit pružnost obchodu. Posledním bodem dodatku bylo ujednání, podle něhož mohly

¹³³ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 5, *Usnesení Krajského soudu v Chrudimi*, 30. 8. 1936.

¹³⁴ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 5, *Protokol o průběhu jednání*, 28. 1. 1937.

jak ŠZ, tak ČKD dodávat litinové odlitky (litinové kanalizační trubky) i do obvodu, který byl kartelem vyhrazen pro firmu Wiesner.¹³⁵

Nabízí se otázka, proč František Wiesner podepsal kartelovou smlouvu, jejímiž hlavními podmínkami bylo opuštění od většiny výrobních odvětví, které byly zahrnuty ve výrobním programu firmy a ve kterých se firma především uplatňovala na tuzemském trhu (předně od výroby práškových kotlů a transportních zařízení na dlouhou vzdálenost). Finanční situace Wiesnerovy továrny byla natolik tíživá, že se firmě vyplatilo podepsat smlouvu a vzdát se již zmíněných práv na výrobu, i když zákonitě v součinnosti s omezením výroby musela poklesnout celková produkce a také poklesl objem prodeje a tím i příjmy proudící do továrny. Avšak nesmíme opomenout, že zbylé dvě smluvní firmy poskytovaly chrudimské továrně finanční náhradu za ztracené zakázky. Zároveň smlouva zaručovala ochranu před konkurencí na trhu, což bylo hlavním důvodem uzavření smlouvy. Podniky vstupující do kartelu se zavázaly nejenom nekonkurovat si mezi sebou, čemuž napomáhalo i rozdělení výroby v rámci jednotlivých podniků a slib přenechávání případných zakázek a nabídek, ale také se firmy zavázaly chránit se navzájem oproti konkurenci jiných strojírenských podniků. Navíc uzavřeným dodatkem ke kartelové smlouvě odpadla firmě některá omezení.

Firma Wiesner se snažila s omezením výroby a poklesem produkce vypořádat. Ve svých snahách se opírala především o to, že podmínky smlouvy platily pouze pro tuzemský trh, a tak se firma začala soustřeďovat na produkci v zahraničí. Jak již bylo zmíněno, obracel se Wiesner na zahraniční firmy a získával od nich licence na výrobu jimi patentovaných výrobků a zakázky na tyto výrobky plnil pro ostatní evropské státy. Při uzavření kartelové smlouvy ŠZ i ČKD svým podpisem přislíbily podporovat firmu Wiesner při plnění zahraničních zakázek.

Dalším opatřením, kterým firma chtěla zvýšit příjmy a zároveň být stále aktivní na domácím trhu, bylo zavedení nové výroby. Nejprve dne 7. ledna 1939 podala Wiesnerova strojírna žádost k Okresnímu úřadu v Chrudimi o povolení zavedení nové tovární výroby. Jednalo se o výrobu plechů z nerezavějících chromoniklových a chromových ocelí a jiného kovového lisovaného zboží. Jako odůvodnění uvedla firma Wiesner to, že v posledních letech rozšířili vybavení továrny o různá výrobní zařízení (hydraulický tažný lis, klikové lisy, frikční lisy atd.), která byla zakoupena za prvotním účelem plnění zakázek zadaných

¹³⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 5, *Dodatky ke kartelové smlouvě*, 18. 2. 1937.

Ministerstvem národní obrany. V říjnu 1938 (po uzavření Mnichovské dohody) firmě Wiesner však byly tyto zakázky stornovány a firma chtěla stroje, do kterých investovala značný kapitál, využít. Jako nejvhodnější využití pro tyto stroje se jevila výroba legované oceli a z ní zhotovené výlisky a tyto výrobky chtěla využít především pro export. Firma se odvolávala i na současnou politickou situaci – plechy z nerezavějící oceli se dovážely především ze Švédska a firma Wiesner předpokládala, že po zabrání „Sudet“ bude další obchod se Švédskem spíše pasivní.¹³⁶

I když se k žádosti Okresní úřad v Chrudimi stavěl velmi kladně, firma Wiesner se rozhodla tuto žádost zrušit a 18. března 1939 podala novou žádost o rozšíření výroby, při které stále myslela na nové využití zařízení zakoupených na zakázky zadané ministerstvem obrany. Již před rokem 1938 se firma rozhodla změnit strategii a zaměřit se spíše na anonymního zákazníka a tím navýšit příjmy plynoucí firmě. Zakázky pro Ministerstvo národní obrany zahrnovaly též výrobu nádobí pro polní kuchyně. Po zrušení těchto zakázek firma požádala o povolení rozšířit sortiment výroby ocelového nádobí.¹³⁷ Tímto krokem též navázala na již započatou inovaci ve výrobním programu, se kterou začala právě v reakci na uzavření kartelové smlouvy. Wiesner si též uvědomoval, že rozšíření živnostenského oprávnění je prospěšné nejenom pro firmu, kterou reprezentovala osoba Františka Wiesnera, ale také pro zaměstnance, kteří mohli být díky pracím na nových zakázkách lépe finančně ohodnocováni, a případně firma mohla přibírat do řad zaměstnance nové.

Firma Wiesner prezentovala své ocelové nádobí jako téměř nezničitelné a zaměřila se především na distribuci tohoto nádobí pro restaurace, hotely a kavárny. Nabídka nádobí z dílen továrny Wiesner obsahovala nejenom několik typů hrnců, o jejichž ceně rozhodovaly objem, průměr a provedení hrnce, ale i různé druhy příborů v různých designových provedeních a celé jejich sady, ale také další kuchyňské komponenty. Mimo základní provedení nabízela firma speciální úpravy příborů např. vysoký lesk, avšak za tyto požadavky byla k běžné ceně vždy připočítána přírážka.¹³⁸

Vraťme se ještě zpět k samotné kartelové smlouvě. Firma Wiesner každoročně podala zprávu o výši obrátů z obchodu a požadovala po zbylých smluvních stranách doplacení 10 % z částky chybějící do stanovené hranice 1,5 milionů korun

¹³⁶ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 10, *Žádost o povolení nové výroby*, 7. 1. 1939.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 10, *Ceník nádobí*, 1. 10. 1939.

československých. Pro představu za rok 1936 (za období vymezené 1. prosincem 1935 a 31. prosincem 1935) doplácely smluvní strany Františku Wiesnerovi částku ve výši 20 558,95 Kč.¹³⁹ Za rok 1937 firma přiznala fakturovaný příjem 998 783,90 Kč a částka na doplacení byla ve výši 50 121,61 Kč.¹⁴⁰

Závěrem lze říci, že ve druhé polovině třicátých let firma Wiesner již překonala důsledky hospodářské krize a to především díky uzavřenému kartelu s firmami Českomoravská-Kolben-Daněk a Škodovy závody, ale též účasti na plnění vojenských zakázek.

2.2 Vliv války na provoz firmy

Dalším politickým mezníkem, který ve velké míře ovlivnil chod a provoz továrny Wiesnerových, byla druhá světová válka události jí předcházející. I když období zkoumané v této práci zahrnuje jen začátek války, je třeba se tomuto tématu v souvislosti s dějinami firmy věnovat.

Příprava na válku a masové zbrojení pomohlo především mnoha podnikům překonat situaci způsobenou dopadem hospodářské krize. Byla oživena jak výroba, ale také vzrostl počet zaměstnanců zaměstnaných v chrudimské strojírně.

Mezinárodní události během let 1932 a 1933 ukázaly nutnost vytvořit v Československu orgán, který by dohlížel na obranu státu a zbrojní otázky. Z těchto důvodů byl vytvořen orgán s názvem *Nejvyšší rada obrany státu* (NROS) vzniklý v roce 1933 po rozhodnutí *Meziministerského sboru pro obranu státu*, který do této doby měl zastávat onu funkci, avšak nemohl ji zcela plnit. Existence NROS byla uzákoněna Zákonem o obraně státu č. 131/1936 Sb., který nabyl platnosti 26. června 1936. Meziministerský sbor působil v rámci Ministerstva národní obrany (sbor byl přidělen NROS jako pomocný orgán). NROS se zaměřovala především na otázky branné moci a financování výzbrojního programu atd. Bylo nutné zajistit potřebné výrobní kapacity již v době míru, aby československá armáda mohla být akceschopná v případě vypuknutí válečného konfliktu. Nebezpečí přicházející ze strany nacistického Německa, které se intenzivně připravovalo na válku, ukazovalo, že

¹³⁹ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 5, *Odpočet s firmou Wiesner*, 22. 11. 1937.

¹⁴⁰ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 5, *Výkaz o příjmu*, 26. 3. 1938.

územní rozmístění zbrojního průmyslu je nevhodné a jako řešení připadalo přenesení strategických podniků do vnitrozemí státu.¹⁴¹

Zbrojnými podniky, které byly vytipovány jako strategicky důležité, tedy byly přemístěny, případně vznikl pro jejich působení nový závod. Podnikem, kterého se toto rozhodnutí mělo týkat, byla například Česká zbrojovka a.s. Strakonice, která měla být přemístěna do Uherského Brodu (uherskobrodský závod pak fungoval pod statutem pobočného závodu zbrojovky ve Strakonících). Dalším zbrojním závodem byla Československá zbrojovka a.s. Brno, jež měla mít nový závod ve Vsetíně, atd. Do těchto podniků proudily investice státu. Stát investoval nejenom do výroby ručních zbraní, automatických zbraní, výbušnin a chemických látek, ale především do výroby letadel (Letňany Praha, ČKD) – v leteckém průmyslu došlo k decentralizaci, vznikaly nové pobočné závody (plánování výstavby těchto nových poboček a podniků však narušilo a často úplně přerušilo uzavření Mnichovské dohody).¹⁴²

Pro zbrojní československý průmysl bylo charakteristické, že většina podniků byla v soukromém vlastnictví, a tak stát nemohl nějakým zvláště účinným způsobem zasahovat do struktury a charakter zbrojní výroby. Státní investice pramenící do podniků zaměřených na zbrojní výrobu byly nejvýznamnějšími výdaji, které nepřímo směřovaly na účely obrany státu.¹⁴³

Po uzavření Mnichovské smlouvy, kdy se pohraniční území stalo součástí říše, získalo Německo značnou část českého průmyslového potenciálu, jelikož „Sudety“ byly jedním z nejvíce industrializovaných území v Evropě.¹⁴⁴ Na začátku října byla i část českého Slezska obsazena Poláky. Mnichovskou dohodou a polským ultimátem z 1. října 1938 přišlo Československo o třetinu svého území a přibližně o 40 % průmyslu.¹⁴⁵ Československo začalo být zcela závislé na německé vůli. Německo hospodářsky ovládlo i zbytek republiky a v únoru 1939 předložilo československé vládě deset požadavků, z nichž se čtyři přímo dotýkaly hospodářství a prohlubovaly hospodářskou závislost na Německu.¹⁴⁶

¹⁴¹ STRAKA, Karel: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936–1938*. Historie a vojenství, 2002/55, č. 2, s. 4–5.

¹⁴² Tamtéž, s. 6–21.

¹⁴³ Tamtéž, s. 21.

¹⁴⁴ SOMMER, Karel: *Hospodářský vývoj v českých zemích 1938–1945*. IN: LACINA, Vlastislav – PÁTEK, Jaroslav: *Hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Období první Československé republiky a německé okupace 1918–1945*. Praha 1995, s. 189.

¹⁴⁵ Sommer, 1995, s. 190,

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 191.

Navíc nově vedené hranice narušily dopravní, silniční a železniční síť a byl značně ovlivněn a omezen i export. Situaci byly ovlivněny téměř všechny sféry a odvětví československého hospodářství. Období druhé republiky bylo poznamenáno politickou a hospodářskou krizí, jež byla vyvolána právě zabráním důležitých pohraničních území a jistá stabilizace nastala až v lednu 1939. V Československu se začal uplatňovat německý kapitál a začaly růst pozice říšskoněmeckých monopolů a zároveň začal klesat význam československých bank v anektovaných oblastech.¹⁴⁷

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava Německo začalo využívat hospodářský potenciál země při svých dalších expanzivních plánech – v rukou Německa spočínuly moderní výzbroje československé armády, rozvinutý zbrojní průmysl a další významná průmyslová odvětví (hutnictví, strojírenství, obuvnictví atd.).¹⁴⁸ Byly vytipovány podniky, které se považovaly za klíčové pro německý průmysl – ty byly začleněny do obrovského polostátního a polosoukromého závodu Hermanna Göringa.¹⁴⁹ Čechy a Morava měly být součástí německého hospodářského velkoprostoru, který měl zahrnout postupně celou Evropu.¹⁵⁰ Válečné řízení hospodářství zcela jistě vedlo k oslabení pozic československého kapitálu v hospodářském dění. Byly přerušeny všechny obchodní kontakty se západními státy. Všichni podnikatelé měli povinnost stát se členy Ústředního svazu průmyslu pro Čechy a Moravu, jež mělo důležitou funkci v systému řízeného hospodářství – Ústřední svaz převzal kontrolu nad zakázkami a výrobou. (Tato organizace podléhala doзору protektorátní vlády.)¹⁵¹ Ústřední svaz průmyslu vystřídal v roce 1940 systém několika ústředních svazů, které měly stejnou funkci od jara roku 1939.¹⁵² Byla řízena i cenová politika. Proběhly zásahy v zemědělství a v roce 1939 byla zavedena dodávková povinnost zemědělců za úřední ceny. Pracovní síly byly organizovaně rozmístěny. Nařízením z 31. března 1939 byl omezen volný pohyb dělnictva mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství.¹⁵³ V době okupace však odvětví těžkého průmyslu prožívala konjunkturu –

¹⁴⁷ Sommer, 1995, s. 192–194.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 195.

¹⁴⁹ BRYANT, Chad: *Praha v černém. Nacistická vláda a český nacionalismus*. Praha 2012, s. 80.

¹⁵⁰ Podle plánu měli Němci v první fázi ovládnout oblasti obývané německými menšinami a vytvořit tak industrializovanou střední Evropu, která bude surovinami zásobována státy jižní Evropy. Ve druhé fázi po znovuvybrojení Německo plánovalo ovládnutí velmocí – z Francie plánovalo udělat vazalský stát, Británii odříznout od evropských záležitostí a na východě chtělo zničit bolševismus a nastolit nacistický řád. (Tamtéž, s. 81)

¹⁵¹ Sommer, 1995, s. 196.

¹⁵² Bryant, 2012, s. 82–83.

¹⁵³ Sommer, 1995, s. 196–198.

byla rozšířena výroba, přecházelo se na nové výrobní programy a též byly rozšířeny výrobní kapacity. Militarizace zasáhla všechna odvětví průmyslové výroby.¹⁵⁴

Na zbrojních zakázkách se podíleli i smluvní partneři kartelu firmy Wiesner. Ani firma Wiesner nebyla výjimkou. Ve Wiesnerově továrně se vyráběly sériově výrobky pro válečné a zbrojní účely již od roku 1934. Roku 1937, přípisem ze dne 16. února, byla firma Wiesner vybrána jako důležitý podnik určený pro obranu státu. Z těchto důvodů žádala o povolení pro zaměstnané cizince – Wiesner tyto cizince považoval za zcela státně spolehlivé (jednalo se především o Němce a Poláky).¹⁵⁵ Tyto zbrojní výrobky byly vyráběny pro účely Československého státu. Jednalo se o speciální stroje na výbušniny (řezačky na střelný prach, kalcinační pece) a různé druhy automatických vah. Tyto výrobky putovaly do československé továrny na výrobu výbušných látek v Semtíně, v nedalekých Pardubicích. Pro továrnu na dusíkaté vápno v Moravské Ostravě dodávaly různé druhy speciálních mlýnů a sušáren. Firma Wiesner však byla i přímým dodavatelem pro Vojenskou správu. Pro ni plnila zakázky na chránicí skříně a součásti a zařízení pro polní kuchyně (varnice, nádobu na vodu, pekáče, sběračky), ale i vojenské přilby. Zároveň byla firma Wiesner nepřímým dodavatelem Škodových závodů, pro něž vyráběla granátové náústnice.¹⁵⁶

Wiesnerovi se podíleli na plnění zbrojních zakázek zadaných Ministerstvem národní obrany. Za tímto účelem byly do firmy pořízeny speciální stroje a zařízení, do kterých firma investovala značný finanční obnos. Problém nastal po událostech z přelomu září a října roku 1938. Po 30. září 1938 byly zadané vojenské zakázky stornovány a Wiesnerovi se snažili najít jiné uplatnění pro všechny tyto stroje.¹⁵⁷ Jako nejlepší řešení se uplatnil právě projekt výroby ocelového nádobí.

Ve firmě na začátku roku 1939 stále pokračovala výroba náústnic na granáty, ocelových přileb a varnic. Změnil se pouze zákazník. Firma začala zbrojit pro potřeby říše. Již na jaře roku 1939 byla Wiesnerova továrna vytipována jako důležitý podnik pro zbrojení říše. (S tím souviselo i znárodnění podniku po konci druhé světové války.) Avšak firmě začaly nové problémy po zářijových událostech roku 1939, kdy byly firmě zrušeny zakázky s Polskem a po Chrudimi se začalo debatovat o tom, že firma bude propouštět zaměstnance

¹⁵⁴ Sommer, 1995, s. 199–201.

¹⁵⁵ SOkA Chrudim, OKÚ Cr, inv. č. 3874, *Žádost pro zaměstnané cizince*, 15. 3. 1937.

¹⁵⁶ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 10, *Korespondence se Sdružením kovodělného průmyslu československého*, 23. 9. 1939.

¹⁵⁷ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 10, *Žádost o rozšíření výroby*, 7. 1. 1939.

z důvodu nízkého počtu zakázek a s tím souvisejícího i sníženého příjmu. I přes svůj význam pro zbrojení říše se firma potýkala s další nesnází, kterou byl nedostatek surovin. Firma chtěla situaci řešit jinak než propouštěním, a tak snížila počet odpracovaných hodin za pracovní týden na 35 hodin. Domněnky o propouštění zaměstnanců navazovaly na to, že firma ukončila pracovní poměr s dělníky (zedníky, pokrývači), kteří dokončili stavební práce, které si u nich firma Wiesner objednala.¹⁵⁸

Také již na jaře roku 1939 se Wiesnerovi naskytla možnost přijmout nabídku na zakázku výstavby osobní lanové dráhy v Rumunsku. O této zakázce firma jednala s rumunským zadavatelem již v předešlých letech a firma též v roce 1939 dokončovala větší práce v oddělení pro výrobu lanovek, a tak bylo v nejvyšším zájmu firmy tuto zakázku získat. Aby firma tuto zakázku získala, bylo však nutné složit vadium ve výši 125 000 K.¹⁵⁹ Firma musela podat žádost Národní bance o vydání této částky, avšak k této žádosti bylo nutno získat potvrzení, že podnik pod vedením Františka Wiesnera je ryze árijský a že složení zálohy je v zájmu udržení provozu podniku. O potvrzení politického názoru firmy žádal Wiesner u chrudimského okresního úřadu. Svou žádost Wiesner opíral opět o zájem o udržení počtu zaměstnanců (toto tvrzení vycházelo z toho, že Wiesner byl jedním z nevýznamnějších chrudimských zaměstnavatelů). Okresní úřad Wiesnerovu podniku potvrzení vystavil, a tak firma od roku 1939 byla považována za ryze árijskou.

Co se týče situace ve firmě během druhé světové války, se ve vzpomínkovém článku napsaném synem Františka Wiesnera objevuje tvrzení, že Wiesner v době války zachránil mnoho lidí před nasazením v říši či před odvelením na frontu, že je zaměstnal v tomto podniku. Toto tvrzení však nelze o nic opřít, avšak na druhou stranu počet zaměstnanců ve firmě od roku 1939 poměrně prudce vzrůstal. Také se tvrdí, že se Wiesner též snažil pozastavit práce na zbrojních zakázkách odvoláváním se na provozní a výrobní potíže. Tomuto předpokladu by nasvědčoval poměrně zvýšený počet kontrol probíhajících v podniku na počátku čtyřicátých let (i na udání samotných zaměstnanců), které často zjistily závady a nevyhovující pracovní prostředí pro zaměstnance a pozdržovaly provoz a výrobu. Ve firmě se vyskytovaly menší sabotáže, často docházelo i k výpadkům proudu, dokonce i k lokálním požárům. Práce a stroje bývaly na několik hodin pozastaveny. Wiesner s odstraněním závad poměrně otálel, jelikož kontroly stále upozorňovaly na stejné

¹⁵⁸ SOkA Chrudim, OKÚ Cr, inv. č 4053, *Správa četnické stanice a propuštění dělnictva*, 19. 9. 1939.

¹⁵⁹ SOkA Chrudim, OKÚ Cr, inv. č 4053, *Žádost o potvrzení árijskosti firmy*, 23. 3. 1939.

nedostatky. Události byly vyšetřovány gestapem,¹⁶⁰ avšak Wiesnerovi se vždy podařilo situaci nějakým způsobem vysvětlit.

V Chrudimi začal odboj již v roce 1939, kdy se vytvořilo několik menších ilegálních odbojových skupin a až v roce 1944 vznikla chrudimská revoluční skupina pod vedením Josefa Maštaliře.¹⁶¹ V témže roce začaly působit i odbojové skupiny v továrnách – ve Wiesnerově továrně měla pětičlenná skupina za úkol připravovat letákové akce, ničit telefonní linky a poškozovat válečnou výrobu v továrně. Aktivně jejich činnost začala až v únoru 1945, kdy bylo vyhozeno do povětří skladiště benzínu a munice v nedalekých Pouchobradech a přerušena železniční trať v okolí Chrudimi.¹⁶²

Wiesnerova továrna byla pod neustálým dohledem úřadů. Co se týče ostatních chrudimských podniků, podobná situace byla i ve firmě Leopolda Poppera, o který též Němci projevíli zájem. Jelikož podnik byl zaměřen na výrobu obuvi a továrna měla německé spolumajitele, neprojevily se v Popprovcce žádné odbojové akce či sabotáže. Pouze po začátku okupace, bylo zatčeno několik lidí v souvislosti s přípravou stávků a byla zaznamenána aféra s protiněmeckými letáky, které byly do firmy přineseny zvenčí.¹⁶³ Další chrudimský podnik *Chráska a Jelínek*, který se jako Wiesner zaměřoval na výrobu strojů, během války ukončil svůj provoz. Po válce tento podnik odkoupil právě František Wiesner.¹⁶⁴

¹⁶⁰ LANGOVÁ, Alžběta: *Chrudim v období 2. světové války. Část 6. Chrudimský průmysl, obchody a banky v období druhé republiky a protektorátu*. Chrudimské vlastivědné listy, 2004/ 14, č. 3, s. 9.

¹⁶¹ OKRESNÍ VLASTIVĚDNÉ MUZEUM: *Chrudimsko v letech 1944–1945. Perem kronikáře*. Chrudim 1965, s. 30–31.

¹⁶² PETRYL, Josef: *Chrudim v květnu 1945*. Chrudim 1946, s. 12–13.

¹⁶³ Langová, 2004, s. 8.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 9.

3 Zaměstnanecká politika firmy Wiesner

Firma Wiesner pod vedením rodiny Wiesnerů byla zároveň významným sociálním činitelem, a to především tím, že byla patrně největším zaměstnavatelem v Chrudimi a v přilehlém okolí. V továrně však pracovali i lidé z jiných koutů státu.

Od začátků zahájení provozu firmy Wiesner v 60. letech 19. století, kdy František Wiesner I. zaměstnával pouhých pětadvacet zaměstnanců, se výroba rozšířila a vedení továrny bylo nuceno přijímat další nové zaměstnance. S tím souviselo i stěhování továrny do větších prostorů v Čáslavské ulici přiléhajících k rodinnému sídlu Wiesnerů.

Firma Wiesner zaměstnávala a přijímala nové zaměstnance jak do řad dělnictva, tak i do správy podniku a jednotlivých výrobních sekcí. Firma přijímala do výroby především dělníky, kteří se specializovali na obory zabývající se zpracováním kovů a na obory blízké kovoprůmyslu. V rámci podniku pak byli dělníci přiděleni do jednotlivých výrobních oddělení či dílen, které se přímo specializovaly na určitý typ výroby. Ve třicátých letech těchto pracovních oddělení bylo několik – slévárna, kovárna, výroba nerezů, lisovna, strojírna, plechárna, výroba automatických vah, soustružna a další specializované dílny, jako například cínovna, niklovna atd. Na těchto pracovištích měli dělníci blíže určenou pracovní pozici (např. v oddělení slévárny pracovali čističi litiny, čističi ocelolitiny, jadraři šedé litiny atd.).

S ohledem na počet oddělení a na výrobní program továrny je zřejmé, že firma zaměstnávala mnohem více dělníků než úředníků. Během 30. let připadalo v průměru na jednoho úředníka přibližně pět dělníků. Zatímco v úřednictvu firmy Wiesner byli zaměstnáváni jak muži, tak ženy, ve výrobě byla situace jiná. Ženy dělnice byly v továrně zaměstnávány až od března roku 1939, což pravděpodobně souviselo s fyzickou náročností práce v dílnách. Změna přišla až s povinností práce na zbrojních zakázkách.¹⁶⁵ Po vyčerpání rezerv volných pracovních sil začaly být do podniků pracujících na zakázkách pro zbrojní potřeby říše povolávány pracovními úřady i ženy z domácností.¹⁶⁶

Firma však zaměstnávala též zaměstnance nepracující ani ve správě, ani ve výrobě. Jednalo se o řemeslníky a specialisty, kteří se podíleli na údržbě areálů firmy a prostorů okolo nich či byly najati na speciální úkol. Mezi ně se řadili například zedníci a řidiči.

¹⁶⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Přehled o stavu počtu zaměstnanců 1933–1943*, 24. 3. 1933.

¹⁶⁶ Sommer, 1995, s. 198.

Wiesnerovi přijímali pouze zaměstnance, kteří byli členy odborových organizací, se kterými měla firma smlouvu, a to členy *Svazu kovodělníků v Československé republice a Sdružení československých kovopracovníků* na počátku třicátých let a později, v roce 1939, *Jednoty kovoprůmyslového dělnictva*. Pokud firma sháněla nového dělníka, musela se obrátit přímo na odborové organizace, které jí doporučily vhodného kandidáta. Smluvní odborové organizace dohlížely i na podobu a podmínky pracovní smlouvy, kterou předkládala firma nově nastupujícím dělníkům při uzavírání pracovního poměru. Pracovní smlouva ve třicátých letech vycházela ze zákona ze dne 10. prosince 1918 č. 91 Sbírky zákonů a z nařízení ministra sociální péče ze dne 11. ledna 1919 č. 11 Sbírky zákonů a nařízení.¹⁶⁷ V roce 1936 vstoupilo v platnost vládní nařízení, podle kterého byli zaměstnavatelé povinni hlásit veřejným zprostředkovatelům práce volná pracovní místa, což mělo vést k zaměstnání osob žijících z veřejných podpor a též zabránit zneužívání podpor v nezaměstnanosti.¹⁶⁸ V roce 1939 začaly dohlížet na zaměstnávání dělníků a rozložení pracovních sil v Protektorátě nově zřízené úřady práce, které nahradily dosavadní zprostředkovatelný práce.¹⁶⁹

Přijímání a propouštění dělníků do Wiesnerovy továrny probíhalo v součinnosti s dělnickým závodním výborem. Od jednotlivých bodů pracovní smlouvy se odvíjel chod továrny a také tato smlouva stanovovala pracovní podmínky pro zaměstnance. Při podpisu smlouvy s nimi byl zaměstnanec obeznámen a zároveň se zavázal je dodržovat a řídit se jimi.

3.1 Zaměstnanci a provoz továrny

Pracovní podmínky, které určovaly chod firmy, se v chrudimském podniku nelišily od pravidel provozu jiných firem, což zařizovaly již zmíněné odborové organizace.

Ve Wiesnerově továrně byl zaveden třísměnný provoz a pracovní doba byla ustanovena na osm hodin denně, to znamená, že zaměstnanec měl týdně odpracovat čtyřicet osm hodin, to znamená, že se do práce se chodilo i v sobotu – určení začátku a konce pracovní doby záleželo pouze na dohodě mezi správou a závodem a závodním výborem. Vše muselo odsouhlasit vedení reprezentované Františkem Wiesnerem. Zaměstnanci, kteří měli za povinnost dodržovat tuto pracovní dobu, museli po ukončení práce neprodleně opustit

¹⁶⁷ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Pracovní a mzdová smlouva*, 1934.

¹⁶⁸ GERŠLOVÁ, Jana: *Průmysl a výrobní řemesla v meziválečném Československu ve světle racionalizace a jejich ekonomických a sociálních důsledcích*. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 7/2003, s. 59.

¹⁶⁹ Sommer, 1995, s. 198.

firmy bez žádných větších prodlev. Před koncem pracovní doby měli dělníci přesně deset minut na úklid svého pracoviště, nesměli se dlouze zdržovat na pracovišti – výjimku měli pouze dělníci, kteří pracovali na velkých strojích s náročnou údržbou. Těmto dělníkům, pokud údržba stroje a úklid pracovní plochy přesáhly 10 minut, byla za strávený čas úklidem zaplácena běžná hodinová mzda.¹⁷⁰

Jiná pracovní doba však platila ve sváteční dny a další dny pracovního klidu. Neplacené volno bylo na Nový rok, svátky velikonoční (v té době dva svátky velikonoční), svatodušní a vánoční, dále pak 1. května a 6. července. Pouze na Štědrý den se s úpravou pracovní doby pracovalo a tento den byl zaměstnancům částečně proplacen částkou za čtyři hodiny v dvojitěm výdělku. Úprava pracovní doby během svátečních a významných dnů záležela na směně, na niž dělník běžně pracoval. Pokud se pracovalo na dvojitě směně, odpracovala se pouze její první část, v případě jednoduché směny se odpracovala tato směna celá. I když v továrně byl třisměnný provoz, na Štědrý den se pracovalo pouze na ranní směně. Jestliže by museli pracovat dělníci v odpolední a noční směně, byla by jim zaplácena v plném výdělku. O ostatních svátečních dnech, o kterých nebyly bližší zmínky a úpravy, se běžně pracovalo za běžnou hodinovou mzdu.¹⁷¹

Další výjimkou v pravidelné pracovní době býval pro zaměstnance první týden v červenci, na který byla vyhlášena v továrně hromadná dovolená. Dovolená byla osmidenní a započítávala se do ní neděle před začátkem dovolené a po skončení dovolené. Díky nedělím započítaných do doby dovolené, si zaměstnanci během tohoto týdne finančně polepšili, jelikož jim nebylo zapláceno čtyřicet osm odpracovaných hodin jako během běžného pracovního týdne, ale hodin šedesát čtyři. Dělníci samozřejmě měli možnost vyčerpat dovolenou jednotlivě mimo vedením určený týden (v tom případě první červencový týden docházeli do práce). Pokud byl do továrny přijat nový zaměstnanec a pracovní poměr s ním byl uzavřen až v době po uplynutí dovolené, neměl tento zaměstnanec právo na žádnou dovolenou až do začátku dalšího roku. Pro montéry na montážích platilo, že v době dovolené měli povinnost pracovat. Byla jim posléze zaplácena finanční náhrada též jako za šedesát čtyři odpracovaných hodin a platilo pro ně nařízení, že týdenní dovolenou nastoupí až po splnění pracovní zakázky a návratu do práce. Stejně podmínky platily i pro dělníky, kteří byli v době hromadného nástupu na dovolenou

¹⁷⁰ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik, kart. 9, *Pracovní a mzdová smlouva*, 1934.

¹⁷¹ Tamtéž.

nemocní. Výdělek běžných dělníků za dovolenou se vypočítával z průměru z platu ze čtyř za sebou jdoucích týdnů, plat montérů se pak odvíjel od průměrného platu za osm odpracovaných týdnů před odjezdem na montáž. Byl ošetřen i případ, kdyby během doby od odchodu dělníka na montáž došlo ke změnám pracovních podmínek. V takovéto situaci byl výdělek montéra na montáži vypočítán, dle platu rovnocenného dělníka pracujícího na stejném pracovišti, ve stejné dílně.¹⁷²

Jiná ustanovení týkající se provozu firmy a nařízení o pracovní době však platila pro úřednictvo ve správě podniku. Pro úředníky neplatil třísměnný provoz, ale docházeli do továrny na tzv. dvojitou frekvenci – úřednictvo pracovalo od pondělí až do pátku od 7 do 12 hodin a od 13:15 do 16 hodin, v sobotu od 7 do 12 hodin. Z toho plyne, že v součtu úředníci odpracovali čtyřicet tři hodin a čtyřicet pět minut za týden. Úředníci však často projevovali snahy o úpravu pracovní doby. V roce 1935 úředníci zažádali o zavedení jednoduché frekvence v letních měsících a této žádosti závodní výbor vyhověl. Od 1. června 1935 byla zavedena jednoduchá pracovní frekvence od 7 do 14 hodin (čtyřicet dva hodin týdně). I když měla být jednoduchá frekvence pouze v letních měsících, trvala až do 31. října, tedy pět měsíců. V zimních měsících platila opět dvojitá frekvence a úředníci museli odpracovat chybějící hodiny, a tak se pracovní doba úřednictva v zimě prodloužila o jednu hodinu a patnáct minut. Úprava pracovní doby se týkala všech zaměstnanců ve správě, s výjimkou úředníků pracujících v dílenské kanceláři a dvou dalších úředníků.¹⁷³

Opatření ohledně jednoduché frekvence se znovu upravovalo v roce 1939, kdy jednoduchá frekvence byla zavedena pouze na čtyři měsíce s pracovní dobou od 7:30 do 14 hodin a v sobotu od 7:30 do 13:45 hodin, ačkoli vedení firmy Wiesner se snažilo prosadit jen měsíce tři, a to s pracovní dobou od 7 do 14:45 hodin a v sobotu od 7 do 12 hodin.¹⁷⁴

Zcela speciální skupinou dělníků byli slévači, pro které platila zvláštní ustanovení, která se lišila od podmínek pro běžné dělníky. Práce slévačů byla fyzicky nejnáročnější, ale též nejnebezpečnější. Pracovní doba slévačů se lišila od běžné pracovní doby. Na rozdíl od ostatních dělníků, jestliže splnili daný úkol, mohli po ohlášení dílovedoucímu odejít domů, i když ostatním dělníkům pracovní doba ještě neskončila. Nastal-li opačný případ a slévač neměl na konci směny úkol hotový, musel ho dokončit bez finanční náhrady za dobu

¹⁷² SOA Zámorsk, Wiesner – podnik, kart. 9, *Pracovní a mzdová smlouva*, 1934.

¹⁷³ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Oběžník závodního výboru*, 15. 5. 1935.

¹⁷⁴ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Návrh na úpravu pracovní doby*, 3. 5. 1939.

strávenou v dílně na přesčase. Při nástupu do zaměstnání obdrželi slévači od vedení potřebné nářadí, za které slévač ručil. Zároveň jim bylo přislíbeno, že budou mít vždy k dispozici dostatečný počet pomocných dělníků. Pomocní dělníci připravovali slévačům formy a po skončení práce je měli povinnost uklízet, kopali jámy a zatloukali vedlejší díly, ale pouze jen v těch případech, pokud nebyly třeba k těmto úkonům odborné znalosti. Dále pomocníci místo slévačů vytloukali rámy po odlití výrobku a vzniklé výrobky následně dopravovali na místo, kde se výrobky čistily. Slévači pracovali především v úkolu – měli nařízeno, kolik výrobků mají za směnu vyrobit.¹⁷⁵

Chtěl-li dělník ukončit pracovní poměr s firmou Wiesner, případně firma chtěla ukončit poměr s dělníkem, musela jedna, či druhá strana ohlásit své rozhodnutí do desáté hodiny dopolední z toho důvodu, že výpovědní lhůta byla jednodenní. Dnem ohlášení výpovědi, tedy končil pracovní poměr mezi firmou Wiesner a dělníkem odcházejícím z firmy.¹⁷⁶

3.1.1 Mzdová úprava

Mluvíme-li o pracovní době a o výpočtu finančních odměn na dovolenou, je třeba se blíže zmínit o platech zaměstnanců.

Hodinová mzda samozřejmě nebyla pro všechny zaměstnance stejná – výše mzdy za odpracovanou hodinu záležela na pracovní pozici, délce zaměstnání u firmy Wiesner a pracovních zkušenostech, ale třeba i na věku a pohlaví. Zaměstnanci ve výrobě se dělili do čtyř platových skupin – do jedné skupiny patřili řemeslníci a dělníci, do druhé pomocní dělníci, třetí skupinu tvořili učni a ženy měly samostatnou platovou skupinu. Do zvláštní skupiny zaměstnanců, kteří nebyli placeni hodinovou mzdou, ale dostávali týdenní paušál, spadali topič, elektrikář, zedník a další zaměstnanci továrny, jejichž úloha ve firmě nebyla spjata přímo s výrobou, ale spíše s údržbou pracovišť a se zajištěním bezproblémového chodu firmy. Nejnižší plat měli učni, kteří v továrně získávali praktické vzdělání v oboru. Hodinová mzda učňů byla opravdu pouze symbolická – pro představu v roce 1934 hodinová mzda učňů v druhém roce učení byla ve výši deset haléřů, v roce 1939 haléřů čtyřicet.¹⁷⁷

U ostatních zaměstnanců se plat zvyšoval spolu s dobou, která uběhla od jejich vyučení. Ustálila se až po uplynutí pěti let od vyučení daného dělníka, avšak o něco lépe

¹⁷⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 8, *Pracovní a mzdová smlouva*, 1939.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Pracovní a mzdová smlouva*, 1934.

platově ocenění byli dělníci starší třiceti let – rozdíl v hodinové mzdě dané věkovou hranicí byl v roce 1934 devatenáct haléřů a v roce 1939 dvacet haléřů. Vedení firmy přihlíželo při určování hodinové mzdy i k dalším aspektům, a to především k jejich sociálnímu zázemí. Vyšší plat měli ženatí muži a plat se dále navyšoval, pokud měl ženatý muž děti. Jinak platově ocenění byli kvalifikovaní řemeslníci a dělníci pro určitý typ práce, jejich plat byl vyšší než plat běžných dělníků ve výrobě (viz níže uvedená tabulka s přehledem hodinové mzdy v letech 1934 a 1939).

Tabulka 1: Hodinová mzda dělníků v roce 1934 a 1939¹⁷⁸

	1934	1939
V 1. roce po vyučení	1,58	2,30
V 2. roce po vyučení	1,92	2,70
V 3. roce po vyučení	2,30	3,10
V 4. roce po vyučení	2,59	3,70
V 5. roce po vyučení	2,91	3,85
Po 5. roce vyučení: <i>svobodní</i> – do 30 let	3,21	4,25
<i>Ženatí a bezdětní</i> – do 30 let	3,28	4,30
<i>Ženatí s dětmi</i> – do 30 let	3,32	4,45
<i>Svobodní</i> – přes 30 let	3,40	4,45
<i>Ženatí bezdětní</i> – přes 30 let	3,50	4,50
<i>Ženatí s dětmi</i> – přes 30 let	3,55	4,60
<i>Kvalifikovaní</i>	3,98	5,20

Jak lze vidět v příložené tabulce, v roce 1939 se částka hodinové mzdy oproti roku 1934 změnila. Právě v roce 1939 došlo ke změně pracovní smlouvy a ke změně hodinové mzdy. Zároveň v roce 1939 začaly být mzdy státně řízeny. Jakákoli snaha zaměstnanců o zvýšení mezd byla nepřipustná a podle nařízení z 28. dubna a 16. června 1939 schvalovalo ministerstvo sociální péče hromadné pracovní smlouvy v podnicích nad dvacet zaměstnanců.¹⁷⁹ Důvodem ke změně částky za hodinovou mzdu byl patrně vývoj stání měny, k němuž došlo v důsledku politické situace. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava začalo pro korunu platit označení K (Slovenský šťát používal korunu slovenskou s označením Ks) a pro korunu byl stanoven kurs 1RM=10K, čímž byla koruna podhodnocena, jelikož reálný poměr byl 1:6–7. Stanovením tohoto kursu byly hospodářsky poškozeny české země a došlo k počátku inflace.¹⁸⁰ Z těchto důvodů nelze tvrdit, že platy zaměstnanců vzrostly, což by

¹⁷⁸ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, Pracovní a mzdová smlouva, 1934.

SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9., *Pracovní a mzdová smlouva*, 1939.

¹⁷⁹ Sommer, 1995, s. 199.

¹⁸⁰ SEJBAL, Jiří: *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997, s. 346.

mohlo vypadat jako reálné, jelikož se zlepšila finanční situace firmy, která v roce 1939 již pracovala na zbrojních zakázkách. Zvýšení částky hodinové mzdy proběhlo, aby změny ve finanční oblasti zasáhly zaměstnance co nejméně. I když v průběhu třicátých let (v roce 1934 a 1936), nejenom v roce 1939, došlo též k devalvaci koruny a obsah zlata v 1 Kč se snižoval, nebyl změněn kurs koruny, a tak nebylo třeba měnit platové podmínky pro zaměstnance.

Plat žen pak byl upraven jiným způsobem, než plat mužů. Mzda dělnic se odvíjela od jejich pracoviště. Více si vydělaly ženy pracující v oddělení mořirny, než v oddělení čistírny. (Je nutné podotknout, že hodinovou mzdu pro ženy dělnice upravuje pouze pracovní smlouva z roku 1939 – ve vzoru pracovní smlouvy z roku 1934 odstavec ohledně zaměstnávání žen chybí, jelikož v té době dělnice v továrně nepracovaly.)

Výše hodinové sazby dané pracovní smlouvou nemusela být konečná. Pokud dělník pracoval v tzv. úkolu (to znamená, že musel splnit stanovený pracovní úkol např. vyrobit určený počet výrobků za hodinu), byl mu k základní hodinové mzdě připočteno navíc ještě 10 % z této hodinové sazby. Aby však dělník získal těchto 10 %, bylo nutno splnit jisté podmínky. Dělník musel splnit, nebo dokonce předčít zadaný úkol. Poklesl-li při práci v úkolu výkon dělníka na tolik, že si nevydělal ani na svou základní mzdu, měl právo jen na v úkolu docílený výdělek. To platilo i v případě, pokud se nejednalo pouze o jednotlivce, ale stagnovala-li výroba v celém výrobním oddělení – zaměstnancům celého oddělení byla vyplacena jen skutečná vydělaná mzda a neměli žádný nárok na hodinovou mzdu. Zároveň bylo třeba, aby zaměstnanec hlídal kvalitu výrobků. Když dělník pokazil výrobek ne vlastní vinou či nepečlivostí, ale byla-li na vině technická chyba například v zařízení, a dělník chybu neprodleně nahlásil, byla mu práce bez problému zaplácena. V opačné situaci, vznikl-li zmetkový výrobek zaviněním dělníka, nebyl za tuto práci placen a správa závodu měla vyhrazené právo od dělníka požadovat za kazové výrobky částečnou či úplnou finanční náhradu dle rozsahu škody.¹⁸¹

Co se týče platu, mohl si dělník přilepšit i odpracovanými přesčasy, které byly též finančně oceňovány. (Ve firmě byly v případě nutnosti přesčasy povoleny, což plynulo z pracovní smlouvy.) Práce po skončení pracovní doby v běžný pracovní den se honorovala příplatkem 25 % a za práci v neděli a o svátcích obdrželi zaměstnanci příplatek 50%. Ve stejné výši se pohyboval příplatek i za noční práci, která trvala vždy od 22 hodin večer do 6 hodin ráno. Nutno vysvětlit, že mluví-li se zde o noční práci, nejedná se o noční směnu,

¹⁸¹ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Pracovní a mzdová*, 1939.

ale o přesčas odpracovaný v noci. V továrně byl třisměnný provoz a třetí, noční směna trvala od dvacáté druhé hodiny večerní (stejně jako noční práce) do páté hodiny ranní a dělníci pracující na noční směně obdrželi speciální šedesátihaléřový příplatek za každou odpracovanou hodinu.¹⁸²

Dalším typem příplatků k základní mzdě byly příplatky za montáže, jejichž výše záležela na lokalitě montáže. Probíhala-li montáž v okruhu pěti kilometrů od továrny, nebyla ohodnocena žádným montážním benefitem. Pro montáže v Praze, v lázeňských městech, v uhelných revírech a na Slovensku se denní příplatek v roce 1934 pohyboval ve výši 25 Kč a v roce 1939 ve výši 31,25 K (zde je důležité podotknout, že v roce 1939, kdy hovoříme o Protektorátu Čechy a Morava, jsou již montáže na Slovensku hodnoceny jako montáže v cizině a příplatek za ně činí 30 K) a pro ostatní místa v Čechách a na Moravě nejprve ve výši 20 Kč a později 25 K. Lépe placeny byly montáže v zahraničí. Výše příplatků za montáže v zahraničí byla stanovena ujednáním ze dne 9. března 1933 a vztahovalo se i na již v době podpisu ujednání započaté montáže v Srbsku a v Polsku. Částky stanovené ujednáním z roku 1933 se nijak neměnily. Pouze pro představu nejvyšší denní příplatek obdrželi montéři při montážích v Rusku, a to 147 Kč (později K), a probíhala-li montáž přímo v Moskvě či Leningradu, vyšplhal se denní příplatek na částku 150 Kč. Oproti tomu, nejnižší příplatky, 32 Kč, byly za montáže v Maďarsku, Francii a Belgii. Vedle těchto denních benefitů dostávali montéři hodinový příplatek nejprve 35 haléřů, který se posléze zvýšil o dalších 10 haléřů.¹⁸³

Vedení továrny se též snažilo poskytnout dělníkům finanční jistotu v případě nemoci. Pokud zaměstnanec pracující v továrně déle než čtrnáct dnů onemocněl, a nemocný byl déle než dva týdny, počínaje třetím týdnem nemoci dostával po dobu až šesti měsíců nemoci příplatek 4,80 K denně a tato nemocenská podpora byla vyplácena každý týden nemoci.

Pouze pro úplnost a představu uvedme statistiku přerozdělených mezd za rok 1937 (což je rok, kdy firmu vedl již samostatně František Wiesner a lpěl na detailním vedení účetnictví pro všechna pracovní oddělení a zároveň je to ještě rok před mzdovou úpravou z roku 1939). Za daný rok 1937 bylo na tzv. produktivní mzdy zaměstnanců, to znamená na mzdy zaměstnanců pracujících ve výrobě, přerozděleno v součtu 1 864 588, 02 Kč, kdy tato částka byla rozdělena mezi jedenáct dílen a oddělení. Nejvyšší částka byla přidělena do

¹⁸² SOA Zámorsk, Wiesner – podnik, kart. 9, *Pracovní a mzdová smlouva*, 1939.

¹⁸³ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Ujednání o výši příplatků za montáže v zahraničí*, 9. 3. 1933.

soustružny (390 429, 91 Kč) a dále pak do oddělení vahárny (377 038, 65 Kč) a kotlární (298 355,71 Kč), což samozřejmě souviselo s výrobním programem továrny. Jelikož tato oddělení byla nejvíce zaměstnána, měla největší počet zakázek a zároveň zde pracovalo nejvíce zaměstnanců. Na režijních mzdách, na mzdách pro zaměstnance nepracujících ve výrobě, ale ve správě či v pomocných úkolech, bylo vyplaceno 934 635, 48 Kč.¹⁸⁴

Jelikož se nedochovala úplná účetní statistika vyplacených mezd z ostatních let, nelze úplně přesně porovnat platy v jednotlivých letech, avšak je možné porovnat objem vyplacených mezd v rámci jednoho oddělení na začátku třicátých let oproti roku 1937, a to např. kotlární. V roce 1931 na mzdy v kotlárně přišla částka ve výši 225 229,52 Kč. Z toho lze vypočítat, že oproti roku 1931 v oddělení kotlární bylo na mzdách vyplaceno zhruba o 32 % více, což odpovídá trendu přijímání nových zaměstnanců.¹⁸⁵

3.1.2 **Benefity**

Z toho, co bylo uvedeno v předešlé kapitole, především v podkapitole o platech zaměstnancům můžeme soudit, že vedení firmy Wiesner, chtělo finančně ocenit všechnu práci vykonanou navíc a práci, která nějakým způsobem přesahovala rámec pracovní doby. Vedle zaplacených přesčasů, příplatků za noční směny a speciálních přídatků za noční přesčasy a příplatků za montážní práce, nezapomněla továrna ani na příplatky v době nemoci, které zaručovaly dělníkům určitou jistotu příjmu v době, kdy nemohli pravidelně docházet do svého zaměstnání. Dovolují si říci, že se vedení a tovární výbor snažilo jednat se zaměstnanci s co nejvstřícnějším přístupem.

Další jistotu poskytla firma svým zaměstnancům platbou úrazového pojištění. Jelikož se jednalo především o těžkou fyzickou práci, bylo nutno předpokládat, že v provozu dojde ke zranění. V případě zranění dělník by nemohl docházet do práce a zůstal by dlouhodobě bez pravidelného finančního příjmu. Avšak díky uzavřenému pojištění, by mu pojišťovna vyplatila pojistku, která by po jistou dobu příjem nahradila. Úrazové pojištění bylo placeno pouze nejrizikovějším skupinám zaměstnanců, a to zaměstnancům ve strojovně a kotlárně – nejenom dělníkům a učňům pracujícím v těchto sekcích, ale i úředníkům pověřených správou těchto pracovních sekcí – dále zaměstnancům placeným měsíčním paušálem, šoférům a dělníkům na montážích a pak vybraným dělníkům pracujícím v náročném či nebezpečném úkolu. Úrazové pojištění se platilo jednou za půl roku. Hodnota

¹⁸⁴ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 10, *Přehled mezd za rok 1937*, 6. 8. 1946.

¹⁸⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 10, *Výpočet úrazového pojištění*, 1931.

koeficientu pro výpočet úrazového pojištění se odvíjela dle nebezpečí hrozícího úrazu, z toho lze soudit, že práce s nejvyšší pravděpodobností úrazu byla v kotlárně. Pro představu v prvním pololetí roku 1931 bylo na úrazovém pojištění odvedeno 26 444,56 Kč a v pololetí dalšího roku to bylo 27 108,10 Kč.¹⁸⁶

Pro sociální benefity byly vytvořeny speciální fondy na podporu firemních zaměstnanců. Firma přispívala zaměstnancům na bydlení, ale i zaměstnancům poskytovala tovární byty. Na zlepšení těchto zaměstnaneckých bytů vydala firma v roce 1939 částku v hodnotě 3 000 K a o rok později to bylo o sedm tisíc více. Další oblastí, kterou vedení firmy Wiesner podporovalo, bylo vzdělávání učňů, a proto dle potřeby přispívalo na provoz učňovské školy a praxe učňů, které ve firmě pravidelně probíhaly. Příspěvky byly přidělovány i na účast na veřejných rekreacích a firemních sportovních akcích. Nejvíce peněz však každoročně putovalo na údržbu sociálních zařízení pro zaměstnance a celkově na zajištění hygieny v závodě (v roce 1940 to bylo více než 36 tisíc). Co se týče finančních benefitů, které čerpali přímo zaměstnanci, nejvíce peněz dostali zaměstnanci za vánoční prémie – příspěvky na tzv. vánoční výpomoc obdrželi jak dělníci, tak úředníci. A tak v roce 1939 vydala firma Wiesner na sociální péči částku 186 220,70 K a další rok to bylo dokonce až 219 387,45 K.¹⁸⁷

Během dalších let se oblast sociálních benefitů, které zajišťovala firma Wiesner pro své zaměstnance, rozšiřovala a částka na výdaje na sociální zabezpečení stále vzrůstala. O spokojenosti zaměstnanců u firmy Wiesner můžeme soudit i z faktu, že k vedení a závodnímu výboru nebyly zasílány žádné stížnosti, ale pouze návrhy na úpravu chodu firmy (např. jak bylo zmíněno na úpravu pracovní doby), se kterými se zaměstnanci obraceli nejenom na závodní výbor, ale i přímo na osobu ředitele továrny Františka Wiesnera.

Ovšem kontroly prováděné v podniku až na začátku 40. let 20. století určily, že stav továrny a jednotlivých dílen není pro zaměstnance zcela vyhovující. Největším problémem byla nedostatečná ventilace a vytápění dílenských prostor. Kontroly byly provedeny například kvůli unikajícímu plynu dne 20. února 1940.¹⁸⁸ Až ve 40. letech se začaly objevovat stížnosti zaměstnanců na pracovní podmínky a dílenské prostředí, což ovšem souviselo i se snahou pozastavit provoz na zbrojních zakázkách pro Říši. Ve 40. letech

¹⁸⁶ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 10, *Výpočet úrazového pojištění, 1933–1934.*

¹⁸⁷ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 8, *Výpis výdajů na sociální vydání, 26. 4. 1944.*

¹⁸⁸ SOkA Chrudim, OKÚ Cr, inv. č. 4120, *Úřední záznam, 20. 2. 1940.*

Wiesner vydával mnohem více finančních prostředků na sociální politiku firmy, ale i na zlepšení pracovních podmínek.

Na vstřícnost zaměstnavatelů, především Františka Wiesnera, vzpomínal i profesor ČVUT Ing. Robert Nejepsa, DrSc., který působil v továrně během let 1934 a 1935. Nejepsa vzpomíná na Wiesnera jako na profesionálně vystupujícího, vždy dobře vypadajícího a rázného šéfa, který oplýval výřečností. Především na způsobu Wiesnerova řízení továrny vyzdvihoval, že si Wiesner vybíral pouze kvalifikované a schopné zaměstnance, kterých si vážil, a svou přízeň dokázal vyjádřit i finančním oceněním.¹⁸⁹ Když plánoval Nejepsa odchod z firmy za lepším výdělkem do Prahy a svůj úmysl i důvody k odchodu oznámil Wiesnerovi, Wiesner konstatoval, že bude schopného zaměstnance, jako byl Nejepsa, postrádat, ale zvýšit plat mu vzhledem k finančním potížím strojírný nemohl. Další den po rozhovoru za Nejepsou Wiesner však znovu přišel a nabídl mu novou smlouvu, která nařizovala zvýšení mzdy. I přes Wiesnerovu novou nabídku Nejepsa od Wiesnerů odešel, jelikož nástup na nové místo již slíbil.¹⁹⁰ Ačkoli Robert Nejepsa firmu opustil, tvrdil, že byl ve firmě velmi spokojen, čemuž napomáhala i vstřícnost spolupracovníků. Firma mu pomohla najít a zajistit ubytování (s dcerou svých bytých se dokonce oženil), což dokazuje snahu zajistit své zaměstnance.

3.2 Stav počtu zaměstnanců

Další aspekt, který stojí za povšimnutí, je vývoj stavu počtu zaměstnanců. Předběžně lze předpokládat, že počet zaměstnanců na začátku 30. let 20. století, kdy plně propukla hospodářská krize a firma Wiesner se dostala do finančních potíží, byl nižší než ke konci tohoto desetiletí, kdy se firmě podařilo překonat tíživou situaci tím, že byla nucena splnit práci na zbrojních zakázkách a za tímto účelem přijímat nové zaměstnance. Tomu odpovídalo i zvyšování částek určených na přerozdělení v rámci mezd na jednotlivých pracovištích, jak bylo zmíněno výše.

Na tomto místě udělejme menší odbočku k chrudímskému politickému životu. Ten byl již od 80. let 19. století ovlivňován dělnickým hnutím. S tím souvisí i růst vlivu sociální

¹⁸⁹SMUTNÝ, Vlastislav: *Ing. Robert Nejepsa. Konstrukteřem u Wiesnerů v letech 1934 a 1935. Poznámky o působení u firmy Fr. Wiesner v období 12. 2. 1934 až 30. 9. 1935, sepsané roku 1983. 1. část.* Chrudímské vlastivědné listy, 2015/4, č. 4, s. 13–14.

¹⁹⁰SMUTNÝ, Vlastislav: *Ing. Robert Nejepsa. Konstrukteřem u Wiesnerů v letech 1934 a 1935. Poznámky o působení u firmy Fr. Wiesner v období 12. 2. 1934 až 30. 9. 1935. 2. část* Chrudímské vlastivědné listy, 2015/4, č. 5, s. 7.

demokracie na konci 19. století. První místní organizaci zde založila Sociálně demokratická strana v roce 1901.¹⁹¹ Vliv sociální demokracie neustále sílil a v roce 1919 zvítězila v obecních volbách¹⁹² – během 20. a 30. let 20. století se stávala opakovaným vítězem v místních volbách, což jistě souviselo právě se silným dělnickým hnutím (její prvenství bylo ohrožováno pouze Národně sociální stranou).

Na druhou stranu i přes silný vliv dělnictva se komunistická strana v Chrudim během 20. a 30. let příliš neprosadila. Komunistické straně byla v červnu roku 1921 sociální demokracií zakázána veškerá činnost v místnostech místního Dělnického domu.¹⁹³ I když se strana dostala do zastupitelstva, její role v rozhodování o životě města byla zanedbatelná. Dne 16. června 1924 svolali komunisté v Chrudimi protestní shromáždění proti agrární politice a clům, kterého se účastnilo dva tisíce lidí.¹⁹⁴ Vliv komunistické strany začal narůstat až na začátku 30. let, kdy udeřila hospodářská krize. Na den 11. ledna 1932 svolala komunistická strana do Chrudimi tábor lidu s programem „Požadavky nezaměstnaných a jejich prosazení. Proti zhoršování nemocenského pojištění.“¹⁹⁵ Tento tábor rada města nejprve nepovolila, avšak okresní hejtman rozhodnutí rady zvrátil. V dalších letech město odmítalo propůjčovat městské prostory pro konání podobných akcí pod taktovkou komunistů. Dne 10. října 1938 byla činnost komunistické strany výměrem Okresního úřadu v Chrudimi v celém okrese zastavena a 23. prosince byla komunistická strana v celém okrese zrušena a její majetek byl zabaven.¹⁹⁶ Demonstrací a shromáždění se účastnili i dělníci z firmy Wiesner, kteří protestovali proti jednání závodního výboru a v jejich veřejném prohlášení se objevila výtky, „...že to jsou zástupci kapitalistů s ne dělnictva.“¹⁹⁷

O tom, že komunistická strana neměla ve 30. letech v Chrudimi přílišnou podporu, svědčí i výsledky voleb do obecního zastupitelstva konaných v roce 1931 – vítězem voleb se stala sociální demokracie, která obdržela 2600 hlasů, na druhém místě skončili národní socialisté s 1371 hlasy a třetí nejvyšší počet hlasů, 1142, získali národní demokraté.¹⁹⁸ Komunisté v obecním zastupitelstvu vzešlém z voleb roku 1931 neměli zastoupení.

¹⁹¹ Kobetič, 2005, s. v. politika.

¹⁹² Tamtéž, s. v. politika.

¹⁹³ MATYSOVÁ, Marie: *Z bojů dělnické třídy a KSČ na Chrudimsku 1918-1939*. Chrudim 1962, s. 6.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 8.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 16.

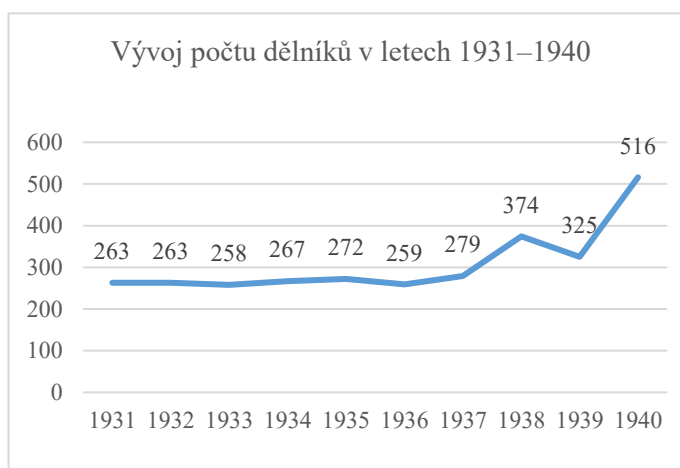
¹⁹⁶ Tamtéž, s. 19.

¹⁹⁷ *Vzpomínky zaslužilých členů strany k 40. výročí založení KSČ*. Chrudim 1961, s. 36.

¹⁹⁸ *Adresář obchodu, živnosti a průmyslu 1934*, s. 16.

Dle sčítání lidu z roku 1930 byl počet obyvatel na území Československa 14 729 536. V samotných Čechách pak žilo přes 7 milionů lidí. V průmyslu na počátku třicátých let bylo zaměstnáno přes 5 milionů z ekonomicky aktivních obyvatel Československa (aktivně v průmyslu pracovalo přes 2,5 milionů lidí) a v odvětvích zaměřených na zpracování kovů působilo okolo 600 tisíc lidí (aktivně přes 188 tisíc, podniků s výrobním programem zaměřeným na zpracování kovů bylo více než 43 tisíc).¹⁹⁹ V soudním okrese Chrudim žilo podle sčítání z roku 1930 49 903 lidí, z nichž pracovalo 20 426 v průmyslu, či se hlásilo k výrobní živnosti.²⁰⁰ V samotné Chrudimi v roce 1930 bylo hlášeno 13 287 obyvatel, z toho 6 123 mužů a 7 164 žen.²⁰¹

Graf 1: Vývoj počtu zaměstnaných dělníků v letech 1931–1940²⁰²

Firemní statistiky o počtu zaměstnanců uvádí, že v letech 1931 a 1932 pracovalo ve výrobě 263 dělníků. Na grafu lze vidět vývoj počtu dělníků, zaměstnaných ve firmě Wiesner mezi lety 1931–1940.²⁰³ Jak ukazuje graf, na začátku roku 1933 oproti minulým letům počet zaměstnanců mírně poklesl. Během roku se ovšem počet dělníků zaměstnaných ve firmě začal zvyšovat a stejně tak docházelo ke zvyšování počtu zaměstnanců v průběhu let 1934 a 1935. Následujícího roku počet zaměstnanců znovu mírně poklesl, jelikož právě v roce 1936 je firma v největších finančních potížích a je nucena uzavřít kartelovou dohodu a dokonce se uvažuje i o prodeji továrny Škodovým závodům. Zároveň v roce 1936 začíná firmu

¹⁹⁹ *Statistická příručka Republiky československé*. Praha, 1935, s. 5, 11, 17. Semotánová, 2003, s. 10.

²⁰⁰ *Adresář obchodu, živnosti a průmyslu*, 1934, s. 3.

²⁰¹ Tamtéž, s. 16.

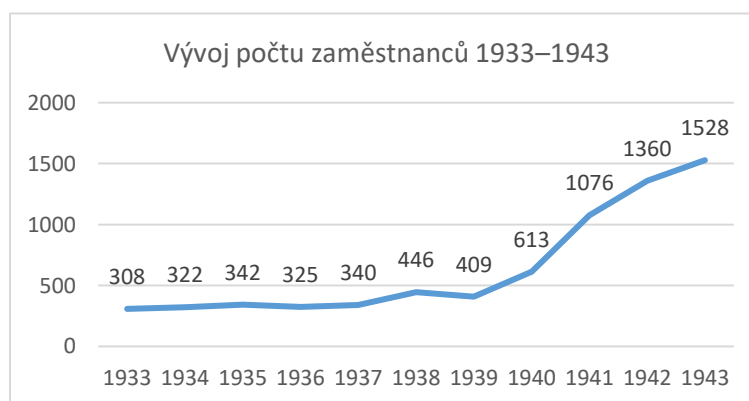
²⁰² SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Statistika o počtu dělníků*, 1933–1942.

²⁰³ Data o počtu zaměstnanců jsou vždy k 1. lednu daného roku.

samostatně vést František Wiesner a firma překonává existenční potíže, a tak od druhého pololetí firma začíná opět přijímat nové dělníky a stejná situace trvala ve firmě po celý rok 1937 až do roku 1938, kdy byly po Mnichovské dohodě zabráný „Sudety“. Jelikož firma zaměstnávala lidi, kteří měli trvalé bydliště (trvalou příslušnost) v odstoupených oblastech, museli tito zaměstnanci odejít. Z těchto důvodů bylo na počátku roku 1939 zaměstnáno v továrně méně dělníků než v předešlém roce. Avšak již od února 1939 byli přijímáni noví zaměstnanci – v březnu bylo přijato padesát nových dělníků a zároveň ve výrobě začaly pracovat ženy dělnice. Na začátku roku 1940 pracovalo v továrně o 191 dělníků více než 1. ledna předešlého roku. Trend vzrůstu počtu zaměstnanců trval až do konce války.²⁰⁴ Neexistují žádné přesné doklady, jak zavádění nových strojů a racionalizace výroby a provozu továrny (s tím spjaté i snižování nákladů) ovlivnily počet zaměstnanců ve firmě Wiesner.

Co do počtu zaměstnanců ve správě podniku, tendence ve vývoji počtu úředníků byla téměř po celé období vzrůstající, výjimkou byl pouze přelom let 1936 a 1937, kdy František Wiesner přijímal nové dělníky, ale počet úředníků se snížil o 15 %. Po odstoupení „Sudet“ odešlo ze strojírný dvanáct úředníků. Jednalo se především o technické úředníky a většina z nich byla německé národnosti. České národnosti byli pouze dva – jeden pracoval na pozici mistra slévárny, druhý z nich byl židovského vyznání a pracoval také jako technický úředník. Zaměstnanci, kteří na podzim roku 1938 odešli z firmy, hlásili svou příslušnost nejčastěji k Liberci a dále pak pocházeli například z Šumperku či z České Lípy.²⁰⁵ Počet úřednic, žen byl během třicátých let téměř stálý. Do firmy byla přijata maximálně jedna či dvě úřednice ročně. Na konci roku 1939 pracovalo v továrně devět úřednic.

Graf 2: Vývoj počtu zaměstnanců v letech 1933–1943²⁰⁶

²⁰⁴ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Statistika o počtu dělníků, 1933–1942.*

²⁰⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Seznam úřednictva příslušejících do odstoupeného území, 1938.*

²⁰⁶ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Statistika o počtu zaměstnanců, 1933–1942.*

Na dalším přiloženém grafu lze vidět změny ve stavu počtu všech zaměstnanců (v součtu všech dělníků a úředníků, mužů i žen, zaměstnaných v továrně opět vždy k 1. lednu daného roku). Můžeme zopakovat tvrzení, že v rozmezí let 1931–1940 se počet zaměstnanců měnil jen s mírným poklesem, či růstem. Výjimkou byl pouze rok 1939 a 1940, kdy byl zaznamenán pokles ke dni 1. ledna 1939, ale následujícího roku počet zaměstnanců poměrně prudce vzrostl. K 1. lednu se počet zaměstnanců navýšil o 204 zaměstnanců, to znamená, že se počet zaměstnanců zvýšil téměř o 50 %. V grafu je naznačen i růst počtu zaměstnanců v následujících válečných letech, který ukazuje, že oproti předchozím létům počet zaměstnanců stále vzrůstal – po náhlém zvýšení počtu zaměstnanců v roce 1940 a 1941 se počet zaměstnanců v následujících letech navyšoval pomaleji.²⁰⁷

Bohužel kvůli nedostačující podnikové statistice nám není umožněno porovnat, jak se změnil počet zaměstnanců na začátku 30. let 20. století oproti minulému desetiletí. Vzhledem k dalšímu trendu vývoje počtu zaměstnanců však můžeme usoudit, že pokles zaměstnanců na začátku 30. let nebyl příliš prudký.

Budeme-li vycházet ze sčítání lidu z roku 1930,²⁰⁸ a předpokládat, že se počet obyvatel v Chrudimi příliš neměnil, můžeme říci, že továrna Wiesner v roce 1933, kdy zde pracovalo 325 mužů (včetně úředníků a učňů), zaměstnávala přibližně 5,3 % mužské populace Chrudimi. V roce 1940, kdy ve firmě působilo 1034 mužů,²⁰⁹ už se jednalo přibližně o 16,87 % mužské populace. Čísla dokazují, že význam továrny jako důležitého zaměstnavatele lidí v Chrudimi během 30. let narůstal a že se z malé firmy stával na regionální úrovni poměrně velký podnik. Čísla mají pouze demonstrativní charakter, jelikož při statistice opomíjíme, že v továrně nepracovali zaměstnanci jenom z Chrudimi, ale i z jejího okolí či jiných míst.

Jelikož se bavíme o období, kdy propukla 2. světová válka a jelikož se stále vracíme k tomu, že ovlivnila nejenom chod Wiesnerovy strojírně, ale i počet zaměstnanců a jejich životy, je vhodné zmínit, že v továrně pracovali i muži, kteří byli příslušníky zálohy

²⁰⁷ Vzhledem k nedostačujícím podnikovým statistikám nám není umožněno porovnat stav počtu zaměstnanců ve 30. letech se stavem v letech 20. Avšak vzhledem k dalšímu vývoji můžeme konstatovat, že na počátku 30. let pokles zaměstnaných nemohl být příliš prudký.

²⁰⁸ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Statistika o počtu zaměstnanců, 1933–1942*.

²⁰⁹ Tamtéž.

a náhradní zálohy v případě mobilizace. František Wiesner v roce 1937 podal seznam se jmény některých těchto zaměstnanců s návrhem na jejich zproštění od činné vojenské služby za mobilizace. V továrně k 31. prosinci 1937, pracovalo 527 lidí včetně učňů (těch k zmíněnému datu ve firmě působilo 89). Členy zálohy bylo 202 mužů, z toho jich většina byla mladších čtyřiceti let, členů nad čtyřicet let bylo pouze 34. V záloze nebyli ani učni, ani ženy. František Wiesner zažádal o zproštění povinnosti od činné vojenské služby za mobilizace pro 69 příslušníků zálohy a náhradní zálohy pracujících v jeho firmě. Všichni na seznamu žádosti byli mladší čtyřiceti let, jednalo se o ročníky 1889–1909. Nejčastější vojenskou hodnost, které zaměstnanci dosáhli, byla vojín, desátník a svobodník v záloze. Co se týče jejich pracovní pozice v dílně, jednalo se o dělníky různého zaměření.²¹⁰

3.3 Učni a praktické vzdělávání ve Wiesnerově továrně

Vedle řadových zaměstnanců Wiesnerovi do své továrny přijímali i učně, a tak se Wiesnerovi stali i činiteli v oblasti vzdělávání, a to především v rámci vzdělávání praktického. V továrně pracovali učni v rámci tzv. kursů pro učně. Během těchto kursů získávali učňové praxi v oborech zaměřených na zpracování kovů. Do továrny docházeli učni studující *Odbornou školu pro zpracování dřeva v Chrudimi*. I když tato odborná škola byla zaměřená na dřevovýrobu, existovalo v rámci školy i oddělení se zaměřením na kovovýrobu a právě toto oddělení nazývajícím se *Živnostenská škola kovodělná* vysílalo své studenty na práci do továrny Františka Wiesnera. Pro učně platily poněkud jiné podmínky nejenom týkající se pracovní náplně, ale i finančního ohodnocení.

Studium pro učně bylo tříleté a od doby, po kterou se student učil, se odvíjela i jeho hodinová mzda. Hodinová sazba za práci pro učně byla oproti stálým zaměstnancům téměř zanedbatelná. V roce 1939 učni v prvním roce učení vydělávali dvacet haléřů za jednu odpracovanou hodinu, v druhém roce učení to již bylo čtyřicet haléřů za hodinu a v posledním, třetím roce učení haléřů šedesát. (V roce 1939 byly hodinové mzdy učňů též jako mzdy běžných zaměstnanců upraveny oproti roku 1934, na základě podané žádosti.)²¹¹

Co se týče pracovní pozice, na kterou byli učni přiděleni, a pracovního zaměření, v kterém získávali učňové praxi, nejvíce učňů pracovalo jako zámečníci, dále pak působili jako učni na kotlárně či učni slévači, avšak jen několik málo učňů pracovalo v modelárně. Učňové zaměstnaní ve 30. letech u firmy Wiesner pocházeli především z chrudimského

²¹⁰ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Seznam příslušníků zálohy a náhradní zálohy*, 31. 12. 1937.

²¹¹ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Pracovní a mzdová smlouva*, 1939.

okresu, to většinou přímo z Chrudimi, ale velmi často i z vesnic nacházejících se v okolí Chrudimi. Ovšem v továrně působili i učni, kteří bydleli jinde než v Chrudimi a okolí, a to například v Pardubicích, v Přelouči, v Náchodě ale i v poněkud vzdálené Plzni. Zpravidla učni nastupovali do učení na začátku července, či po skončení osmidenní celozávodní červencové dovolené. V několika případech nastupovali učni i v jiných termínech v průběhu roku. Pokud učňové svoje působení v továrně nepřerušili a neukončili, po třech letech od nástupu do továrny, do učení a po složení zkoušek obdrželi vysvědčení o vyučení.²¹²

Počet učňů zaměstnaných v továrně Wiesnerových se v průběhu celých třicátých let zvyšoval a nebyl zaznamenán žádný pokles, a tak lze říci, že jedinou skupinou zaměstnanců, kterých se nedotkla ani hospodářská krize, ani politická situace a ani změny ve vedení firmy byli právě učni. V průběhu roku byla největší změna ve stavu učňů mezi červencem a srpnem. K 1. srpnu 1933 pracovalo ve strojírně 36 učňů a v roce 1939 ke stejnému datu učňů 137. I když se zdá zvýšení v počtu učňů mezi lety 1933 a 1939 zdá jako příliš náhlý a vysoký rozdíl, odpovídá nárůstu během jednotlivých let. V průměru rostl počet učňů zaměstnaných u Wiesnerových každým rokem (dle počtů k 1. srpnu) o 25 %.²¹³

Továrna Františka Wiesnera nespolupracovala jenom s Odbornou školou pro zpracování dřeva v Chrudimi, ale i se *Zemskou vyšší školou hospodářskou v Chrudimi*, které pronajímala své pozemky pro vlastní účely (především pro účely školního statku, kde studenti získávali praxi).

Jednalo se o statek s pozemky čp. 55 (pozemky přiléhající k Neuperskému dvoru, rodinnému sídlu Wiesnerových) a továrna ho pronajímala škole od roku 1926 a to za 2 100 Kč ročně, avšak již v roce 1930 škola začala přemýšlet o odkoupení části těchto pozemků od firmy Wiesner (firmě byly ponechány pouze pozemky ležící přímo za továrnou, které firma potřebovala k přístupu do podniku, ovšem škola je měla nadále pronajaté). Celkem firma prodala hospodářské škole pozemky s výměrou 30,5530 ha, a to za prodejní částku 848 000 Kč.²¹⁴ V roce 1937 byly však pozemky nejenom ty, které přešly do držení Zemské vyšší hospodářské školy, ale i ty, které měla škola pouze v pronájmu, využity pro

²¹² SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kn. 8, *Evidence učňů, 1921–1945*.

²¹³ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 9, *Statistika o počtu zaměstnanců, 1933–1942*.

²¹⁴ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Korespondence o pronájmu a koupi pozemku čp. 55, 25. 4. 1930*.

vojenské účely a další hospodářské práce v rámci výuky a praxí byly na pozemcích školního statku znemožněny.²¹⁵

Na druhou stranu ze spolupráce s Odbornou školou pro zpracování dřeva a Zemskou vyšší hospodářskou školou pramenil firmě Wiesner jistý užitek, ať už to byla poměrně levná pracovní síla učňů, či skromný finanční výdělek z nájmu za pozemky. Zároveň firmě odpadla povinnost starat se o přiléhající pozemky, jejichž úpravu zajišťovala Zemská vyšší hospodářská škola. Z výše uvedeného můžeme usoudit, že spolupráce byla výhodná pro obě strany, jak pro firmu Wiesner, tak pro obě školy.

²¹⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 1, *Oznámení o využití školního statku pro vojenské účely*, 23. 8. 1937.

Závěr

Závěrem můžeme konstatovat, že třicátá léta dvacátého století byla pro firmu Františka Wiesnera v Chrudimi velmi rušným obdobím.

Problémy ve vedení firmy nepřispěly ke zlepšení situace ve výrobě. Rozostřené rodinné vztahy majitelů továrny, dluhy nejmladšího bratra Jaroslava a neschopnost přijít na společné řešení, to vše přispělo k zhoršení finanční situace továrny a firma se ocitla v existenční nejistotě – továrně, kterou v polovině 19. století založil z malé dílny jejich praděd, hrozil v důsledku těchto sporů a s přispěním hospodářské krize zánik. Na zachování existence firmy lpěl především prostřední z bratrů František, který se nejprve pokoušel situaci vyřešit prostřednictvím smíru tak, jak si přál jejich otec ve své poslední vůli. Po neúspěchu bylo však nutné přistoupit k radikálnějšímu kroku. V roce 1931 byl z vedení firmy nucen odstoupit Jaroslav, a to právě kvůli svým dluhům. Bratři na něj podali žalobu a soud rozhodl o částečném zbavení Jaroslava svéprávnosti pro marnotratnost, čímž bylo zajištěno, že Jaroslav nebude dále nakládat s majetkem firmy a nezpůsobí nejenom podniku, ale i rodině další dluhy.

Vystoupením Jaroslava z podniku, se však finanční situace nevyřešila. Ekonomická situace pod vlivem hospodářské krize nepřispívala k zvýšení objemu produkce a ani k většímu odbytu výrobků. Firma byla nucena shánět finanční prostředky cestou půjček a největším věřitelem firmy se stala Zemská banka. Avšak firma se dostala do finančních potíží i kvůli neuhrazeným zakázkám. Největší finanční problém způsobila zakázka na cukrovar v Starém Sivaci v Srbsku – nebýt této pohledávky patrně by firma Wiesner ustála hospodářskou krizi s menšími obtížemi.

Finanční potíže nahrávaly řešení zbavit se dluhů a pohledávek prodejem firmy. Zájem o koupi projevíly Škodovy závody, s jejichž nabídkou souhlasil nejstarší bratr Karel, ovšem František, zastávající zachování rodinné tradice spojené s existencí firmy, odmítl na prodej firmy přistoupit. Protikladný názor na otázku prodeje rozkmořil oba bratry natolik, že Karel z vedení podniku v roce 1936 odešel.

František Wiesner se nyní jako jediný ředitel firmy nemusel ohlížet na názory svých bývalých společníků a začal špatnou situaci firmy řešit. Wiesner se rozhodl uzavřít kartelovou smlouvu se Škodovými závody a Českomoravskou Kolben-Daněk, čímž omezil konkurenci dvou z největších soudobých strojírenských podniků v Československu. Lze říci,

že situace chrudimské strojírny se nevymyká typickému vývoji firem pod vlivem hospodářské krize, kdy se většina podniků ocitla v existenční nejistotě a musela buď přistoupit k likvidaci, či k omezení konkurence podepsáním kartelové smlouvy s jinými podniky podobného výrobního zaměření. Wiesner, který si uvědomoval, že podmínky uzavřené kartelové smlouvy omezují jeho dosavadní možnosti produkce na tuzemském trhu, přistoupil ke snaze získat odbytiště na trhu v zahraničí, jelikož se na zahraniční odbyty kartelová smlouva nevztahovala. Toho se pokoušel docílit koupí výrobních licencí zahraničních firem.

František Wiesner se též snažil, aby na finančních problémech firmy netratili samotní zaměstnanci. I když ve většině podniků docházelo kvůli krizi k hromadnému propouštění zaměstnanců, v chrudimské strojírně byl stav zaměstnanců poměrně stálý, docházelo jen k mírným výkyvům, avšak je třeba uvážit, jestli údaje uvedené ve statistikách firmy jsou zcela pravdivé. Během třicátých let se však počet lidí zaměstnaných ve firmě Wiesner bez pochyb zvyšoval. K nejvyššímu a nejprudšímu nárůstu počtu zaměstnanců však došlo v souvislosti s přechodem k zbrojní výrobě a k práci na zakázkách pro válečné potřeby. Wiesnerova továrna byla označena jako firma ryze árijská a vytipována jako podnik důležitý pro válečné potřeby Říše.

Za války však byl chod firmy často přerušován a to různými poruchami výrobních zařízení, či incidenty jako například požár, nebo dokonce i kvůli kontrolám úřadů reagujících na stížnosti zaměstnanců na špatnou kvalitu pracovního prostředí. Zdá se jako pravděpodobné, že za většinou těchto poruch, kvůli kterým bylo potřeba na několik hodin, či dokonce dnů pozastavit výrobu v dílnách chrudimské firmy, stáli sami zaměstnanci, kteří se snažili sabotovat práci na válečných zakázkách. Tomu, že se v továrně objevovaly odbojové nálady, by nasvědčoval i fakt, že se zde v pozdějších letech války vytvořila ilegální skupina a zatýkalo zde pardubické gestapo.

Stížnosti zaměstnanců, které se začaly objevovat na konci třicátých let, vystřídaly poměrně klidné období vstřícně zaměstnanecké politiky Františka Wiesnera, během kterého se neobjevovaly u vedení ani na okresním úřadě téměř žádné připomínky. Továrna Wiesner zakládala svou zaměstnaneckou a sociální politiku na vstřícném zacházení s pracujícími, čehož docílovala různými benefity a peněžními příplatky k základnímu platu (též zaměstnancům pracujícím v rizikovém výrobním sektoru platily úrazové pojištění). Sociální

politiku si firma stanovila už v pracovní smlouvě, jejíž znění odsouhlasily odborové organizace, jejichž členy firma Wiesner zaměstnávala.

Továrna Františka Wiesnera získala význam především jakožto zaměstnavatel lidí pocházejících z Chrudimi, kde firma sídlila, ale stala se i pracovištěm pro lidi, především muže dělníky, ze spádových oblastí v okolí Chrudimi a tento význam si uchovala i po konci války a následujícím znárodnění prakticky až do dnešních dnů. Ženy do výroby firma začala přijímat až v roce 1939 v souvislosti s přechodem na válečnou výrobu – do té doby byly ženy zaměstnávány pouze jako podnikové úřednice. Avšak v továrně pracovali i dělníci ze vzdálenějších koutů Československa. Pro potřeby svých zaměstnanců, buďvalo vedení továrny zaměstnanecké podnikové byty, či svým zaměstnancům dle potřeby sehnalo jiné vhodné bydlení. Wiesner si svých především kvalifikovaných zaměstnanců vážil a svůj zájem na jejich setrvání ve firmě dokázal dát najevo.

Důležitost Wiesnerovy továrny pro město Chrudim nespočívala pouze v roli významného zaměstnavatele. Wiesnerova továrna se angažovala i v oblasti školství a vzdělávání, a to spoluprací s Odbornou školou pro zpracování dřeva a Vyšší zemskou hospodářskou školou. Tato spolupráce přinášela užitek oběma stranám. Především spolupráce s Odbornou školou pro zpracování dřeva byla pro továrnu výhodná. Pod tuto školu spadající Živnostenská škola kovodělná vysílala na vyučení do Wiesnerových dílen své učně, kteří zde pracovali tři roky do ukončení jejich praktického vzdělávání a získání vyučnického listu. Po tuto dobu zde pracovali za minimální mzdu, která byla též stanovena ve vzoru pracovní smlouvy mezi továrnou a odborovými organizacemi, čímž Wiesner získal pro své účely levnou pracovní sílu. V prostorách podniku se konaly i závěrečné učňovské zkoušky. Mnozí z učňů po vyučení ve Wiesnerově továrně nadále působili jako řadoví dělníci. Stejně jako dělníci, tak i učni pracující v podniku nepocházeli pouze z Chrudimi a jejího okolí, ale své bydliště měli i ve vzdálenějších koutech státu.

Rodina Wiesnerova ovlivňovala i kulturní život v Chrudimi již od počátků působení prvního zakladatele továrny v tomto městě. Wiesnerovi se zasloužili i o zvelebení Chrudimi poskytnutím finančních prostředků na zbudování městského parku nedaleko svého rodinného sídla, který se dodnes označuje jako Neuperský dům či Wiesnerova vila. Wiesnerovi v jihozápadní části města postupem doby získali do svého vlastnictví velkou část staveb právě v blízkosti rodinné vily. V tomto prostoru se nacházela i samotná továrna. Můžeme říct, že v jihozápadní části Chrudimi vznikl jakýsi komplex nemovitostí, jejichž

vlastníky byli členové rodiny Wiesnerových. Na počátku třicátých let dvacátého století se zde rozhodl František Wiesner vybudovat další nový podnik tentokrát zaměřený na pěstování ovoce a zeleniny, čímž znovu rozšířil své majetky v této části Chrudimi. Skleníky vyrůstající na parcelách přiléhajících k Pardubické ulici sloužící k rychlopěstování ovoce a zeleniny daly jméno dnešnímu bytovému sídlišti, které zde bylo vybudováno po zániku pěstitelského podniku – dodnes se sídliště nazývá Na Legumě. Wiesnerovi však vlastnili nemovitosti rozptýlené na dalších místech v Chrudimi.

I když strojírna a slévárna Františka Wiesnera v Chrudimi byla poměrně malá firma a svým objemem a sortimentem výroby nemohla konkurovat mnohem větším strojírenským podnikům své doby jako např. Škodovým závodům, její význam regionální byl nepopíratelný. Na počátku třicátých let, v situaci, kdy bylo velmi obtížné sehnat nové pracovní místo a kdy se většina firem přiklonila k hromadnému propouštění, Wiesnerovi odmítli na tuto cestu přistoupit. Největší zásluhu na firemní politice vstřícné především ke svým zaměstnancům měl právě František Wiesner. František Wiesner, který pevně stál za svým přesvědčením udržet existenci firmy, zabránil prodeji továrny a tím zachránil pracovní místa svých zaměstnanců, čímž zachoval i jistotu jejich příjmů. Likvidace firmy by znamenala sociální nejistotu pro spoustu lidí a rodin z Chrudimi a jejího okolí. Na druhou stranu poměrně malá východočeská slévárna měla na trhu takový význam, že firmám jako je ČKD a Škodovy závody nepřišlo zbytečné s ní uzavřít kartelovou smlouvu a omezit její konkurenci.

Na úplný závěr můžeme konstatovat, že třicátá léta dvacátého století se v továrně Františka Wiesnera nijak zvláště nevymykala ze standardu doby. Tlak hospodářské, společenské a politické situace přinutil vedení firmy přistoupit k typickým krokům a opatřením, jimiž postupovaly též ostatní podniky. Stejně jako většina firem, které se dostaly v důsledku hospodářské krize do finančních potíží, řešila situaci nejprve finančními půjčkami, které však často jejich situaci zhoršily, a tak se řada podniků dostala do likvidace. Třicátá léta též znamenala existenční nejistotu pro obyčejné řadové lidi, kteří byli často propouštěni ze svého zaměstnání a nové pracovní pozice sháněli velmi těžce. Tyto problémy se netýkaly jen průmyslových odvětví, ale obdobná situace byla i v zemědělství. Jak již bylo několikrát zmíněno, továrna Františka Wiesnera a členové rodiny Wiesnerových se snažili hromadnému propouštění dělníků vyhnout.

Doba hospodářské krize nahrávala uzavírání kartelů mezi konkurenčními podniky, čímž se omezovala konkurence na trhu a podmínky kartelových smluv zajišťovaly rozdělení výrobních sfér a odbytišť. Vzpruhu hospodářství, především vzpruhu pro průmysl, přineslo až zbrojení a výroba pro válečné účely. Rozšíření výrobního sortimentu a zvýšení objemu výroby v továrnách znamenalo přijímání nových zaměstnanců. Začíná se i se systémem nucených prací.

Třicátá léta dvacátého století znamenala pro hospodářství, ale i pro politickou situaci, mnoho změn a tyto změny se promítly do společnosti a každodenního života běžných lidí, kteří v důsledku nejvíce trpěli a museli se s problémy vypořádat.

Po válce, v roce 1945, firma založena Františkem Wiesnerem ukončila svou existenci, kdy se ani jí nevyhnulo znárodnění těžkého průmyslu. Jako národní podnik pod názvem Transporta se však firma dále rozrůstala a znovu se musela stěhovat do větších prostor, tentokrát do dnešní Průmyslové zóny, kde byl zbudován tzv. „Nový závod“. Podnik Transporta v různých organizačních podobách existoval až do roku 2000, kdy byla na něj kvůli neúspěšným investicím na burze uvalena likvidace.²¹⁶

Firma, ať už jako firma ve vlastnictví rodiny Wiesnerů, nebo jako národní podnik Transporta byla po již zmíněné Evoně nejvýznamnějším chrudimským průmyslovým podnikem. Byla jedním ze stěžejních zaměstnavatelů nejen pro obyvatele Chrudimi, ale také pro lidi z chrudimského okolí. Právě proto je možno ji považovat za firmu regionálního významu

²¹⁶ Wiesner, 2005, s. 6.

Seznam pramenů a použité literatury

Prameny:

SOA Zámorsk, podnikový fond: František Wiesner Chrudim 1869–1947 (v práci citováno: SOA Zámorsk, Wiesner – podnik.), kart. 1, 2, 3, 4, 5, 9, 8, 10, 32, 33, kn. 8.

Státní oblastní archiv Zámorsk, osobní fond: Wiesner Karel a František 1866–1945 (v práci citováno: SOA Zámorsk, Wiesner – osob.), kart. 1.

SOkA Chrudim, fond: Okresní úřad Chrudim I. (v práci citováno: SOkA Chrudim, OKÚ Cr), inv. č. 4120, 4053, 3873, 15/6/W/55,IX-9.

Regionální muzeum v Chrudimi, fond: Fotonegativy, inv. č. Fot000013, FN0014207, FN0007521, FN0008421.

Dobový tisk:

Lidové noviny

Národní listy

Národní politika

Staviteleské listy

Technický obzor

Východ

Východočeský republikán

Dobová literatura:

Adresář obchodu, živnosti a průmyslu soudního okresu chrudimského. Chrudim 1934.

DOLEŽAL, Jan: *Druhých patnáct poválečných let: z dějin n. p. Transporta Chrudim 1961–1975.* Hradec Králové 1984.

FLORIÁN, Čeněk: *Chrudim.* Chrudim 1954.

KAFKA, Josef: *Železné a Žďárské Hory: Východočeská nížina (Chrudim, Vysoké Mýto, Litomyšl): Poříčí Svratky (Českomoravské Švýcarsko) a výlet do Moravského Krasu.* Praha 1908.

KMONÍČEK, Josef: *Prvních patnáct poválečných let z dějin n. p. Transporta Chrudim 1945–1960*. Hradec Králové 1980.

KREDBA, Václav: *František Wiesner, český továrník*. IN: WEINFURT, Martin – ZEMAN, František Antonín: *Kytice. Almanach pro mládež československou*, roč. 7, Praha 1889.

MATYS, Jan – FEJFAR, Libor: *Transporta, národní podnik, závod Chrudim, nositel Řádu práce a vyznamenání za zásluhy o výstavbu: 1855, 1945, 1975 : 120 let závodu, 30 let budování socialismu*. Chrudim 1974.

MATYSOVÁ, Marie: *Z bojů dělnické třídy a KSČ na Chrudimsku 1918-1939*. Chrudim 1962.

MUSIL–DAŇKOVSKÝ, Emil: *Z Chrudimska*. Pardubice 1892.

OKRESNÍ VLASTIVĚDNÉ MUZEUM: *Chrudimsko v letech 1944–1945. Perem kronikáře*. Chrudim 1965.

PETRYL, Josef: *Chrudim v květnu 1945*. Chrudim 1946.

POCHOBRADSKÝ, Ferdinand: *Stará Chrudim*. Chrudim 1932.

Statistická příručka Republiky československé. Praha 1935.

STRASS, Edvard: *Studentské merendy v Chrudimi*. Chrudim 1927.

VÁVERKA, Jožka: *Dopsané vzpomínky: 1928-1934*. Chrudim 1934.

VEPŘEK, Petr: *Chrudimsko a Nasavrcko. II. Poměry zemědělské a národohospodářské*. Chrudim 1909.

VEPŘEK, Petr: *Chrudimsko a Nasavrcko. III. Obraz kulturní*. Chrudim 1912.

Vzpomínky zasloužilých členů strany k 40. výročí založení KSČ. Chrudim 1961.

Východní Čechy: Okresy Polička, Litomyšl, Vysoké Mýto, Chrudim, Ústí nad Orlicí. Polička 1949.

ZÍTEK, Jan: *Průvodce po Chrudimi a okolí*. Chrudim 1901.

Zprávy z kraje. Východočeský republikán, 1933/15, č. 14, 31. 3. 1933, s. 7.

Odborná literatura a články:

BOROVES, Petr: *Historie a současnost podnikání na Chrudimsku*. Žehušice 2004.

- BRYANT, Chad: *Praha v černém. Nacistická vláda a český nacionalismus*. Praha 2012.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české XVa*. Praha 2006.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české XVb*. Praha 2007.
- GERŠLOVÁ, Jana: *Průmysl a výrobní řemesla v meziválečném Československu ve světle racionalizace a jejich ekonomických a sociálních důsledcích*. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 7/2003.
- CHARVÁT, Jiří: *Stará Chrudim*. Chrudim 1991.
- JANÁČEK, Josef: *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha 1963.
- JÍŠA, Václav – VANĚK, Alois: *Škodovy závody 1918–1938: Příspěvek k dějinám závodů V. I. Lenina v Plzni*. Praha 1962.
- JOUZA, Ladislav – JOUZOVÁ, Miroslava: *Wiesnerové a cukrovarnictví ve středních a východních Čechách*. Listy cukrovarnické a řepařské, 2010/126, č. 9/1, s. 304–308.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918 - 1938). Díl první*. Praha 2003.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918 - 1938). Díl druhý*. Praha 2002.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918 - 1938). Díl třetí*. Praha 2003.
- KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české XIII*. Praha 2000.
- KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české XIV*. Praha 2002.
- KOBETIČ, Pavel: *Osobnosti Chrudimska*. Chrudim 2002.
- KOBETIČ, Pavel: Chrudim: *Vlastivědná encyklopedie*. Praha 2005.
- KOLBEN, Jindřich: *Příběh rodiny Kolbenů – Historie ČKD*. Praha 2000.
- LACINA, Vlastislav: *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934*. Praha 1984.
- LANGOVÁ, Alžběta: *Chrudim v období 2. světové války. Část 6. Chrudimský průmysl, obchody a banky v období druhé republiky a protektorátu*. Chrudimské vlastivědné listy, 2004/14, č. 3, s. 16–19.
- MYŠKA, Milan: *Rytíři průmyslové revoluce: šest studií k dějinám podnikatelů v českých zemích*. Ostrava 1997.

- NESEJT, František: *K situaci na Chrudimsku v době nástupu světové hospodářské krize*. Listy katedry historie a kabinetu regionálních dějin, Hradec Králové, 1991, č. 2., s. 49-60.
- RÁKOSNÍK, Jakub: *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost Československu v letech 1918-1938*. Praha 2008.
- RÁKOSNÍK, Jakub – NOHA, Jiří: *Kapitalismus na kolenou. Dopad velké hospodářské krize na evropskou společnost v letech 1929–1934*. Praha 2012.
- SEJBAL, Jiří: *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997.
- SEMOTÁNOVÁ, Eva: *Historický atlas Měst. Chrudim*. Sv. 13. Praha 2003.
- SMUTNÝ, Vlastislav: *Lanová dráha Janské Lázně - první visutá osobní lanová dráha v Československu*. Chrudimské vlastivědné listy, 2005/14, č. 2, s. 15–18.
- SMUTNÝ, Vlastislav: *Ing. Robert Nejepsa Konstruktérem u Wiesnerů v letech 1934 a 1935. Poznámky o působení u firmy Fr. Wiesner v období 12. 2. 1934 až 30. 9. 1935, sepsané roku 1983. 1. část*. Chrudimské vlastivědné listy, 2015/4, č. 4, s. 13–16.
- SMUTNÝ, Vlastislav: *Ing. Robert Nejepsa Konstruktérem u Wiesnerů v letech 1934 a 1935. Poznámky o působení u firmy Fr. Wiesner v období 12. 2. 1934 až 30. 9. 1935. 2. část*. Chrudimské vlastivědné listy, 2015/4, č. 5, s. 6–9.
- SMUTNÝ, Vlastislav: *Práškové kotle Františka Wiesnera*. Chrudimské vlastivědné listy, 2014/23, č. 3, s. 8–13.
- SOMMER, Karel: *Hospodářský vývoj v českých zemích 1938–1945*. IN: LACINA, Vlastislav – PÁTEK, Jaroslav: *Hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Období první Československé republiky a německé okupace 1918–1945*. Praha 1995.
- STRAKA, Karel: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936–1938*. Historie a vojenství, 2002/55, č. 2, s. 4–24.
- STŘÍTESKÝ, Hynek: *Fenomén ČKD – Příspěvek k dějinám pražského strojírenského průmyslového koncernu Českomoravská-Kolben-Daněk*. Praha 2014.
- WIESNER, František: *Sto padesát let od založení firmy Wiesner v Chrudimi*. Chrudimské vlastivědné listy. 2005/14, č. 3, s. 1–6.

WIESNER, František: *Život mého otce Dr. Ing. Františka Wiesnera*. Chrudimské vlastivědné listy, 2015/4, č. 5, s. 1–5.

Seznam příloh

- Příloha 1: Pohled na město z návší nad Wiesnerovou továrnou, která je v levém popředí²¹⁷
Příloha 2: Celkový pohled na město, v popředí Wiesnerova továrna²¹⁸
Příloha 3: Továrna Wiesnerova²¹⁹
Příloha 4: Pohled do dvora továrny²²⁰
Příloha 5: Pohled do prostor továrny²²¹
Příloha 6: Pohled do konstruktérské dílny²²²
Příloha 7: Pohled do strojovny²²³
Příloha 8: Praktické vzdělávání učňů²²⁴
Příloha 9: Výuka učňů v prostorách továrny²²⁵
Příloha 10: Inzerát v Národní politice²²⁶
Příloha 11: Reklama v Národních listech²²⁷
Příloha 12: Reklama v novinách²²⁸
Příloha 13: Wiesnerova vila²²⁹
Příloha 14: Brána ze zahrady do ulice u domu Wiesnerova²³⁰
Příloha 15: Smuteční oznámení Karla Wiesnera²³¹

²¹⁷ Regionální muzeum v Chrudimi, Fotonegativy, inv. č. Fot000013, *Fotografie – Ulrych František*, s. d, online: http://www.klickesbirkam.cz/vademecum/VysledekBean.action?show=&_sourcePage=LggpJZuMbLLxVGejdU117-94LRh5muZPg0VZ0A35-CKP4Btng_W_U6JjZDlIjrnOkSTP23mRRMYaR5kTwpHqwh22mSXQAWUziYwHGLsXQ%3D&rowPg=2 [7. 2. 2017]

²¹⁸ Regionální muzeum v Chrudimi, Fotonegativy, inv. č. FN0014207, *Negativ – Kohoutek Karel, 1922–1923*, online: http://www.klickesbirkam.cz/vademecum/VysledekBean.action?show=&_sourcePage=sZyyqTtM4rs66-vG1sEQ4_paXlgtfW-b2EXTiV6taDK4gY4eSSm8X0_jpdjsnQgNprN9kcOkF5wBqsMspC8Bh5_VonFk6i4vuvgWXwd-8%3D&rowPg=53 [7. 2. 2017]

²¹⁹ Regionální muzeum v Chrudimi, Fotonegativy, inv. č. FN0007521, *Negativ továrna Wiesnerova – Štěrba Jan, 1925*, online: http://www.klickesbirkam.cz/vademecum/VysledekBean.action?show=&_sourcePage=JC_Nbm1V5PpecHXyKdhXzf8WuARJXHt1znzsrRX0851JGgifrV9AneNwvqJqHacRu0fELvauKPeaxuEswSKyXm6_XBinhXewCp3TYx9xoMw%3D&rowPg=6 [07. 02. 2017]

²²⁰ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 33, *Fotografie dvora továrny*, s. d.

²²¹ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 33, *Fotografie prostor továrny*, s. d.

²²² SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 33, *Fotografie konstruktérské dílny*, s. d.

²²³ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 32, *Fotografie strojovny*, s. d.

²²⁴ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 8, *Fotografie praktické výuky učňů*, s. d.

²²⁵ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 8, *Fotografie výuky učňů*, s. d.

²²⁶ Národní politika, 1937/55, č. 73, 14. 3. 1937, s. 15.

²²⁷ Národní listy, 1926/66, č. 321, 23. 11. 1926, příloha s. 2.

²²⁸ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 32, *Novinový výstřížek reklamy*, s. d.

²²⁹ SOA Zámorsk, Wiesner – podnik., kart. 33, *Fotografie Wiesnerova vila*, s. d.

²³⁰ Regionální muzeum v Chrudimi, Fotonegativy, inv. č. FN0008421, *Negativ – Ulrych František, 1937*, online:

http://www.klickesbirkam.cz/vademecum/VysledekBean.action?show=&_sourcePage=hX2OqeWFDaz1WB4s6WUzIR4b2-2a00atGhxlfS5waataWa3JYPw68I7RLQgbVjKXhS1YMqPanjMWPu5nD8miaU90h3FqhPA9hxPkZTf9ho%3D&rowPg=65 [7. 2. 2017]

²³¹ Národní listy, 1926/66, č. 144, 27. 5. 1926, s. 8.